

AKDENİZ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

Mustafa MAHMUDOV

SİSTEMATİK LİTERATÜR TARAMASI: SAĞLIK TURİZMİ KAPSAMINDA YUNUS-
DESTEKLİ TERAPİ

Turizm İşletmeciliği Ana Bilim Dalı
Yüksek Lisans Tezi

Antalya, 2024

AKDENİZ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

Mustafa MAHMUDOV

SİSTEMATİK LİTERATÜR TARAMASI: SAĞLIK TURİZMİ KAPSAMINDA YUNUS-
DESTEKLİ TERAPİ

Danışman

Prof. Dr. Beykan ÇİZEL

Turizm İşletmeciliği Ana Bilim Dalı
Yüksek Lisans Tezi

Antalya, 2024

T.C.
Akdeniz Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğüne,

Mustafa MAHMUDOV'un bu çalışması jürimiz tarafından Turizm İşletmeciliği Ana Bilim Dalı Tezli Yüksek Lisans Programı tezi olarak kabul edilmiştir.

Başkan : Prof. Dr. Ebru İÇİGEN (İmza)

Üye (Danışmanı) : Prof. Dr. Beykan ÇİZEL (İmza)

Üye : Dr. Öğr. Üyesi Caner ÜNAL (İmza)

Tez Başlığı: Sistematik Literatür Taraması: Sağlık Turizmi Kapsamında Yunus-Destekli
Terapi

Onay : Yukarıdaki imzaların, adı geçen öğretim üyelerine ait olduğunu onaylarım.

Tez Savunma Tarihi : 15/01/2024

Mezuniyet Tarihi : 18/01/2024

AKADEMİK BEYAN

Yüksek Lisans Tezi olarak sunduğum “Sistematik Literatür Taraması: Sağlık Turizmi Kapsamında Yunus-Destekli Terapi” adlı bu çalışmanın, akademik kural ve etik değerlere uygun bir biçimde tarafımdan yazıldığını, yararlandığım bütün eserlerin kaynakçada gösterildiğini ve çalışma içerisinde bu eserlere atıf yapıldığını belirtir; bunu şerefimle doğrularım.

(İmza)

Mustafa MAHMUDOV

X

T.C.
AKDENİZ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

15/01/2024

TEZ ÇALIŞMASI ORJİNALLİK RAPORU BEYAN BELGESİ

Öğrenci Bilgileri	
Adı-Soyadı	Mustafa MAHMUDOV
Öğrenci Numarası	202252003803
Anabilim Dalı	Turizm İşletmeciliği
Programı	Turizm İşletmeciliği
Danışman Öğretim Üyesi Bilgileri	
Unvanı, Adı-Soyadı	Prof. Dr. Beykan ÇİZEL
Yüksek Lisans Tez Başlığı	Sistematiik Literatür Taraması: Sağlık Turizmi Kapsamında Yunus-Destekli Terapi
Turnitin Bilgileri	
Ödev Numarası	2271351121
Rapor Tarihi	15/01/2024
Benzerlik Oranı	Alıntılar hariç: % 4 Alıntılar dahil: % 28
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE, Yukarıda bilgileri bulunan öğrenciye ait tez çalışmasının a) Kapak sayfası, b) Giriş, c) Ana Bölümler ve d) Sonuç kısımlarından oluşan toplam 101 sayfalık kısmına ilişkin olarak Turnitin adlı intihal tespit programından Sosyal Bilimler Enstitüsü Tez Çalışması Orijinallik Raporu Alınması ve Kullanılması Uygulama Esaslarında belirlenen filtrelemeler uygulanarak yukarıdaki detayları verilen ve ekte sunulan rapor alınmıştır. Danışman tarafından uygun olan seçenek işaretlenmelidir: (X) Benzerlik oranları belirlenen limitleri aşmıyor ise: Yukarıda yer alan beyanın ve ekte sunulan Tez Çalışması Orijinallik Raporunun doğruluğunu onaylarım. () Benzerlik oranları belirlenen limitleri aşıyor, ancak tez/dönem projesi danışmanı intihal yapılmadığı kanısında ise: Yukarıda yer alan beyanın ve ekte sunulan Tez Çalışması Orijinallik Raporunun doğruluğunu onaylar ve Uygulama Esaslarında öngörülen yüzdelik sınırlarının aşılmasına karşın, aşağıda belirtilen gerekçe ile intihal yapılmadığı kanısında olduğumu beyan ederim.	
Gerekçe:	
Benzerlik taraması yukarıda verilen ölçütlere uygun olarak tarafımda yapılmıştır. İlgili tezin orijinallik raporunun uygun olduğunu beyan ederim.	
Danışman Öğretim Üyesi Prof. Dr. Beykan ÇİZEL İmza	

İÇİNDEKİLER

TABLolar LİSTESİ	iv
ŞEKİLLER LİSTESİ	v
KISALTMALAR LİSTESİ	vi
ÖZET	vii
SUMMARY	viii
TEŞEKKÜR.....	ix
GİRİŞ.....	1

BİRİNCİ BÖLÜM

HAYVAN DESTEKLİ TERAPİ

1.1. İnsan-Hayvan Ekileşiminin Tarihsel Süreci	3
1.2. Hayvan Destekli Terapi Tanımı ve Özellikleri.....	6
1.3. Hayvan Destekli Terapinin Faydaları	8
1.4. Hayvan Destekli Terapinin Kullanım Alanları.....	11
1.4.1. Psikoterapi ve Ruh Sağlığı.....	11
1.4.2. Fiziksel Rehabilitasyon.....	12
1.4.3. Özel Eğitim ve Gelişimsel Bozukluklar	13
1.4.4. Çocuk ve Ergen Terapisi.....	13
1.4.5. Hapishane ve Cezaevi Ortamları	14
1.4.6. Rehabilitasyon Merkezleri ve Spesifik Hastalıklar	15
1.5. Hayvan Destekli Terapide Kullanılan Hayvanlar	16
1.5.1. Köpek.....	16
1.5.2. Kedi.....	17
1.5.3. At	18
1.5.4. Kuş	19
1.5.5. Tavşan.....	19
1.5.6. Çiflik Hayvanları	20
1.5.7. Yunus	21

İKİNCİ BÖLÜM

YUNUS DESTEKLİ TERAPİ

2.1.	Yunus Destekli Terapinin Tanımı ve Özellikleri.....	23
2.2.	Yunus Destekli Terapinin Tarihçesi ve Gelişim.....	24
2.3.	Yunus Destekli Terapinin Temel Prensipleri	25
2.4.	Yunus Destekli Terapinin Teorik Temelleri.....	26
2.5.	Yunus Destekli Terapinin Kullanım Alanları.....	27
2.5.1.	Otizm Spektrum Bozukluğu	27
2.5.2.	Dikkat Eksikliği Hiperaktivite Bozukluğu	28
2.5.3.	Fiziksel Engellilik ve Rehabilitasyon	28
2.5.4.	Ruhsal Sağlık Sorunları	29
2.5.5.	Öğrenme Güçlükleri	29
2.5.6.	Fiziksel Ağrı ve Rehabilitasyon.....	30
2.5.7.	Gelişimsel Gecikmeler.....	30
2.5.8.	Sosyal İzolasyon ve Sosyal Becerilerin Geliştirilmesi	31
2.5.9.	Yaşlılık ve Demans.....	32
2.6.	Yunus Destekli Terapi İle İlgili Eleştiriler ve Sorunlar.....	32
2.7.	Sağlık Turizmi Kapsamında Yunus Destekli Terapi	34
2.8.	Yunus Destekli Terapi İle İlgili Yapılan Çalışmalar	36

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

SİSTEMATİK LİTERATÜR TARAMASI

3.1.	Araştırmanın Amacı ve Önemi	38
3.2.	Araştırma Modeli.....	38
3.3.	Evren ve Örneklem	41
3.4.	Verilerin Toplanması	42
3.5.	Verilerin Analizi	43
3.6.	Bulgular	44
3.6.1.	Yayınların Yayın Türlerine ve Yıllarına Göre Dağılımına Ait Bulgular	44
3.6.2.	Yayınların Amaçlarına Ait Bulgular	45
3.6.3.	Yayınların Örneklem Seçimine Ait Bulgular.....	48
3.6.4.	Yayınların Uygulama Sürelerine Ait Bulgular	50
3.6.5.	Yayınların Araştırma Yöntemlerine/Desenlerine Ait Bulgular	51
3.6.6.	Yayınlarda Kullanılan Veri Toplama Araçlarına Ait Bulgular.....	52

3.6.7. Yayınlarda Kullanılan Değişkenlere Ait Bulgular	53
3.6.8. Yayınların Sonuçlarına Ait Bulgular	54
3.6.9. Yayınların Önerilerine Ait Bulgular	57
SONUÇ	60
KAYNAKÇA.....	64
EK 1- Sistemantik Literatür Taramasında Kullanılan Yayınlar.....	86
ÖZGEÇMİŞ	87

TABLolar LİSTESİ

Tablo 3.1 Örneklem Dağılımı.....	42
Tablo 3.2 Yayınların Kodları ve Kısaltmaları	43
Tablo 3.3 Yayınların Yayın Yılı Dağılımı	44
Tablo 3.4 Yayınların Kodlarına Göre Yayın Yılı Dağılımı	45
Tablo 3.5 Yayınların Amaçları.....	46
Tablo 3.6 Yayınların Örneklemi.....	49
Tablo 3.7 Yayınların Uygulama Süreleri	50
Tablo 3.8 Yayınların Araştırma Yöntemleri.....	51
Tablo 3.9 Yayınların Araştırma Desenleri	51
Tablo 3.10 Yayınların Kodlarına Göre Araştırma Yöntemi ve Deseni.....	52
Tablo 3.11 Yayınlarda Kullanılan Veri Toplama Araçları	52
Tablo 3.12 Yayınların Kodlarına Veri Toplama Araçları	53
Tablo 3.13 Yayınların Kodlarına Göre Kullandıkları Değişkenler	54

ŞEKİLLER LİSTESİ

Şekil 3.1 Sistemik İncelemenin Farklı Aşamalarında Bilgi Akışı.....	40
Şekil 3.2 İncelenen Yayınların Türü	44
Şekil 3.3 İncelenen Yayınların Örneklem Dağılımı	50
Şekil 3.4 İncelenen Yayınların Araştırma Deseni Dağılımı	52
Şekil 3.5 İncelenen Yayınların Veri Toplama Araçları Dağılımı.....	53

KISALTMALAR LİSTESİ

ABD	: Amerika Birleşik Devletleri
DEHB	: Dikkat Eksikliği Hiperaktivite Bozukluğu
TSSB	: Travma Sonrası Stres Bozukluğu
OSB	: Otizm Spektrum Bozukluğu

ÖZET

Araştırmanın amacı, sağlık turizmi bağlamında yunus-destekli terapi üzerine yapılmış yayınları sistematik olarak incelemektir. Araştırma, sağlık turizminin önemli bir alt alanı olan yunus-destekli terapinin bilimsel literatürdeki durumunu anlamak ve öne çıkan bulguları belirlemek amacıyla gerçekleştirilmiştir. Yunus destekli terapi, özellikle çeşitli sağlık sorunlarına sahip bireylerin rehabilitasyon süreçlerinde kullanılan özgün bir terapi yöntemidir. Bu inceleme, konuyla ilgili mevcut bilgileri sistematik bir şekilde derleyerek, yayınların metodolojik yaklaşımlarını, bulgularını ve önerilerini değerlendirmeyi amaçlamaktadır.

Araştırmada, nitel araştırma yöntemi kullanılmıştır. Sistematik literatür derlemesi modeli, araştırma deseni olarak benimsenmiştir. Araştırmanın örneklemini 6 makale, 2 rapor, 1 bildiri ve 1 kitap bölümünden oluşmaktadır. Araştırmaya dahil edilen çalışmaların seçiminde, YÖK Ulusal Tez Merkezi, Google Akademik, Web of Science ve Scopus veri tabanları üzerinde taramalar yapılmıştır. Tarama işlemi, araştırmanın amacına uygun olarak gerçekleştirilmiş ve “yunus terapi” ve “yunus-destekli terapi” anahtar kelimeleri kullanılarak elde edilen çalışmalar arasında ölçütleri karşılayanları içermiştir.

İncelenen yayınların amaçları doğrultusunda yapılan araştırmalar, genel olarak insan-hayvan etkileşimi, turizm endüstrisinde hayvan hakları ve sağlık gibi kapsamlı konulara odaklanmaktadır. incelenen çalışmaların tümü nitel araştırma yöntemini benimsemiştir. Görüşme formu, %27’lik oranıyla en sık kullanılan araç olmuştur, ardından inceleme formu ve kamera %18’lik oranlarla gelmektedir. İncelenen yayınlara göre; yunuslarla yapılan turistik aktivitelerin, turistlerin demografik profillerini ve algılarını etkileyen önemli faktörleri ortaya koyduğu görülmektedir. Ancak, sektördeki şeffaflık eksikliği, gerçek analizin zorluğuna neden olmaktadır. Yunuslarla yapılan etkileşimlerin sağlık üzerindeki olumsuz etkileri ve esaret altındaki yunusların yaşam koşulları konusundaki endişeler, turistlerin etik standartlara duyarlılık göstermelerine etki edebilir.

Anahtar Kelimeler: Sağlık Turizmi, Yunus Destekli Terapi, Sistematik Literatür Taraması

SUMMARY

SYSTEMATIC LITERATURE REVIEW OF PUBLICATIONS ON DOLPHIN ASSISTED THERAPY IN THE CONTEXT OF HEALTH TOURISM

The aim of the research is to systematically review publications on dolphin assisted therapy in the context of health tourism. The study has been conducted to understand the status of dolphin assisted therapy, a significant subfield of health tourism, in the scientific literature and to identify prominent findings. Dolphin assisted therapy is a unique therapeutic method, particularly used in the rehabilitation processes of individuals with various health issues. This review aims to compile existing information on the subject systematically, evaluating the methodological approaches, findings, and recommendations of the publications.

The research employed a qualitative research method, adopting the systematic literature review model as the research design. The research sample consists of 6 articles, 2 reports, 1 conference paper, and 1 book chapter. In the selection of studies included in the research, searches were conducted on YÖK National Thesis Center, Google Scholar, Web of Science, and Scopus databases. The search process was conducted in line with the research purpose, including studies that meet the criteria using the keywords “dolphin therapy” and “dolphin-assisted therapy.”

Research conducted in accordance with the objectives of the examined publications generally focuses on comprehensive topics such as human-animal interaction, animal rights in the tourism industry, and health. All the examined studies have adopted the qualitative research method. The interview form has been the most frequently used tool with a rate of 27%, followed by the review form and camera with rates of 18%. According to the examined publications, it is observed that tourist activities involving dolphins reveal significant factors influencing tourist’s demographic profiles and perceptions. However, the lack of transparency in the sector poses challenges for genuine analysis. Concerns about the negative effects of interactions with dolphins on health and the living conditions of captive dolphins may influence tourists to be sensitive to ethical standards.

Keywords: Health Tourism, Dolphin Assisted Therapy, Systematic Literature Review

TEŞEKKÜR

Yüksek lisans tez konumun belirlenmesinde ve uzun çalışma sürecinde beni yönlendiren ve hiçbir zaman yardımlarını ve desteğini esirgemeyen değerli danışmanım Prof. Dr. Beykan ÇİZEL'e minnettarım.

Mustafa MAHMUDOV

Antalya, 2024

GİRİŞ

Yunus destekli terapi, özellikle sağlık sorunları yaşayan bireylerin rehabilitasyon süreçlerinde kullanılan özgün bir terapi yöntemidir (Aslım vd., 2020). Yunus destekli terapi, insanlar arasındaki sosyal etkileşimi artırmak, fiziksel ve duygusal iyilik hali sağlamak amacıyla yunuslarla gerçekleştirilen özel bir terapi formudur (Candelieri, 2018). Yunuslar, duyarlı, anlayışlı ve sosyal hayvanlar olarak bilinir, bu da yunus destekli terapinin etkili olmasına katkıda bulunmaktadır (Rames, 2016). Bu terapi türü genellikle çeşitli sağlık sorunlarına sahip bireylerin tedavi süreçlerine destek olmak, özellikle de fiziksel, zihinsel veya duygusal engellerle karşılaşan kişilerin rehabilitasyonunda kullanılmaktadır (Kreiviniene ve Zilvinas, 2017).

Yunus destekli terapi otizm, depresyon, travma sonrası stres bozukluğu gibi durumlarla başa çıkmak, sosyal becerileri geliştirmek, motivasyonu artırmak ve stresi azaltmak gibi bir dizi amaç için uygulanabilir (Candelieri, 2018). Terapi genellikle yunusların doğal çevrelerinde, genellikle deniz parkları veya özel tesislerde gerçekleştirilmektedir. Yunuslarla etkileşim, yüzme, dokunma, göz teması kurma gibi aktiviteleri içerebilmektedir (Sweeney, 2020). Yunusların enerjik ve oyunbaz doğası, terapi seanslarına pozitif bir atmosfer katarken, bu etkileşimlerin bireyler üzerinde olumlu duygusal ve fiziksel etkileri olduğuna dair araştırmalar bulunmaktadır. Ancak, yunus destekli terapiye yönelik eleştiriler ve etik endişeler de mevcuttur, bu nedenle terapinin etkileri ve uygulama yöntemleri konusundaki araştırmalar devam etmektedir (Rames, 2016).

Sağlık turizmi kapsamında yunus destekli tedavi, bireylerin sağlık ve iyilik hali üzerinde olumlu etkiler sağlama amacıyla yunuslarla gerçekleştirilen özel bir terapi formunu içermektedir (Dominick, 2020). Yunus destekli tedavi, bu alan içinde özellikle dikkat çeken ve giderek popülerleşen bir terapi seçeneği olmuştur (Matamoros vd., 2022). Sağlık turizmi, bir bölgeye sağlık hizmeti almak veya sağlıkla ilgili bir deneyim yaşamak amacıyla seyahat eden kişileri içeren bir turizm türüdür (Aydın ve Karam Mehmet, 2017). Yunus destekli tedavi, sağlık turizmi çerçevesinde özellikle tatil ve tedaviyi birleştirmeyi amaçlayan kişilere hitap etmektedir (Curtin, 2006). Yunuslarla etkileşim, bu terapiye katılma bireylere doğayla iç içe, sakinleştirici bir ortamda benzersiz bir deneyim sunmaktadır (Rames, 2016). Yunus destekli tedavi, özellikle stres azaltma, ruhsal iyilik hali artırma ve sosyal becerileri güçlendirme gibi amaçlara hizmet etmek üzere tasarlanmıştır (Dominick, 2020).

Araştırmanın temel amacı, sağlık turizmi kapsamında gerçekleştirilen yunus destekli terapi üzerine odaklanan yayınları sistemli bir şekilde incelemektir. Bu inceleme, yunus

destekli terapinin bilimsel literatürdeki mevcut durumunu anlamak ve sağlık turizmi bağlamında bu terapi yönteminin etkileri, uygulama alanları ve gelecekteki potansiyeli hakkında bilgi sağlamayı hedeflemektedir. Araştırmanın sonuçları, yunus destekli terapinin sağlık turizmi perspektifinden değerlendirilmesine yönelik geniş bir bakış sunacak ve bu alandaki bilgi boşluklarını doldurarak, gelecekteki araştırmalara rehberlik edebilecek nitelikte olacaktır. Çalışmanın kapsamı, sağlık turizmi çerçevesinde yunus destekli terapi üzerine yapılan yayınları içermektedir. Sistemik literatür taraması, konuyla ilgili bilimsel makaleleri, kitap bölümlerini ve diğer akademik kaynakları içermektedir. Araştırma, yunus destekli terapinin sağlık turizmi bağlamındaki uygulama alanlarını, etkilerini ve potansiyelini anlamak için mevcut literatürü kapsamlı bir şekilde değerlendirmeyi amaçlamaktadır.

Araştırmanın özgün değeri, sağlık turizmi içindeki yunus destekli terapiye odaklanarak yapılan sistematik incelemesinden gelmektedir. Sağlık turizmi, geniş bir seyahat ve sağlık hizmetleri kesişimini temsil ederken, yunus destekli terapi bu alan içinde öne çıkan bir alt kategoriyi oluşturmaktadır. Bu çalışma, bilimsel literatürde yunus destekli terapinin mevcut durumunu detaylı bir şekilde analiz etmeyi amaçlamaktadır. Araştırmanın sonuçları, yunus destekli terapinin sağlık turizmi alanındaki konumunu ve etkilerini geniş bir perspektiften ortaya koyarak, gelecekteki araştırmalara rehberlik etmeyi amaçlamaktadır. Bu çalışma, sağlık turizmi ve terapi uzmanlarına, araştırmacılara ve uygulayıcılara, yunus destekli terapinin potansiyelini ve etkilerini daha iyi anlamalarına yardımcı olacak önemli bir referans kaynağı sunmayı hedeflemektedir. Araştırmada sistematik literatür taraması yapılacaktır. Bu bağlamda Scopus, Web of Science gibi veri tabanlarından sağlık turizmi kapsamında yunus destekli terapiyi inceleyen araştırmalara ulaşılmıştır. Bu çalışmalar sistematik literatür taraması adımları kapsamında incelenmiştir.

Tez yapı olarak üç ana bölümden oluşmaktadır. Birinci insan-hayvan etkileşimi, hayvan destekli terapi ve hayvan destekli terapide kullanılan hayvanlar incelenmiştir. İkinci bölümde ise yunus destekli terapi konusuna odaklanılmıştır. Üçüncü bölümde ise araştırma modeli, evren ve örneklem, verilerin analizi ve sistematik literatür taraması sonuçlarının verildiği araştırma bölümüdür.

BİRİNCİ BÖLÜM

HAYVAN DESTEKLİ TERAPİ

Bu bölümde insan-hayvan etkileşiminin tarihsel süreci, hayvan destekli terapinin tanımı, faydaları ve kullanım alanları ile hayvan destekli terapide kullanılan hayvanlara odaklanılmıştır.

1.1. İnsan-Hayvan Etkileşiminin Tarihsel Süreci

İnsan-hayvan etkileşimi, insanlık tarihi boyunca önemli bir rol oynamış ve çeşitli evrelerden geçmiştir (Koloğlu, 2013). Etkileşim, başlangıçta insanların avcı-toplayıcı yaşam tarzında doğayla iç içe olmalarıyla başlamış ve zamanla evcilleştirme sürecine evrilmiştir (Kara, 2022). İnsan-hayvan etkileşiminin tarihsel süreci altı dönemde (avcı-toplayıcı dönem, evcilleştirme, çiftlik hayvancılığı, hayvanlarla şehir yaşamı, ev hayvanları ile hayvan hakları ve koruma) incelenebilir (Swabe, 2002).

Avcı-Toplayıcı Dönem: İlk insan toplulukları, avcı-toplayıcı bir yaşam tarzı sürdürerek çeşitli hayvanlarla etkileşimde bulunmuşlardır (Kelly, 2013). Avcı-toplayıcı dönem, insanlık tarihindeki en eski yaşam tarzlarından biridir. Bu dönem, yaklaşık 2,5 milyon yıl önce başlamış olup, tarımın ve yerleşik yaşamın ortaya çıkmasına kadar devam etmiştir (Little ve Blumber, 2015). Bu dönemde insanlar, doğada bulunan kaynakları avlayarak ve toplayarak geçimlerini sağlamışlardır (Reyes-Garcia ve Pyhala, 2017). Avcılık, bu dönemin temel geçim kaynaklarından biridir. İlk insan toplulukları, avlanarak hayvanlardan elde ettikleri etle beslenmişlerdir. Avcılık, insanların protein ihtiyaçlarını karşılamalarına ve enerji sağlamalarına yardımcı olmuştur (Speth, 2012). Avcılar genellikle taş aletler kullanarak avlanmışlardır. Bu dönemde, insanlar genellikle büyük avlar peşinde koşmuş ve gruplar halinde avlanarak güvenlik ve başarı şanslarını artırmışlardır (Kelly, 2013). Avcı-toplayıcı toplulukları, avladıkları hayvanlardan elde ettikleri derileri giyim için kullanmışlardır. Hayvan derileri, soğuktan ve diğer doğal unsurlardan korunmak için ideal bir malzeme olmuştur. Bu, ilk insanların iklim koşullarına uyum sağlamalarına ve hayatta kalmalarına yardımcı olmuştur (Johnson ve Earle, 2000). Avcı-toplayıcı dönemde, avlanan hayvanların kemikleri ve diğer vücut parçaları da atılma yerine kullanılmıştır. Bu kemikler, çeşitli araç ve aletlerin yapımında kullanılmıştır (Chatters, 1987).

Evcilleştirme: Tarımın keşfi ve yerleşik hayata geçiş, insanlar için önemli bir dönem olmuştur (Berk, 2020). Bu dönemde, insanlar çeşitli hayvanları evcilleştirerek, onları kendi hizmetleri için kullanmaya başlamışlardır. Bu evcilleştirme süreci, insanların hayvanlarla

kurdukları işbirliğini ve ilişkiyi temelinden değiştirmiştir (Ökten, 2022). Tarım öncesi dönemde, köpekler, insanlarla doğal bir ilişki içindeydi. Ancak yerleşik hayata geçişle birlikte, köpeklerin evcilleştirilmesi daha da yaygınlaşmıştır (Arendt vd., 2016). Köpekler, avcılara yardımcı olmanın yanı sıra, çeşitli görevlerde kullanılmıştır. Onlar, sürülerin korunması, avın takip edilmesi ve çeşitli güvenlik görevlerinde kullanılarak insanların yaşamlarını kolaylaştırmışlardır (Cummins, 2013). Bu süreç, köpeklerin insanlarla güçlü bir bağ kurmalarını sağlamış ve evcil hayvan olarak bugünkü yerlerini almalarına neden olmuştur (Benz-Schwarzburg vd., 2020). Tarımın keşfiyle birlikte, insanlar sadece avcılık ve toplayıcılıkla değil, aynı zamanda tarım faaliyetleriyle de uğraşmaya başlamışlardır. Bu süreçte, bazı hayvanlar evcilleştirilerek tarım alanlarında kullanılmıştır (Higgs ve Jarman, 1969). Özellikle sığır, koyun, keçi gibi hayvanlar, tarım topluluklarının günlük hayatında önemli bir yer edinmiştir. Bu hayvanlar, çeşitli tarım işlemlerinde kullanılarak insanlara değerli bir iş gücü sağlamıştır. Ayrıca, süt, yün, et gibi ürünleri elde etmek amacıyla da yetiştirilmişlerdir (Teletchea, 2019).

Çiftlik Hayvancılığı: Çiftlik hayvancılığı, tarım toplumlarının gelişmesiyle birlikte ortaya çıkan ve insanlar ile hayvanlar arasındaki işbirliğini daha da güçlendiren bir evrimin parçasıdır (Bellwood, 2023). Çiftlik hayvancılığı, sadece tarım alanlarında kullanım için değil, aynı zamanda et, süt, deri gibi temel ürünlerin elde edilmesi amacıyla da gelişmiştir. Hayvanlar, et için kesimlik hayvan olarak, süt için süt hayvanları olarak ve deri için deri üretimi amacıyla yetiştirilmiştir. Bu, çiftçilerin sadece tarım ürünleriyle değil, aynı zamanda hayvan ürünleriyle de ekonomik olarak kalkınmalarını sağlamıştır (Fraser, 2001). Çiftlik hayvancılığı, insanlar ile hayvanlar arasındaki işbirliğini güçlendirmiştir. İnsanlar, hayvanları sadece çalışma ortağı olarak değil, aynı zamanda onların bakımı ve sağlığıyla ilgilenerek bir karşılıklı bağ oluşturmuşlardır. Bu, çiftlik topluluklarının dayanışmasını artırmış ve insanlar ile hayvanlar arasındaki duygusal bağ güçlendirmiştir (Zinsstag vd., 2023).

Hayvanlarla Şehir Yaşamı: Şehirleşme ve medeniyetlerin yükselişi, hayvanların insan toplulukları içinde farklı ve özel roller üstlenmelerine yol açmıştır (Mason, 2005). Hayvanlar, şehir yaşamının karmaşıklığına uyum sağlamış ve çeşitli görevlerde insanlara hizmet etmiştir (Sarkar ve Bhadra, 2022). Şehirleşmeyle birlikte, atlar şehirlerde önemli bir yer edinmiştir. Atlar, taşıma araçları olarak kullanılmış ve insanların ulaşımını kolaylaştırmışlardır. Özellikle arabaların icadı öncesinde atlı arabalar, malzeme taşımacılığı ve insanların şehir içinde hareket etmesi için yaygın bir ulaşım aracı olmuştur. Aynı zamanda, savaşlarda da kullanılan savaş arabalarında ve süvari birimlerinde atlar, askeri güç projeksiyonunda önemli bir rol oynamıştır (Hammer vd., 2017). Şehirlerde yaşayan insanlar, köpekleri çeşitli görevlerde

kullanmışlardır. Bekçilik, güvenlik ve avcılık gibi işlevlerle, köpekler şehirlerin günlük yaşamında vazgeçilmez bir rol oynamışlardır (Coren, 2006). Bazı hayvanlar, şehirlerde eğlence ve prestij sembolleri olarak da kullanılmıştır. Özellikle zengin kesimin sahip olduğu atlar, arabalar ve özel hayvanlar, sahiplerinin sosyal statüsünü ifade etmiş ve gösterişli etkinliklerde kullanılmıştır (Löfgren, 1985). Şehirleşme, insanlar ve hayvanlar arasındaki etkileşimi derinleştirmiş ve hayvanların şehir yaşamındaki rolleri çeşitlenmiştir. Bu, insanların günlük yaşamını kolaylaştıran ve şehir kültürünü zenginleştiren önemli bir gelişmedir (Franklin, 1999).

Ev Hayvanları: İnsanlar, evlerine davet ettikleri hayvanlarla kurdukları özel bağlar sayesinde, evcil hayvanların yaşamımıza olan olumlu etkilerini zaman içinde daha da keşfetmişlerdir. Bu evcil hayvanlar, insanlar için sadece birer ev arkadaşı değil, aynı zamanda duygusal destek, güvenlik ve keyif kaynağı haline gelmişlerdir. Evcil hayvanlar, insanların yalnızlık duygularını hafifleten, stresle baş etmelerine yardımcı olan ve genel duygusal refahlarını artıran önemli arkadaşlardır (Grandgeorge ve Hausberger, 2011). Özellikle kediler ve köpekler gibi evcil hayvanlar, sahipleriyle güçlü bir duygusal bağ kurabilirler (Kaya ve Bektaş, 2019). Bazı evcil hayvanlar, güvenlik ve koruma amacıyla evlerde beslenir. Köpekler, bu kategoride öne çıkar ve bekçilik, koruma ve tehlikeleri önceden algılama konularında insanlara yardımcı olurlar (Çalışkan vd., 2014). Evcil hayvanlar, sahiplerine keyifli ve eğlenceli anlar yaşatma konusunda da önemli bir rol oynar. Oyun, sevgi dolu anlar ve evcil hayvan sahipleriyle geçirilen zaman, insanların yaşam kalitesini artırabilir. Örneğin, kedi ve köpeklerle oyun oynamak, sahiplerine fiziksel aktivite ve duygusal tatmin sağlar (Wemelsfelder, 2007). Araştırmalar, evcil hayvanların sahiplerinin genel sağlığını olumlu yönde etkilediğini göstermektedir (Pamuk, 2015). Hayvanlarla etkileşim, stres seviyelerini düşürebilir, kan basıncını düzenleyebilir ve ruh hali üzerinde olumlu etkiler bırakabilir (Beetz vd., 2012).

Hayvan Hakları ve Koruma: Modern dönemde, insanlar toplumsal bilinçlenme ve etik değerlere daha fazla vurgu yaparak hayvan hakları ve koruma konularına duyarlılık göstermeye başlamışlardır (Fraser, 1999). Bu, hayvanların yaşam haklarına saygı gösterme, onları kötü muameleden koruma ve genel olarak etik standartları iyileştirme çabalarını içermektedir. Bu alanda yapılan gelişmeler, çeşitli ülkelerde hayvan hakları yasalarının ve etik standartların ortaya çıkmasına yol açmıştır. Çeşitli ülkeler, hayvan haklarını korumak amacıyla yasal düzenlemeler yapmıştır (Maciel ve Bock, 2013). Yasalar, hayvanların uygun yaşam koşullarına sahip olmalarını, kötü muamele görmemelerini ve bilimsel deneylerde kullanılmamalarını sağlamayı amaçlamaktadır (Driessen, 2017).

Bu süreçler, insan-hayvan etkileşiminin evrimini genel hatlarıyla göstermektedir. Günümüzde, hayvanlarla olan ilişkimiz karmaşık ve çeşitlidir; bazıları evcil hayvan olarak beslenirken, diğerleri gıda, giyim veya diğer endüstriyel amaçlar için kullanılmaktadır (Joy, 2020).

1.2. Hayvan Destekli Terapi Tanımı ve Özellikleri

Hayvan destekli terapi, bir terapi sürecinde hayvanların kullanılmasını içeren bir tedavi yaklaşımıdır (İncazlı vd., 2016). Bu terapi türünde, genellikle köpek, kedi, at veya diğer evcil hayvanlar, terapistler ve danışanlar arasında bir bağ kurma ve terapötik hedeflere ulaşma sürecinde kullanılmaktadır (Yeşilkayalı ve Ofluoğlu, 2018). Hayvan destekli terapi, fiziksel, duygusal, sosyal ve bilişsel alanlarda iyileşme ve gelişmeyi teşvik etmeyi amaçlamaktadır (Geist, 2011). Hayvan destekli terapi, bir dizi farklı terapötik bağlamda uygulanabilir ve geniş bir yelpazede kullanım alanlarına sahiptir (Santaniello vd., 2020). Terapi oturumları sırasında hayvanların varlığı, danışanların duygusal ifade yeteneklerini artırabilir, stresi azaltabilir, sosyal becerileri geliştirebilir ve fiziksel iyileşme süreçlerine katkıda bulunabilir (Zilcha-Mano vd., 2011). Bu terapi, özellikle çocuklar, gençler, travma sonrası stres bozukluğu yaşayan bireyler ve bilişsel engellilik gibi durumlarla başa çıkmaya çalışan kişiler için etkili olabilmektedir (Jones vd., 2019). Hayvanlar, terapi ortamında rahatlatıcı bir atmosfer yaratmada önemli bir rol oynamaktadır ve danışanların daha rahat ve güvende hissetmelerine yardımcı olabilmektedir (Zilcha-Mano, 2013).

Hayvan destekli terapinin etkileşim ve bağ kurma, duygusal destek ve ifade, sosyal becerilerin geliştirilmesi, fiziksel aktivite ve rehabilitasyon, stres azaltma ve rahatlama, konsantrasyon ve dikkat gelişimi, motivasyon ve katılımı teşvik ile terapötik ortamın yaratılması gibi temel özellikleri bulunmaktadır (O'Conner-Von, 2022).

Etkileşim ve Bağ Kurma: Hayvan destekli terapi, terapist ve danışan arasında hayvanların aracılığıyla özel bir bağın oluşturulmasına odaklanan benzersiz bir terapi yaklaşımını içermektedir (Robino, 2019). Bu etkileşim, terapötik sürecin temel taşıdır ve bir dizi olumlu sonuç elde etmeye yönelik güçlü bir temel oluşturmaktadır (Markley, 2023). Hayvanlar, terapistler ve danışanlar arasında kurulan bu bağın merkezinde yer almaktadır. Bu etkileşim, güven, saygı ve duygusal bağlanma gibi önemli faktörlere dayanmaktadır (Beggs ve Townsend, 2021). Hayvanların doğası gereği olumlu bir etki yaratma ve karşılıklı bağ kurma yetenekleri, danışanlarla terapistler arasında daha derin ve anlamlı bir ilişkinin oluşmasına olanak tanımaktadır (Parish-Plass, 2021).

Duygusal Destek ve İfade: Hayvan destekli terapi sürecinde, hayvanlar, danışanlara karşı duyarlılık ve anlayış ile dolu bir etkileşim sunmaktadır. Bu etkileşim, karşılıklı sevgi ve bağlılıkla örülüdür ve danışanlara önemli bir duygusal destek kaynağı sağlar (Chandler, 2018). Hayvanlar, danışanların hissettikleri duygulara karşılık verme yeteneği ile bilinmektedir. Karşılıklı sevgi ve saygı temelinde bu etkileşim, danışanların duygusal ifade yeteneklerini güçlendirmelerine katkıda bulunmaktadır. Hayvanlar, duygusal bir bağ kurarak, danışanların içsel dünyalarını daha açık bir şekilde ifade etmelerini teşvik etmektedir. Bu etkileşim aynı zamanda danışanların duygusal zorluklarla başa çıkma becerilerini artırabilir (Zilcha-Mano vd., 2011). Hayvanlar, olumlu bir bağlamda sunulan duygusal destek ile danışanların duygusal güçlenmelerine yardımcı olmaktadır. Hayvanlarla geçirilen zaman, güvenli bir ortamda duygusal deneyimleri keşfetmeye ve ifade etmeye olanak tanımaktadır. Bu, danışanların terapi sürecinde duygusal iyileşmeye yönelik bir adım olarak değerlendirilebilir (Geist, 2011).

Sosyal Becerilerin Geliştirilmesi: Hayvan destekli terapi içinde, hayvanlarla etkileşim kurmak, özellikle çocuklar ve gençler için sosyal becerilerin güçlenmesine değerli bir katkı sağlayabilmektedir. Hayvanlar, bu özel terapi ortamında bireylere çeşitli sosyal becerileri geliştirme fırsatı sunmaktadır (Stefanini vd., 2016).

Fiziksel Aktivite ve Rehabilitasyon: Hayvan destekli terapi kapsamında, özellikle atlar gibi büyük hayvanlar, bireylerin fiziksel aktivite seviyelerini yükseltme ve rehabilitasyon süreçlerine etkin bir şekilde katılma fırsatı sunabilmektedir. Bu etkileşim, bir dizi fiziksel yarar sağlamaktadır ve bireylerin motor becerilerini geliştirmelerine ve fiziksel iyileşme süreçlerine olumlu bir katkıda bulunmalarına yardımcı olmaktadır (Şahin vd., 2018). Atlar gibi büyük hayvanlarla etkileşim, bireylerin motor becerilerini geliştirmelerine zemin hazırlamaktadır. Binicilik aktiviteleri, denge, koordinasyon ve kas kuvveti gibi motor becerilerin güçlenmesine katkı sağlamaktadır. Bu, özellikle rehabilitasyon süreçlerinde veya fiziksel kısıtlamaların bulunduğu durumlarda bireylerin günlük yaşam aktivitelerine daha etkin bir şekilde katılmalarına olanak tanımaktadır (Meregillano, 2004).

Stres Azaltma ve Rahatlama: Hayvan destekli terapi içinde, hayvanlarla geçirilen zamanın stresi azaltma ve rahatlama konusunda güçlü bir etkisi vardır (Sokal vd., 2021). Özellikle travma sonrası stres bozukluğu (TSSB) gibi durumlarla başa çıkan bireyler için, hayvanlarla etkileşim terapötik bir destek sunmaktadır (Tedeschi vd., 2015). Hayvanlar, doğaları gereği sakinleştirici ve rahatlatıcı bir etki sunabilir. Kedilerin yumuşak tüyleri, köpeklerin sakinletici dokunuşu veya atların ritmik hareketleri, insanların stres seviyelerini

düşürmeye yardımcı olabilmektedir. Bu tür doğal etkileşimler, bireylerin zihinsel ve duygusal olarak rahatlamalarını sağlamaktadır (Prydie ve Hewitt, 2015).

Konsantrasyon ve Dikkat Gelişimi: Hayvan destekli terapi, özellikle dikkat eksikliği hiperaktivite bozukluğu (DEHB) gibi durumlarla başa çıkan bireyler için konsantrasyon ve dikkat becerilerinin güçlenmesine yönelik etkili bir terapötik destek sunmaktadır (Schuck vd., 2018). Hayvanlarla etkileşim, bireylerin görsel ve motor becerilerini artırabilmektedir. Örneğin, bir hayvanı izleme veya onunla etkileşimde bulunma, gözlem yeteneklerini güçlendirebilir ve bu da konsantrasyonu artırabilir (Hausberger vd., 2008). Aynı zamanda hayvanlarla oyunlar oynamak, el-göz koordinasyonunu geliştirirken dikkat süresini uzatabilmektedir (Şahin ve Çimen, 2011).

Motivasyon ve Katılımı Teşvik: Hayvan destekli terapi, terapi sürecine duyulan motivasyonu artırma konusunda hayvanların güçlü bir etkisi vardır (Laskowski vd., 2019). Hayvanlarla etkileşim, insanların terapi oturumlarına daha istekli bir şekilde katılım göstermelerini teşvik etmektedir ve terapötik hedeflere odaklanmalarına yardımcı olmaktadır (Crossman, 2017). Hayvanlar, insanlarla doğal bir bağ kurma istenci taşırlar. Bu bağ, insanlar için terapi sürecine aktif bir şekilde katılım gösterme arzusunu tetikleyebilmektedir (Julius vd., 2012). Özellikle hayvanlarla kurulan bu bağ, insanların terapistleriyle daha güçlü bir iletişim ve bağ kurmalarını sağlamaktadır (Halm, 2008).

Terapötik Ortamın Yaratılması: Hayvan destekli terapide, hayvanların terapi ortamında rahatlatıcı bir atmosfer oluşturması, terapötik sürecin etkinliğine önemli katkı sağlamaktadır. Bu etki, insanların daha açık, güvende ve rahat hissetmelerine olanak tanımaktadır (Zilcha-Mano vd., 2011). Hayvanların varlığı, doğaları gereği sakinleştirici ve rahatlatıcı bir etki yaratabilmektedir. Bu, terapi odasının stresi azaltmasına ve danışanların içsel dengeye kavuşmalarına katkıda bulunmaktadır. Hayvanlar, terapist ile danışan arasında köprü görevi görerek, duygusal bağlanma ve güven oluşturabilir (Parish-Plass, 2021).

Hayvan destekli terapi, geniş bir yelpazede uygulama alanlarına sahiptir ve bireylerin ihtiyaçlarına ve hedeflerine özgü olarak uyarlanabilir. Bu terapi formu, insan-hayvan etkileşiminin güçlendirici ve iyileştirici potansiyelini kullanarak farklı yaş grupları ve terapi alanları için etkili bir destek sağlayabilir.

1.3. Hayvan Destekli Terapinin Faydaları

Hayvan destekli terapi, çeşitli bireylerin fiziksel, duygusal, ve sosyal ihtiyaçlarına yönelik kapsamlı bir terapötik yaklaşım sunmaktadır (Compitus, 2021). Bu benzersiz terapi biçiminin bir dizi faydası bulunmaktadır. Bu faydalara duygusal iyileşme, stres azaltma,

sosyal becerilerin geliştirilmesi, motivasyon ve katılımın teşviki, dikkat ve konsantrasyonu artırma, fiziksel aktivite ve rehabilitasyon, güven ve duygusal bağlanma gösterilebilir (Becker vd., 2017; Koukourikos vd., 2019; Maujean vd., 2015).

Hayvanlarla etkileşim, bireylerin duygusal iyileşme süreçlerini desteklemektedir. Hayvanlar, koşulsuz sevgi ve destek sunarak duygusal güçlenmeyi teşvik etmektedir. Bu, özellikle stres, kaygı veya depresyon gibi duygusal zorluklarla başa çıkan bireyler için önemli bir destek sağlamaktadır (Walsh, 2009a). Hayvanlarla kurulan bağlar, duygusal bağlanma ve güven duygusunu artırarak, bireylerin yaşadıkları zorluklarla baş etmelerine yardımcı olabilmektedir. Bu tür etkileşimler, kişinin duygusal durumunu pozitif yönde etkileyerek, ruhsal sağlığını güçlendirebilir ve genel iyilik halini artırabilir (O'Haire vd., 2019).

Hayvanlarla geçirilen zamanın, stres seviyelerini düşürme ve rahatlatma konusundaki etkisi oldukça önemli bir rol oynamaktadır. Hayvanlarla terapötik etkileşim, bireylerin günlük yaşamın getirdiği stresle başa çıkmasına yardımcı olmaktadır. Bu etkileşim, kişinin duygusal dünyasını dengelemesine ve zihinsel sağlığını güçlendirmesine katkıda bulunmaktadır (Beetz vd., 2012). Hayvanlar, koşulsuz sevgi ve pozitif enerji ile bireyleri çevrelerindeki olumsuz etkenlerden uzaklaştırabilir. Bu, stresin etkilerini azaltmanın yanı sıra, kişinin zihinsel odaklanma yeteneğini artırabilir ve ruhsal dengeyi destekleyebilir (Jorgenson, 1997). Dolayısıyla, hayvanlarla geçirilen terapötik zaman, bireylerin stresle baş etmelerine yardımcı olarak genel zihinsel ve duygusal sağlığı olumlu yönde etkilemektedir (Crossman, 2017).

Hayvanlar, bireyler arasında doğal bir bağ kurma isteği oluşturarak sosyal becerilerin gelişimine önemli katkılarda bulunabilmektedir. Özellikle çocuklar ve gençler arasında uygulanan hayvan destekli terapi, arkadaşlık kurma, empati geliştirme ve iletişim becerilerini artırma açısından son derece etkili bir yöntem olarak öne çıkmaktadır. Hayvanlar, insanlarla sağladıkları etkileşimlerde duygusal bağlar kurulmasına olanak tanımaktadır. Bu bağlar, özellikle çocuklar için arkadaşlık kurma ve sosyal becerilerin gelişiminde katalizör rolü görmektedir (Parsons, 2011). Hayvanlar, çocukların duygusal ifadelerini anlamalarına yardımcı olabilir ve bu da empati geliştirmelerine olanak tanıyabilir (Endenburg ve Van Lith, 2011). Ayrıca, hayvanlarla geçirilen zaman, bireyler arasında iletişimi teşvik etmektedir ve paylaşılan bir deneyim oluşturarak sosyal bağları güçlendirmektedir (Boissy vd., 2007). Hayvan destekli terapi, özellikle çocuklar ve gençler arasında, duygusal bağ kurma yeteneklerini artırarak sosyal çevrelerinde daha başarılı olmalarına yardımcı olabilmektedir. Bu terapi yöntemi, hayvanlarla olan etkileşim sayesinde sosyal becerileri güçlendirmenin yanı sıra, bireylerin kendilerini ifade etme ve başkalarıyla sağlıklı ilişkiler kurma konusundaki becerilerini geliştirmelerine de katkıda bulunmaktadır (Flynn vd., 2020).

Hayvanlar, terapi sürecine duyulan motivasyonu artırmak ve bireylerin daha etkili bir şekilde katılım göstermelerini sağlamak konusunda önemli bir rol oynamaktadır (Crossman, 2017). Hayvanlarla yapılan etkileşim, insanları terapötik hedeflere odaklanmaya teşvik ederek içsel motivasyonu artırmaktadır (Kruger ve Serpell, 2010). Hayvanlar, doğalarında taşıdıkları olumlu enerji ve sevgi ile terapi oturumlarına pozitif bir atmosfer katma potansiyeline sahiptir. Bu, bireylerin terapi sürecine daha olumlu bir bakış açısıyla yaklaşmalarına ve katılımlarını artırmalarına yardımcı olabilmektedir (Wilkes, 2009). Hayvanlar, insanlar arasında bir bağ kurma isteği uyandırarak, terapi ortamının güvenli ve destekleyici olmasına katkıda bulunmaktadır (Chandler vd., 2010). Hayvanlarla gerçekleştirilen etkileşimler, bireylerin duygusal bağlamda daha derin bir anlayışa ulaşmalarına da yardımcı olabilmektedir. Bu durum, terapi sürecinde insanların kendi iç dünyalarına daha fazla odaklanmalarına ve terapötik hedeflere yönelik çaba sarf etmelerine olanak tanımaktadır (Parish-Plass, 2008). Hayvanlar, duygusal düzeyde bir destek sunarak, insanların kendi içsel motivasyonlarını güçlendirmelerine ve terapi sürecine aktif bir şekilde katılmalarına olanak tanımaktadır (Chandler vd., 2010).

Hayvanlarla geçirilen zamanın, bireylerin dikkat ve konsantrasyon becerilerini güçlendirmekte önemli bir rolü vardır. Özellikle DEHB gibi durumlar için etkili bir destek sağlayabilmektedir (Busch vd., 2016). Hayvanlar, oyunlar oynayarak veya etkileşimde bulunarak bireylerin dikkat sürelerini artırabilmektedir. Hayvanlarla kurulan etkileşimler, bireylerin zihinsel uyanıklığını artırabilir ve odaklanma becerilerini güçlendirebilir. Örneğin, bir hayvanla oyun oynamak, bireyin dikkatini oyunun dinamikleri üzerinde yoğunlaştırmasına ve belirli bir süre boyunca bu odaklanmayı sürdürmesine yardımcı olabilmektedir (Mueller, 2014). Bu tür etkileşimler, bireyin dikkatinin dağılmadan belirli bir göreve odaklanmasına katkıda bulunarak konsantrasyonu artırabilmektedir (Beetz, 2017).

Özellikle atlar gibi büyük hayvanlar, fiziksel aktiviteyi artırma ve rehabilitasyon süreçlerinde etkili bir şekilde kullanma konusunda önemli bir potansiyele sahiptir (Fredrickson-MacNamara ve Butler, 2010). Binicilik veya diğer fiziksel etkileşimler, motor becerilerin geliştirilmesine ve fiziksel iyileşme süreçlerine olumlu bir katkı sağlama potansiyeli vardır (Stergiou vd., 2017). Atlarla yapılan binicilik, sadece bir egzersiz formu olmanın ötesine geçerek, bireylerin koordinasyonlarını, denge yeteneklerini ve postür kontrolünü geliştirmelerine yardımcı olabilmektedir. At sırtında bulunmak, çeşitli kas gruplarının çalışmasını gerektirir ve bu da genel fiziksel dayanıklılığı artırmaktadır (Munoz-Lasa vd., 2011). Aynı zamanda, atlarla etkileşimde bulunmak, bireylerin hareket kabiliyetini ve esnekliğini artırabilmektedir (White-Lewis, 2020). Fiziksel aktivitenin yanı sıra, atlarla

gerçekleştirilen terapötik etkileşimler, rehabilitasyon süreçlerinde önemli bir rol oynamaktadır (Scopa vd., 2019). Özellikle fiziksel yaralanmalar veya nörolojik sorunlarla başa çıkan bireyler için at terapisi, hareket yeteneklerini geri kazanma ve güçlendirme sürecine destek sağlayabilmektedir. At sırtında yapılan terapi, bireylerin kas kontrolünü artırabilir, koordinasyonlarını iyileştirebilir ve vücut farkındalıklarını geliştirebilir (Paulekas ve Haussler, 2009).

Hayvanlar, bireyler arasında güven ve derin bir duygusal bağlanma oluşturabilme kapasitesiyle önemli bir terapötik potansiyele sahiptir (Yorke vd., 2008). Koşulsuz sevgi ve güven hissi, insanların terapistleriyle daha açık, samimi ve derin bir ilişki kurmalarına yardımcı olmaktadır. Bu, terapi sürecinde güvenli bir ortamın oluşturulmasına önemli bir katkı sağlamaktadır (Fine, 2010). Hayvanlar, insanlarla olan doğal bağları ve sadakatleriyle, insanların duygusal dünyasına dokunarak güven duygusunu artırabilirler (Kellert, 2012). Hayvanlar, koşulsuz bir şekilde sevgi ve kabul sunarak, insanların kendilerini ifade etme konusunda daha rahat hissetmelerini sağlamaktadır. Bu, insanlar arasında olumlu bir bağın oluşmasına zemin hazırlar ve terapi sürecinin daha etkili olmasına katkıda bulunmaktadır (Zilcha-Mano vd., 2011). Hayvanlarla kurulan bu güven ve duygusal bağ, terapi oturumlarının daha derin ve anlamlı geçmesine olanak tanımaktadır. Bireyler, hayvanlarla paylaştıkları bu duygusal bağ aracılığıyla, içsel dünyalarını keşfetme ve terapistleriyle duygusal deneyimlerini paylaşma konusunda daha cesur olabilirler (Levinson, 1984).

1.4. Hayvan Destekli Terapinin Faydaları

Hayvan destekli terapinin faydaları psikoterapi ve ruh sağlığı, fiziksel rehabilitasyon, özel eğitim ve gelişimsel bozukluklar, çocuk ve ergen terapisi, hapishane ve cezaevi ortamları, rehabilitasyon merkezleri ve spesifik hastalıklar kapsamında ele alınmıştır.

1.4.1. Psikoterapi ve Ruh Sağlığı

Hayvan destekli terapiler, psikoterapi ve ruh sağlığı alanlarında giderek artan bir ilgi ve kabul görmekte olan etkili bir tedavi yaklaşımıdır. Bu terapötik yöntem, bireylerin duygusal, sosyal ve bilişsel ihtiyaçlarını desteklemek amacıyla hayvanların katılımını içermektedir (Koukourikos vd., 2019). Özellikle evcil hayvanlar, terapi oturumlarında koşulsuz sevgi, güven ve duygusal bağlanma sağlama potansiyeliyle dikkat çekmektedir (Zilcha-Mano vd., 2011).

Hayvan destekli terapilerin psikoterapi alanındaki kullanımı, insanlar arasında olumlu bir etki yaratma kapasitesinden kaynaklanmaktadır (Firmin vd., 2016). Hayvanlar, terapist ve insanlar arasında bir köprü görevi görebilir, bu da insanların daha açık ve samimi bir iletişim

kurmalarına olanak tanımaktadır. Bu durum, insanların içsel dünyalarını daha derinlemesine keşfetmelerine ve terapi sürecinde daha fazla güven duymalarına yardımcı olabilmektedir (Olex, 2003).

Ayrıca, hayvanlarla geçirilen zamanın duygusal iyileşme üzerinde olumlu etkileri vardır (Morrison, 2007). Terapi hayvanları, özellikle stres, kaygı, depresyon ve travma gibi zorlayıcı durumlarla baş etmeye çalışan bireylere destek olabilmektedir (Tedeschi vd., 2015). Bu hayvanlar, duygusal zorluklarla başa çıkma süreçlerinde danışanlara eşlik ederek, onların duygusal güçlenmelerini teşvik edebilmektedir (Walsch, 2009).

Hayvan destekli terapiler aynı zamanda sosyal becerilerin geliştirilmesine, motivasyonun artırılmasına, dikkat ve konsantrasyonun güçlendirilmesine, fiziksel aktivitenin teşvik edilmesine ve güvenin oluşturulmasına da önemli bir katkı sağlamaktadır (Schuck vd., 2018). Bu çok yönlü yaklaşım, bireylerin ruhsal sağlığını güçlendirmek ve genel yaşam kalitelerini iyileştirmek adına kapsamlı bir terapi deneyimi sunmaktadır (Flynn vd., 2022).

1.4.2. Fiziksel Rehabilitasyon

Hayvan destekli terapiler, fiziksel rehabilitasyon alanında giderek daha fazla tanınan ve kullanılan bir terapi yöntemi olarak öne çıkmaktadır (Şahin vd., 2018). Özellikle atlar, köpekler ve diğer hayvanlar, bu terapötik yaklaşımın temelini oluşturan etkileşim ve aktivitelerde kullanılarak bireylerin fiziksel iyileşme süreçlerine önemli bir katkıda bulunabilmektedir (Yorke vd., 2008).

Fiziksel rehabilitasyonun bir parçası olarak hayvanlarla yapılan etkileşim, motor becerilerin geliştirilmesi üzerinde olumlu bir etkiye sahiptir (Lobato Rincon vd., 2021). Örneğin, at terapisi, sırtlarında binme ve atlarla etkileşim, bireylerin denge, koordinasyon ve postür kontrolünü artırabilmektedir (Stergiou vd., 2017). Bu tür fiziksel etkileşimler, kas gücünü ve hareket kabiliyetini güçlendirmek adına etkili bir platform sunmaktadır (Rigby ve Grandjean, 2016).

Hayvan destekli fiziksel rehabilitasyon aynı zamanda bireylerin hareket yeteneklerini geri kazanma süreçlerine odaklanmaktadır (Velde vd., 2005). Özellikle fiziksel yaralanmalar, nörolojik sorunlar veya ameliyat sonrası dönemlerde, hayvanlarla yapılan terapi, bireylerin kas kontrolünü geliştirerek ve motor fonksiyonlarını destekleyerek fiziksel iyileşmeye önemli bir katkıda bulunabilmektedir (Walsh, 2009a).

Hayvanlarla geçirilen zaman, sadece fiziksel sağlık üzerinde değil, aynı zamanda duygusal ve psikolojik iyileşme üzerinde de olumlu etkiler bırakabilir (Herzog, 2011). Terapi

hayvanları, bireylerin motivasyonunu artırarak ve moral desteği sağlayarak, rehabilitasyon sürecinde olumlu bir ruh halinin korunmasına yardımcı olabilmektedir (Hart, 2010).

1.4.3. Özel Eğitim ve Gelişimsel Bozukluklar

Hayvan destekli terapiler, özel eğitim ve gelişimsel bozukluklar alanında bireylere yönelik olumlu etkiler sağlayan bir terapi yaklaşımıdır (Martin ve Farnum, 2002). Özellikle otizm, dikkat eksikliği hiperaktivite bozukluğu (DEHB) ve diğer gelişimsel bozukluklara sahip bireylerle yapılan çalışmalarda, hayvan destekli terapinin önemli bir rol oynadığı gözlemlenmiştir (Charry-Sanchez vd., 2018).

Hayvanlar, özel eğitimdeki bireylerle kurdukları doğal bağ ve duygusal iletişimleriyle dikkat çekmektedir (Flynn vd., 2023). Bu etkileşim, bireylerin sosyal becerilerini geliştirmelerine, duygusal bağlanma kurmalarına ve iletişim yeteneklerini güçlendirmelerine katkıda bulunabilmektedir (Leconstant ve Spitz, 2022). Özellikle otizm spektrum bozukluğu olan bireylerle yapılan çalışmalarda, hayvan destekli terapinin sosyal etkileşim ve iletişim becerilerini artırdığı gözlemlenmiştir (Becker vd., 2017).

Ayrıca, hayvanlarla yapılan etkileşim, özel eğitim alanındaki bireylerin duygusal dünyalarını dengelemelerine yardımcı olabilmektedir (Walsh, 2009b). Hayvanlar, koşulsuz sevgi ve pozitif bir ortam yaratma kapasitesine sahip oldukları için, özel eğitimdeki bireylerin özgüvenlerini artırabilir ve duygusal iyileşme süreçlerine destek sağlayabilmektedir (Sentoo, 2005).

Gelişimsel bozukluklarla mücadele eden bireyler arasında yapılan hayvan destekli terapiler, duygusal düzenleme, sosyal beceri geliştirme ve iletişim yeteneklerini güçlendirme konusunda etkili bir rol oynamaktadır (Friedrich, 2019). Terapi hayvanları, bireylerin öğrenme süreçlerine katkıda bulunabilir ve motivasyonlarını artırarak özel eğitim ve gelişimsel bozukluklarla başa çıkma becerilerini destekleyebilmektedir (Grigore ve Rusu, 2014).

Sonuç olarak, hayvan destekli terapiler, özel eğitim ve gelişimsel bozukluklarla mücadele eden bireyler için güçlü bir destek aracı olabilmektedir (Balasubramanian ve Paul, 2018). Bu terapötik yaklaşım, hayvanların doğal etkisi ve bireyler arasında oluşturdukları pozitif bağlar sayesinde, özel eğitimdeki bireylerin gelişimine katkıda bulunabilmekte ve yaşamlarında olumlu değişiklikler yaratabilmektedir (Sentoo, 2005).

1.4.4. Çocuk ve Ergen Terapisi

Hayvan destekli terapiler, çocuk ve ergen terapisi alanında önemli bir rol oynayan etkili bir terapötik yöntemdir (Stefanini vd., 2016). Özellikle duygusal zorluklar, davranış

sorunları veya travmatik deneyimlerle başa çıkmakta zorlanan çocuklar ve ergenler için bu terapi türü, pozitif sonuçlar sağlayabilmektedir (Jones vd., 2019). Terapi hayvanları, genç bireylerle kurdukları doğal bağ ve güven ortamıyla terapi sürecini destekleyebilmektedir (Bachi ve Parish-Plass, 2017).

Çocuk ve ergenler arasında yapılan hayvan destekli terapiler, duygusal iyileşme süreçlerini hızlandırabilmektedir (Feng vd., 2021). Terapi hayvanları, koşulsuz sevgi ve destek sunarak, genç bireylerin duygusal dünyalarını anlamalarına yardımcı olabilmektedir. Bu, çocukların ve ergenlerin duygusal ifadelerini açığa çıkarmalarına ve bu duyguları sağlıklı bir şekilde ifade etmelerine olanak tanımaktadır (Levinson, 1984).

Hayvanlarla yapılan etkileşim, çocuk ve ergenlerde sosyal becerilerin geliştirilmesine de katkıda bulunabilmektedir (Purewal vd., 2017). Terapi hayvanları, bireyler arasında güvenli bir bağ oluşturarak, iletişim becerilerini ve empati yeteneklerini artırabilmektedir (Walsh, 2009b). Bu, genç bireylerin arkadaşlık kurma, grup içinde etkileşimde bulunma ve duygusal ilişkilerini güçlendirme konusundaki becerilerini destekleyebilmektedir (Julius vd., 2012).

Ayrıca, hayvan destekli terapiler, çocuk ve ergenlerin motivasyonunu artırabilmektedir (Laskowski vd., 2019). Terapi hayvanlarıyla yapılan etkileşim, genç bireylerin terapi sürecine daha aktif bir şekilde katılmalarına ve hedeflerine odaklanmalarına yardımcı olabilmektedir (Sams vd., 2006). Bu, terapi oturumlarının daha etkili olmasına ve genç bireylerin kişisel gelişimlerine olumlu bir katkıda bulunmasına olanak tanımaktadır (Nicholas ve Gullone, 2001).

Sonuç olarak, hayvan destekli terapiler, çocuk ve ergen terapisi alanında duygusal, sosyal ve bilişsel gelişimlerine destek olabilen güçlü bir terapötik araç olarak öne çıkmaktadır (Bachi ve Parish-Plass, 2017). Terapi hayvanlarının doğal etkisi, güven ortamı sağlama kapasitesi ve duygusal bağ oluşturma yetenekleri, çocuk ve ergenlerin terapi süreçlerinde olumlu değişiklikler elde etmelerine yardımcı olabilmektedir (Bachi, 2013a).

1.4.5. Hapishane ve Cezaevi Ortamları

Hayvan destekli terapileri, hapishane ve cezaevi ortamlarında bireylerin duygusal ve sosyal ihtiyaçlarına yönelik etkili bir terapötik araç olarak uygulanmaya başlanmıştır (Dell vd., 2019). Bu terapötik yöntem, mahkumlar arasında pozitif değişim ve rehabilite süreçlerine katkı sağlayabilmektedir (Jasperson, 2013). Terapi hayvanları, hapishane ortamında bir duygu güvenliği oluşturabilir ve mahkumların duygusal ifade ve bağlanma yeteneklerini geliştirmelerine yardımcı olabilir (Mercer vd., 2015).

Hapishane ortamlarında yapılan hayvan destekli terapiler, mahkumların sosyal becerilerini artırmada önemli bir rol oynayabilmektedir (Corleto, 2018). Terapi hayvanları, mahkumlar arasında bir dayanışma duygusu oluşturabilir ve bu, sosyal ilişkilerin güçlenmesine katkıda bulunabilir (Bachi, 2013b). Ayrıca, hayvanlarla olan etkileşimler, mahkumların empati yeteneklerini artırarak olumlu davranış değişikliklerine yol açabilmektedir (Fournier vd., 2007).

Duygusal iyileşme süreçlerine odaklanan hayvan destekli terapiler, mahkumların stresle başa çıkma becerilerini geliştirmede etkili olabilmektedir (Santaniello vd., 2021). Terapi hayvanları, mahkumlar arasında bir rahatlama ve sakinleşme etkisi yaratarak, stres seviyelerini azaltabilmektedir. Bu da mahkumların öfke yönetimi, duygusal kontrol ve stresle baş etme konusundaki becerilerini artırabilmektedir (Furst, 2006).

Hapishane ve cezaevi ortamlarında hayvan destekli terapilerin uygulanması, mahkumların rehabilitasyon süreçlerine olumlu bir katkıda bulunabilmektedir (Allison ve Ramaswamy, 2016). Bu terapötik yaklaşım, mahkumların duygusal ve sosyal becerilerini geliştirmelerine yardımcı olarak, tekrar suç işleme riskini azaltma potansiyeline sahiptir (Villafaina-Dominguez vd., 2020). Hayvan destekli terapilerin hapishane sistemlerinde daha yaygın hale gelmesi, bireylerin yaşamlarını olumlu yönde değiştirmelerine ve topluma daha sağlıklı bir şekilde yeniden entegre olmalarına katkı sağlayabilmektedir (Bachi, 2013b).

1.4.6. Rehabilitasyon Merkezleri ve Spesifik Hastalıklar

Hayvan destekli terapiler, rehabilitasyon merkezleri ve spesifik hastalıkların tedavisi için etkili bir terapötik yaklaşım olarak önemli bir yer edinmiştir (Ambrosi vd., 2019). Bu terapi, çeşitli sağlık sorunlarıyla mücadele eden bireylerin fiziksel, duygusal ve sosyal iyileşme süreçlerine katkıda bulunabilmektedir (Kruger ve Serpell, 2010). Rehabilitasyon merkezlerinde, özellikle fiziksel rehabilitasyon gerektiren durumlarla mücadele eden bireyler arasında hayvan destekli terapinin yaygınlaşması, terapötik etkilerini artırmıştır (Denzler-Weiler ve Hreha, 2018).

Rehabilitasyon merkezlerinde hayvan destekli terapinin kullanımı, özellikle motor becerilerin geliştirilmesi ve fiziksel aktivitenin artırılması açısından önem taşımaktadır (Tepfer vd., 2017). Örneğin, terapi köpekleri ile yapılan egzersizler, bireylerin kas gücünü ve hareket kabiliyetini artırabilmektedir. Ayrıca, bu terapi, fiziksel rehabilitasyon süreçlerine olan katılımı artırarak, bireylerin tedavi hedeflerine ulaşmalarına yardımcı olabilmektedir (Millis, 2015).

Spesifik hastalıkların tedavisi alanında hayvan destekli terapilerin uygulanması da dikkat çekicidir (Spattini vd., 2018). Örneğin, alzheimer hastalığı veya demans gibi nörodejeneratif hastalıklarla mücadele eden bireyler, terapi hayvanlarıyla olan etkileşimler aracılığıyla bilişsel yeteneklerini artırabilmektedir. Bu terapötik yaklaşım, bireylerin hafıza, odaklanma ve zihinsel uyanklık gibi alanlarda olumlu değişiklikler elde etmelerine yardımcı olabilmektedir (Cevizci vd., 2013).

Ayrıca, hayvan destekli terapiler, ruhsal ve duygusal iyileşme süreçlerine de katkı sağlamaktadır (Stefanini vd., 2016). Özellikle kronik hastalıklarla mücadele eden bireyler arasında, terapi hayvanları ile geçirilen zamanın motivasyonu artırdığı ve moral destek sağladığı gözlemlenmiştir. Bu, bireylerin tedavi süreçlerine daha olumlu bir şekilde yaklaşmalarına ve duygusal dayanıklılıklarını güçlendirmelerine yardımcı olabilmektedir (O'Haire, 2010).

Sonuç olarak, hayvan destekli terapiler, rehabilitasyon merkezleri ve spesifik hastalıkların tedavisi alanında bireylere çeşitli avantajlar sunan bir terapötik araçtır (Calvo vd., 2016). Fiziksel, duygusal ve sosyal iyileşme süreçlerine katkıda bulunarak, bireylerin yaşam kalitelerini artırabilir ve sağlık sorunlarıyla başa çıkmalarına destek olabilmektedir (Kerr vd., 2020).

1.5. Hayvan Destekli Terapide Kullanılan Hayvanlar

Hayvan destekli terapide kullanılan hayvanlar genellikle köpekler, kediler, atlar, tavuklar, tavşanlar ve yunuslar gibi çeşitli türlerde olabilmektedir (Çakıcı ve Kök, 2020). Bu hayvanlar, insanlarla etkileşimde bulunarak duygusal, sosyal ve fiziksel iyileşme süreçlerine katkıda bulunmaktadır (Horowitz, 2010).

1.5.1. Köpek

Köpekler, hayvan destekli terapi süreçlerinde etkili bir şekilde kullanılarak bireylerin duygusal ve sosyal iyileşme süreçlerine olumlu katkı sağlamaktadır (Compitus, 2021). Öncelikle, terapi köpekleri genellikle özel eğitim almış ve belirli davranış standartlarına uygun olan hayvanlardan seçilmektedir. Bu köpekler, terapistleriyle birlikte çalışma yeteneklerine sahip olup, bireylerle sağlıklı bir etkileşim kurma yeteneklerine sahiptir (McCullough vd., 2018).

Terapi köpekleri, bireylerle kurdukları doğal bağ ve sevgi dolu iletişimleriyle duygusal destek sağlamaktadır (Kwong ve Bartolomew, 2011). Özellikle depresyon, anksiyete veya travma sonrası stres bozukluğu gibi duygusal zorluklarla mücadele eden bireyler, köpeklerle geçirdikleri zamanın olumlu etkilerini deneyimleyebilmektedir (Lessard vd., 2018). Köpekler,

koşulsuz sevgi sunarak, bireylerin duygusal rahatlama ve güçlenme süreçlerine önemli bir katkı sağlamaktadır (Han vd., 2021).

Ayrıca, terapi köpekleri sosyal becerilerin geliştirilmesine de yardımcı olabilmektedir (Fung ve Leung, 2014). Özellikle çocuklar, gençler veya otistik spektrum bozukluğu gibi sosyal etkileşimle zorlanan bireylerle yapılan çalışmalarda, köpeklerle etkileşim kurmak, iletişim becerilerini artırabilmekte ve sosyal bağlanma yeteneklerini güçlendirebilmektedir (Becker vd., 2017). Köpekler, duygusal ifadeyi teşvik eden bir ortam oluşturarak, bireyler arasında olumlu bir etkileşimi destekleyebilmektedir (Jain vd., 2021).

Sonuç olarak, köpeklerin hayvan destekli terapi süreçlerinde kullanımı, bireylerin duygusal ve sosyal iyileşme süreçlerine olumlu bir katkıda bulunabilmektedir (Zilcha-Mano vd., 2011). Terapi köpekleri, sevgi dolu, güvenilir ve destekleyici bir ortam yaratma kapasiteleri sayesinde, terapi oturumlarının etkili ve pozitif bir deneyim olmasına yardımcı olabilmektedir (Butler, 2004).

1.5.2. Kedi

Hayvan destekli terapi süreçlerinde kedi kullanımı, bireylerin duygusal, sosyal ve psikolojik iyileşme süreçlerine katkı sağlayan etkili bir terapötik yaklaşımdır (Koukourikos vd., 2019). Terapi kedisinin seçimi, genellikle sakin, uyumlu ve terapi ortamına adaptasyon yeteneği yüksek olan kediler arasından yapılmaktadır (Little, 2011). Kediler, özellikle stres, anksiyete veya duygusal zorluklarla başa çıkan bireylerle yapılan çalışmalarda, terapötik etkileşim sağlama potansiyeline sahiptir (Brooks vd., 2018).

Terapi kedisinin bireylerle etkileşimi, duygusal destek sağlama açısından önemli bir rol oynamaktadır (Walsh, 2009a). Kediler, nazik ve sevecen doğalarıyla, bireylerin rahatlmasına ve duygusal açıdan güvende hissetmelerine yardımcı olabilmektedir (Levinson, 1984). Özellikle travma sonrası stres bozukluğu gibi durumlarla mücadele eden bireyler, kediyle geçirdikleri zamanın duygusal iyileşmelerini destekleyici bir faktör olduğunu deneyimleyebilirler (Brooks vd., 2018).

Kedilerin hayvan destekli terapi süreçlerinde kullanımı, bireylerin sosyal becerilerini geliştirmelerine de katkıda bulunabilmektedir. Terapi kedisinin sağladığı sevgi dolu etkileşim, bireylerin duygusal bağlanma yeteneklerini güçlendirebilir ve iletişim becerilerini artırabilir (Chitic vd., 2012). Kedilerle yapılan terapi oturumları, özellikle çocuklar veya gençler arasında, sosyal etkileşim becerilerini destekleyici bir ortam yaratabilmektedir (Jones vd., 2019). Ayrıca, kedi kullanımı hayvan destekli terapi süreçlerinde stres azaltma ve rahatlama amacıyla da etkili olabilmektedir. Kedilerin huzur verici doğası, bireylerin stres seviyelerini

düşürebilir ve terapi oturumlarının daha rahatlatıcı bir atmosfere sahip olmasına katkıda bulunabilmektedir (Bert vd., 2016).

Sonuç olarak, kedinin hayvan destekli terapi süreçlerinde kullanımı, bireylerin duygusal ve sosyal iyileşme süreçlerine olumlu bir katkıda bulunabilmektedir (Zılcha-Mano vd., 2011). Kedilerin doğal sevgi ve sakinleştirici etkileri, terapi ortamında olumlu bir deneyim yaşanmasına yardımcı olabilir ve bireylerin yaşamlarında pozitif değişikliklere katkıda bulunabilmektedir (Walsh, 2009a).

1.5.3. At

Atlar, hayvan destekli terapi süreçlerinde kullanılarak bireylerin duygusal, sosyal ve fiziksel iyileşme süreçlerine etkili bir şekilde katkı sağlayabilmektedir (Scopa vd., 2019). Terapötik atlar genellikle özel eğitim almış, sakin ve insanlarla uyumlu olan hayvanlardan seçilmektedir. Bu atlar, özellikle bireylerin çeşitli zorluklarla başa çıktığı terapi oturumlarında, terapistlerle birlikte çalışarak destek sağlamaktadır (Anderson vd., 1999).

Atlar, fiziksel etkileşim ve binicilik aktiviteleri aracılığıyla bireylerin motor becerilerini geliştirmelerine yardımcı olabilmektedir (Berg ve Causey, 2014). Binicilik, denge, koordinasyon ve postür kontrolünü artırarak fiziksel rehabilitasyon süreçlerine katkı sağlayabilmektedir. Ayrıca, atlarla yapılan etkileşim, bireylerin kas gücünü ve genel fiziksel sağlıklarını güçlendirebilmektedir (Stergiou vd., 2017).

Terapötik atlar, duygusal destek sağlama konusunda da önemli bir rol oynamaktadır. Atlar, koşulsuz sevgi ve güven hissi sunarak bireylerin duygusal rahatlama ve güçlenme süreçlerine katkıda bulunabilmektedir (Buzel, 2016). Özellikle stres, kaygı veya duygusal travma gibi durumlarla mücadele eden bireyler, atlarla geçirdikleri zamanın duygusal iyileşme üzerinde olumlu etkilerini deneyimleyebilirler (Merkies vd., 2018).

Terapötik atlar, bireylerin sosyal becerilerini geliştirmelerine de yardımcı olabilmektedir. Atlarla çalışma, bireyler arasında bir güven ve bağ oluşturarak sosyal etkileşimi artırabilmektedir (Weldon, 2017). Bu etkileşim, özellikle otizm spektrum bozukluğu gibi sosyal becerilerle ilgili zorluklar yaşayan bireyler için etkili bir destek sağlayabilmektedir (Bass vd., 2009).

Sonuç olarak, atların hayvan destekli terapi süreçlerinde kullanımı, bireylerin fiziksel, duygusal ve sosyal iyileşme süreçlerine katkıda bulunabilmektedir (White-Lewis, 2020). Terapötik atlar, doğal sevgi ve pozitif etkileşimleriyle, terapi oturumlarının etkili ve olumlu bir deneyim olmasına yardımcı olabilmektedir (Lee ve Makela, 2015).

1.5.4. Kuş

Kuşlar, hayvan destekli terapi süreçlerinde özellikle duygusal ve sosyal destek amacıyla etkili bir şekilde kullanılabilir (Fine, 2019). Terapötik kuşlar genellikle özel eğitim almış ve insanlarla uyumlu olan türlerden seçilmektedir. Bu kuşlar, terapi oturumları sırasında bireylerle etkileşime girmek ve pozitif bir terapötik ortam yaratmak için kullanılmaktadır (Fine, 2010).

Kuşlar, özellikle depresyon, anksiyete veya stres gibi duygusal zorluklarla başa çıkan bireylerle yapılan çalışmalarda, terapötik etkileşim sağlama potansiyeline sahiptir (Koukourikos vd., 2019). Terapötik kuşlar, melodik şarkıları, renkli tüyleri ve sevimli davranışlarıyla bireylerin dikkatini çekmekte ve rahatlamalarına katkıda bulunabilmektedir. Bu özellikleriyle kuşlar, özellikle duygusal iyileşme süreçlerinde olumlu bir etki yaratabilmektedir (Ratcliffe vd., 2013). Kuşlar aynı zamanda sosyal etkileşimi artırma ve iletişim becerilerini geliştirme konusunda da önemli bir rol oynamaktadır. Terapötik kuşlar, sevgi dolu etkileşimleriyle bireyler arasında bir bağ oluşturabilmekte ve bu, özellikle otizm spektrum bozukluğu gibi sosyal becerilerde zorluk yaşayan bireyler için etkili bir destek sağlayabilmektedir (Grandin vd., 2015).

Terapi oturumları sırasında kuşlarla yapılan etkileşim, bireylerin stres seviyelerini azaltabilir ve genel ruh halini iyileştirebilmektedir (Beetz vd., 2012). Kuşların doğal huzur verici etkisi, terapi oturumlarını daha sakin ve destekleyici bir atmosfere dönüştürebilmektedir (Sternberg, 2009).

Sonuç olarak, kuşların hayvan destekli terapi süreçlerinde kullanımı, bireylerin duygusal iyileşme, sosyal etkileşim ve stresle başa çıkma süreçlerine olumlu bir katkıda bulunabilmektedir (Berget ve Ihlebak, 2011). Terapötik kuşlar, doğal özellikleri ve sevimli davranışları ile terapi ortamlarında olumlu değişikliklerin yaşanmasına yardımcı olabilmektedir (Grandgeorge vd Hausberger, 2011).

1.5.5. Tavşan

Tavşanlar, hayvan destekli terapi süreçlerinde özellikle çocuklar ve yetişkinler arasında duygusal, sosyal ve bilişsel iyileşme süreçlerine katkı sağlamak için etkili bir terapötik araç olarak kullanılabilir (Jalongo ve Guth, 2023). Terapötik tavşanlar genellikle sakin, sevgi dolu ve insanlarla etkileşime uygun olan türlerden seçilmektedir. Bu tavşanlar, terapötik oturumlar sırasında bireylerle etkileşime girmek ve olumlu bir terapötik ortam yaratmak amacıyla kullanılmaktadır (Fredrickson-MacNamara ve Butler, 2010).

Tavşanlar, özellikle çocuklar arasında duygusal destek sağlama konusunda önemli bir rol oynamaktadır (Dickman, 2013). Tavşanların sevimli ve yumuşak doğası, çocukların güvenli ve rahat hissetmelerini sağlayarak duygusal iyileşme süreçlerine katkıda bulunabilmektedir (Mallon, 1994). Tavşanlarla geçirilen zaman, çocukların sevgi, empati ve sorumluluk duygularını geliştirmelerine yardımcı olabilmektedir (Grandgeorge vd Hausberger, 2011).

Sosyal becerilerin geliştirilmesi açısından, tavşanlar bireyler arasında doğal bir bağ oluşturabilmektedir (Petrie, 2011). Özellikle çocuklar arasında yapılan terapi oturumlarında, tavşanlarla yapılan etkileşim, sosyal becerilerin ve iletişim yeteneklerinin artırılmasına katkıda bulunabilmektedir (Loukaki vd., 2010). Tavşanlar, sevecen tavırlarıyla bireyler arasında olumlu bir bağlanma oluşturarak sosyal etkileşimi teşvik edebilmektedir (Pitheckoff vd., 2018).

Bilişsel iyileşme süreçlerine katkı sağlama açısından, tavşanlarla yapılan terapi, odaklanma ve dikkat süreçlerini destekleyebilmektedir. Tavşanlar, sakin ve rahatlatıcı bir ortam yaratarak bireylerin zihinsel uyanıklıklarını artırabilir ve stresle başa çıkma becerilerini güçlendirebilir (Gocheva vd., 2018). Sonuç olarak, tavşanların hayvan destekli terapi süreçlerinde kullanımı, özellikle çocuklar arasında duygusal, sosyal ve bilişsel iyileşme süreçlerine olumlu bir katkıda bulunabilmektedir (Kim vd, 2015). Terapötik tavşanlar, doğal sevimlilikleri ve olumlu etkileşimleriyle terapi oturumlarını destekleyerek, bireylerin yaşamlarında pozitif değişiklikler yaratma potansiyeline sahiptir (Urichuk ve Anderson, 2003).

1.5.6. Çiftlik Hayvanları

Çiftlik hayvanları, hayvan destekli terapi süreçlerinde geniş bir yelpazede kullanılabilir ve terapi oturumlarına katılan bireylere çeşitli fiziksel, duygusal ve sosyal faydalar sağlayabilmektedir (Berget ve Braastad, 2011). Özellikle çiftlik ortamlarında yapılan terapiler, hayvanlarla etkileşimde bulunmanın yanı sıra doğal bir çevrede olmanın avantajlarını da sunabilmektedir (Artz ve Bitler Davis, 2017).

Çiftlik hayvanları, duygusal iyileşme süreçlerine önemli bir katkıda bulunabilmektedir. Örneğin, ineklerin sakin ve sevecen doğası, bireylerin stres seviyelerini düşürebilir ve duygusal rahatlama sağlayabilir (Boissy vd., 2007). Hayvanlarla geçirilen zaman, terapötik bir bağlamda koşulsuz sevgi ve destek hissi sunarak, bireylerin duygusal güçlenme süreçlerine olumlu etki yapabilmektedir (Walsh, 2009a).

Fiziksel aktivite ve rehabilitasyon amacıyla çiftlik hayvanları da kullanılabilir (Hlusickova ve Gardianova, 2014). Özellikle atlar, binicilik terapisi olarak bilinen bir yöntemle bireylerin motor becerilerini, dengeyi ve koordinasyonu geliştirmelerine yardımcı olabilmektedir (Rigby ve Grandjean, 2016). Bu fiziksel etkileşim, bireylerin günlük yaşam aktivitelerine katılımını artırabilir ve fiziksel iyileşme süreçlerine destek olabilir (Artz ve Bitler Davis, 2017).

Çiftlik hayvanları, sosyal becerilerin geliştirilmesinde de etkili bir rol oynayabilmektedir (Endenburg ve Van Lith, 2011). Özellikle grup terapisi bağlamında yapılan çalışmalarda, çiftlik hayvanları bireyler arasında güven ve dayanışma duygularını oluşturabilmektedir (Gorman ve Cacciatore, 2023). Hayvanlarla birlikte sorumluluk taşıma, ekip çalışması ve iletişim becerilerini artırabilmektedir (Fuhrman ve Rubenstein, 2017).

Sonuç olarak, çiftlik hayvanlarının hayvan destekli terapi süreçlerinde kullanımı, bireylerin fiziksel, duygusal ve sosyal iyileşme süreçlerine çeşitli katkılarda bulunabilmektedir (Berget ve Braastad, 2011). Çiftlik ortamlarında yapılan terapiler, doğal çevre ve hayvanlarla etkileşim avantajlarıyla bireylere benzersiz bir terapötik deneyim sunabilmektedir (Hassink vd., 2017).

1.5.7. Yunus

Yunuslar, hayvan destekli terapi süreçlerinde özellikle deniz yaşamının sağladığı özel ortam ve yunusların benzersiz özellikleri sayesinde bireylere çeşitli fiziksel, duygusal ve sosyal faydalar sağlayabilmektedir (Candeileri, 2018). Yunuslarla yapılan terapi genellikle özel eğitim almış ve insanlarla etkileşime uygun yunuslardan seçilmektedir (Nathanson vd., 1997). Bu terapi, genellikle deniz parklarında veya özel tesislerde gerçekleştirilmektedir (Marino ve Lilienfeld, 2007).

Fiziksel iyileşme açısından, yunuslarla yapılan terapi özellikle kas tonusunu artırma, hareket yeteneklerini geliştirme ve dengeyi iyileştirme konusunda etkili olabilmektedir (Kreiviniene ve Mockeviciene, 2020). Yunuslarla gerçekleştirilen su içindeki terapi aktiviteleri, bireylerin eklem esnekliğini artırabilmekte ve koordinasyon becerilerini güçlendirebilmektedir (Kreivnien ve Alijo, 2021). Ayrıca, bu etkileşim, bireylerin fiziksel rehabilitasyon süreçlerine olumlu bir katkı sağlayabilmektedir (Yerbury ve Boyd, 2018).

Duygusal destek ve motivasyon açısından, yunuslarla yapılan terapi bireyler arasında özel bir bağ oluşturabilmektedir (Curtin, 2006). Yunusların sevecen doğası ve eğlenceli davranışları, bireylerin duygusal rahatlama ve güçlenme süreçlerine katkıda bulunabilmektedir (Webb ve Drummond, 2001). Özellikle otizm spektrum bozukluğu gibi

durumlarla mücadele eden bireyler arasında, yunuslarla geçirilen zamanın sosyal etkileşimi artırdığı ve duygusal bağlanma yeteneklerini güçlendirdiği gözlemlenmiştir (Dominick, 2020).

Sosyal becerilerin geliştirilmesi açısından, yunuslarla yapılan terapi grup terapisi bağlamında etkili olabilmektedir (Hernandez-Espeso vd., 2021). Yunuslarla birlikte yapılan aktiviteler, grup içinde dayanışma ve işbirliği duygularını güçlendirebilmektedir. Aynı zamanda, bu terapi bireylerin iletişim becerilerini artırabilmekte ve sosyal etkileşim yeteneklerini destekleyebilmektedir (Chitic vd., 2012).

Sonuç olarak, yunusların hayvan destekli terapi süreçlerinde kullanımı, bireylerin fiziksel, duygusal ve sosyal iyileşme süreçlerine benzersiz bir katkı sağlayabilmektedir (Koukourikos vd., 2019). Yunuslarla gerçekleştirilen terapiler, özel deniz ortamının avantajlarıyla birleşerek, terapötik etkilerini artırabilmekte ve bireylere unutulmaz ve olumlu bir terapötik deneyim sunabilmektedir (Cochrane, 2000).

İKİNCİ BÖLÜM

YUNUS DESTEKLİ TERAPİ

Bu bölümde yunus destekli terapinin tanımı, tarihçesi, gelişimi, prensipleri, kullanım alanları, yunus destekli terapi ile ilgili eleştiriler ve sorunlar konuları ele alınmıştır. Son olarak ise sağlık turizmi kapsamında yunus destekli terapi konusu incelenmiş ve yunus destekli terapi ile ilgili literatüre değinilmiştir.

2.1. Yunus Destekli Terapinin Tanımı ve Özellikleri

“Yunus terapisi” terimi genellikle deniz memelisi olan yunusların terapötik amaçlar için kullanılmasını ifade etmektedir (Candelieri, 2018). Yunus terapisi, özellikle çocuklar ve yetişkinler için çeşitli sağlık sorunlarına yönelik destek sağlama amacıyla uygulanmaktadır (Brensing ve Linke, 2003). Ancak, yunus terapisi, tıbbi bir tedavi yöntemi olarak resmi olarak kabul edilmemekte ve bilimsel olarak kanıtlanmamıştır (Hyson ve Newland, 2003). Yunus terapisinin özellikleri arasında duygusal bağ kurma, duyuşal uyarım, fiziksel aktivite, stres azaltma ve motivasyon artışı sayılabilir (Dominick, 2020).

Duygusal Bağ Kurma: Yunuslar, doğal olarak sosyal ve meraklı hayvanlar olduğundan, insanlarla etkileşim kurmaya son derece yatkındırlar. Yunus terapisi, bu özellikleri sayesinde bireyler arasında güçlü ve olumlu duygusal bağlar oluşturabilme potansiyeline sahiptir (Yerbury ve Boyd, 2018). Yunuslarla geçirilen zaman, katılımcılarda güven duygusunu artırarak ve duygusal destek sağlayarak anlamlı ve sıcak bağlantılar kurma imkanı sağlayabilmektedir (Yerbury ve Lukey, 2021).

Duyusal Uyarım: Yunuslarla etkileşim, zengin bir duyuşal deneyim sunmaktadır (Servais, 2020). Yunusların dokunsal, işitsel ve görsel özellikleri, katılımcıların duyuşlarını harekete geçirmektedir (Curtin, 2006). Su içindeki yunus hareketleri, hem dokunma hissini artırarak hem de suyun sesini ve hareketini içererek çeşitli duyuşal deneyimlere kapı aralamaktadır. Bu, katılımcıların duyuşal farkındalıklarını genişletebilmekte ve etkileşimde bulundukları çevreye duyarlılıklarını artırabilmektedir (Herman, 2012).

Fiziksel Aktivite: Yunuslarla etkileşim, yüzme gibi fiziksel aktiviteleri içererek katılımcılara dinamik bir deneyim sunabilmektedir (Frohoff ve Packard, 1995). Yunuslarla birlikte gerçekleştirilen bu aktiviteler, özellikle motor becerilerini geliştirmeyi hedefleyen bireyler için önemli bir potansiyel avantaj sağlayabilmektedir (Jorgenson, 1997). Yunuslarla su içinde geçirilen zaman, bedensel koordinasyonu güçlendirebilmekte, kas tonusunu artırabilmekte ve genel olarak fiziksel aktivite düzeyini yükseltebilmektedir. Bu, katılımcılara

keyifli bir şekilde aktif olma fırsatı sunarak fiziksel sağlıklarını destekleme amacına hizmet edebilmektedir (Williams vd., 2017).

Stres Azaltma: Yunusların doğal olarak huzur verici ve rahatlatıcı bir etkiye sahip olduğuna dair inanç, yunus terapisinin stresle başa çıkmak isteyen veya duygusal zorluklar yaşayan bireyler için olumlu bir deneyim sunabileceği düşüncesini desteklemektedir (Rames, 2016). Yunuslarla yapılan etkileşim, sakinleştirici doğalarıyla bilinen bu deniz memelileri sayesinde, katılımcılara zorlayıcı duygusal durumlarla baş etme konusunda yardımcı olabilmektedir. Bu, stres seviyelerini azaltarak ve duygusal refahı artırarak katılımcıların daha huzurlu bir duruma geçmelerine yardımcı olabilmektedir (Yerbury, 2020).

Motivasyon Artışı: Yunus terapisi, katılımcılarda içsel motivasyonu yükseltme potansiyeline sahiptir (Hernandez-Espeso vd., 2021). Yunuslarla gerçekleştirilen etkileşim, bireylerin kendilerine olan güvenini artırabilmekte ve yaşamlarına karşı pozitif bir tutum geliştirmelerine katkıda bulunabilmektedir (Dominick, 2020). Yunusların sosyal ve oyunbaz doğası, katılımcıları motive ederek, onlara yeni beceriler kazandırma veya mevcut becerileri geliştirme konusunda cesaretlendirme açısından önemli bir rol oynayabilmektedir. Bu şekilde, yunus terapisi, bireylerin kendi potansiyellerini keşfetmelerine ve daha fazla başarı elde etmelerine olanak tanıyabilmektedir (Curtin, 2006).

2.2. Yunus Destekli Terapinin Tarihçesi ve Gelişimi

Yunus terapisi, insanlar arasında yunusların terapötik amaçlar için kullanılmasını ifade eden bir uygulamadır (Antonioli ve Reveley, 2005). Yunus terapisinin tarihçesi ve gelişimi dört döneme ayrılabilir: 1950-1960'lar, 1970'ler; 1980-1990'lar ile 2000 ve sonrası.

- *1950-1960'lar:* Yunus terapisi uygulamalarının kökenleri, 1950'lerin sonlarına ve 1960'ların başlarına kadar uzanmaktadır (Hyson ve Newland, 2033). Bu dönemde, özellikle deniz biyoloğu ve hayvan eğiticisi olan Dr. John C. Lilly, yunuslarla insan etkileşimini incelemeye başlamıştır (Fox, 2020). Lilly (1963), yunusların insanlarla iletişim kurma yeteneklerini araştırmış ve bu etkileşimin insan psikolojisi üzerinde olumlu etkileri olabileceği hipotezini öne sürmüştür.
- *1970'ler:* 1970'lerde, yunuslarla terapötik etkileşimlerin popülerliği artmaya başlamıştır (Sweeney, 2020). Bu dönemde, özellikle Amerika Birleşik Devletleri'nde (ABD), yunuslarla yapılan etkileşimlerin çeşitli sağlık sorunlarına olan potansiyel etkileri üzerine çeşitli çalışmalar yapılmıştır (Reif vd. 2017). Ancak, bu çalışmalar genellikle küçük ölçekli ve bilimsel

metodoloji açısından zayıf olarak kabul edilmektedir (Samuels ve Bejder, 2004).

- *1980-1990'lar:* Bu dönem boyunca, yunus terapisi popülerliğini korumuş ve birçok ülkede yunuslarla yapılan etkileşim programları başlamıştır (Marino ve Lilienfeld, 2007). Ancak, bu dönemde de yunus terapisinin bilimsel temellere dayanmaması ve standartlaşmamış olması nedeniyle eleştirilere maruz kalmıştır (Chitic vd., 2012).
- *2000 ve Sonrası:* 2000'lerden itibaren, yunus terapisi daha fazla eleştiriye ve bilimsel araştırmaya maruz kalmıştır (Cochrane, 2000). Birçok bilim insanı ve uzman, yunus terapisinin etkinliği konusundaki eksiklikleri vurgulamış ve bu alanda daha fazla kontrollü araştırma yapılmasını önermişlerdir (Basil ve Mathews, 2005). Bu dönemde, yunus terapisi uygulamaları, etik ve hayvan refahı konularındaki endişeler nedeniyle eleştirilmiş ve bu konuda daha fazla düzenleme talep edilmiştir (Von Essen vd., 2020).

Yunus terapisi, halen tartışmalı bir konu olup, bilimsel açıdan sağlam kanıtlara dayanmadığı için tıbbi bir tedavi olarak kabul edilmemektedir. Yunuslarla etkileşimlerin hayvan refahını da göz önünde bulundurması gereken önemli etik sorumlulukları vardır. Bu nedenle, yunus terapisine yönelik daha fazla araştırma ve standardizasyon gerekmektedir (Iannuzzi ve Rowan, 1991).

2.3. Yunus Destekli Terapinin Temel Prensipleri

Yunus terapisi, yunuslarla etkileşim yoluyla bireylerin duygusal, sosyal, ve fiziksel sağlıklarını geliştirmeye yönelik bir uygulamadır (Hernandez-Espeso vd., 2021). Ancak, yunus terapisinin bilimsel olarak kanıtlanmamış olması ve hayvan refahı endişeleri nedeniyle eleştirilmesi, bu alandaki ilkelerin ve uygulamaların titiz bir şekilde değerlendirilmesini gerektirmektedir (Cole, 2009). Yunus terapisinin temel prensipleri şu şekilde sıralanabilir:

- *Bireye Odaklanma:* Yunus terapisi, bireyin ihtiyaçlarına ve hedeflerine odaklanmaktadır. Her bireyin farklı sağlık durumu, duygusal ihtiyaçları ve hedefleri olduğu göz önüne alınarak, terapi programları bireyin özel koşullarına uygun olarak tasarlanmalıdır (Nathanson, 1998).
- *Profesyonellik ve Eğitim:* Yunus terapisi uygulayanlar, alanlarında uzman ve eğitilmiş olmalıdır. İnsan sağlığına etki eden faktörlerin anlaşılması, etkileşimlerin güvenliği ve etkinliği için gerekli uzmanlık alanlarını içermelidir (Silcox vd., 2014).

- *Etik İlkeler ve Hayvan Refahı:* Yunus terapisi uygulamaları, etik ilkeleri ve hayvan refahını ön planda tutmalıdır. Yunuslarla etkileşimler sırasında hayvanların stres düzeyleri düzenli olarak izlenmeli ve hayvanların ihtiyaçlarına saygı gösterilmelidir (Serpell vd., 2010).
- *Bilimsel Temellere Dayanma:* Yunus terapisi uygulamaları, bilimsel yöntemlere ve araştırmalara dayanmalıdır. Terapinin etkinliği konusunda sağlam bilimsel kanıtların olmaması, bu alanda daha fazla araştırma yapma ihtiyacını doğurmaktadır (Bachi, 2012).
- *Bireyin Güvenliği:* Yunus terapisi uygulamalarında bireyin güvenliği en üst düzeyde önemlidir. Su ortamında gerçekleşen etkileşimler sırasında bireylerin güvenliği sağlanmalı ve herhangi bir olası risk önceden değerlendirilmelidir (Serpell vd., 2010).
- *Çeşitliliğe Saygı:* Yunus terapisi, farklı yaş grupları, sağlık durumları ve ihtiyaçlara sahip bireylere hitap etmelidir. Programlar, bu çeşitliliği dikkate alarak esnek ve bireyselleştirilmiş olmalıdır (Dilts, 2008).
- *Araştırma ve Gelişim:* Yunus terapisi uygulamaları, sürekli olarak araştırmalara ve gelişime açık olmalıdır. Bilimsel literatürdeki yeni bulgular, uygulamaların iyileştirilmesi ve etkinliklerin artırılması için düzenli olarak değerlendirilmelidir (Nathanson, 1998).

Bu prensipler, yunus terapisi uygulamalarının daha etkili, güvenli ve etik bir şekilde gerçekleştirilmesini amaçlamaktadır. Ancak, yunus terapisi konusundaki eleştirilere rağmen, alanla ilgili daha fazla bilimsel araştırma ve standartlaşma ihtiyacı bulunmaktadır (Fiksdal vd., 2012).

2.4. Yunus Destekli Terapinin Teorik Temelleri

Yunus destekli terapi ile ilgili birkaç teori öne sürülmüştür. Brensing vd. (2003) ve McKinney vd. (2001) yunusların eko lokasyon tıklamaları yoluyla yaydığı ultrasonun, insan endokrin ve sinir sistemleri üzerinde mekanik bir etkisi olduğunu iddia etmişlerdir. Bu etkiler, bireyin vücut dokusu ve hücre yapısını değiştirerek iyileşmeyi artırmaktadır. Bu, yunus destekli terapinin arkasındaki en popüler teorilerden biridir, ancak bu iddiaları destekleyen kanıtların sadece anekdot niteliğinde olduğu görünmektedir (McKinney vd., 2001).

Yunuslar, sıklıkla tıklamalar olarak tanımlanan sesler üretir ve eko lokasyon olarak adlandırılan bir teknik olarak burun deliğinin altında tıklamalar yapabilir; yunuslar, su içinde navigasyon yapmak, yiyecek bulmak ve diğer yunuslarla iletişim kurmak için eko lokasyonu

kullanılmaktadır (McKinney vd., 2001). Basitçe söylemek gerekirse, insanların yunuslarla etkileşimi, terapötik ultrasonun mevcut standartlarından farklıdır ve bu standartlar, belirli bir yoğunlukta ve sürede tekrarlanan uygulama gerektirmektedir (Brensing vd., 2003).

Diğer teorisyenler, yunusların engelli insanlara duyarlı olduğunu ve onlara yardım etmeye çalıştığını ileri sürmektedir. Bazı yunus destekli terapistler tarafından “gizli dil” olarak adlandırılan bu durumda, Dr. Smith’in 1970’lerde kuramsal olarak öne sürdüğü gibi, yunusların vücut hareketleriyle akustik olarak iletişim kurabileceği ve diğerlerinin vücut hareketlerine dikkat edebileceği teorize edilmiştir. Bu, özellikle otizmlili çocuklar için geçerli görünmüştür (McKinney vd., 2001).

Ayrıca, yunus destekli terapi aracılığıyla, insanların yunuslarla temasının yoğun duygular ve yeniden bağlanma ve mutluluk hissi ürettiği ve bu nedenle katılımcının iyi olma durumunu artırdığı teorize edilmiştir. Yunusların oyunbaz davranışları ve sürekli gülümsemeleri aracılığıyla insanlara mutluluk ve neşe getirdiği öne sürülmüştür. Neşe, öğrenme motivasyonunu artırmaktadır (McKinney vd., 2001).

Genel olarak hayvanlarla etkileşimde bulunmak sakinleştirici ve stres azaltıcı bir etkiye sahiptir. Brensing vd. (2003), yunusların insanlar üzerinde rahatlatıcı bir etkisi olduğunu ifade etmiştir. Ultrason temelli teorilere ek olarak, Humphries (2003) yunus destekli terapiyi, çocukların yunuslarla yüzdükten sonra çevresel uyarılara olan dikkatlerini artıracakları teorisi üzerine dayandırmaktadır. Genel olarak bu teori hayvanların bireyler için dikkati artırdığı, bu nedenle gelişmiş öğrenme, motor beceriler, dil ve hafıza gibi bilişsel süreçlere destek olduğunu ileri sürmektedir (Nathanson, 1998).

2.5. Yunus Destekli Terapinin Kullanım Alanları

Yunus destekli terapi otizm spektrum bozukluğu, dikkat eksikliği Hiperaktivite bozukluğu, fiziksel engellilik ve rehabilitasyon, ruhsal sağlık sorunları, öğrenme güçlükleri, fiziksel ağrı ve rehabilitasyon, gelişimsel gecikmeler, sosyal izolasyon ve sosyal becerilerin geliştirilmesi, yaşlılık ve demans alanlarında kullanılmaktadır.

2.5.1. Otizm Spektrum Bozukluğu

Yunus destekli terapi, Otizm Spektrum Bozukluğu (OSB) olan bireylerin tedavisinde alternatif bir yaklaşım olarak öne çıkmaktadır (Hernandez-Espeso vd., 2021). OSB, sosyal etkileşimde zorluklar, iletişim eksiklikleri ve tekrarlayıcı davranışlar gibi belirgin özelliklere sahip bir nörogelişimsel bozukluktur (Marino ve Lilienfeld, 2021). Yunus destekli terapi, OSB’ye sahip bireylerin genel yaşam kalitesini artırmaya yönelik destek sağlama amacı gütmektedir. Bu terapi formu, yunuslarla etkileşim yoluyla sosyal becerilerin gelişimine

katkıda bulunarak, OSB’li bireylerin sosyal etkileşim ve iletişim becerilerini güçlendirmeyi hedeflemektedir (MdYusof ve Chia, 2012). Aynı zamanda, yunuslarla gerçekleştirilen etkileşimler, duygusal deneyimi artırarak ve rahatlama sağlayarak OSB’li bireylerin duygusal düzenlemelerine olumlu etkilerde bulunabilmektedir. Yunus destekli terapi aynı zamanda motor becerilerin geliştirilmesine de katkıda bulunabilmektedir (Dilts vd., 2011).

2.5.2. Dikkat Eksikliği Hiperaktivite Bozukluğu

Yunus destekli terapi, dikkat eksikliği hiperaktivite bozukluğu (DEHB) olan bireylerin tedavisinde alternatif bir yöntem olarak öne çıkmaktadır (Scherr vd., 2019). DEHB, dikkat eksikliği, hiperaktivite ve dürtü kontrolü zorlukları ile karakterize edilen bir nöro-gelişimsel bozukluktur (Gnanavel vd., 2019). Yunus terapisi, su içindeki etkileşimler ve yunuslarla yapılan aktiviteler aracılığıyla DEHB’ye sahip bireylerin dikkatini çekmeyi, hiperaktiviteyi yönetmeyi ve dürtü kontrolünü artırmayı hedeflemektedir (Faye, 2003). Yunusların doğal olarak ilgi çekici olmaları ve sakinleştirici etkileri, DEHB’li bireylerin dikkatini sucul ortama odaklamalarına ve bu etkileşimlerden keyif almalarına katkıda bulunabilmektedir (Rames, 2016). Ayrıca, su aktiviteleri ve yüzme gibi fiziksel etkinlikler, enerji seviyelerini dengelemeye yardımcı olarak hiperaktiviteyi azaltabilmektedir (Srinivasan vd., 2014).

2.5.3. Fiziksel Engellilik ve Rehabilitasyon

Yunus terapisi, fiziksel engellilik ve rehabilitasyon alanında kullanılan alternatif bir tedavi yöntemi olarak da öne çıkmaktadır (Kreiviniene vd., 2019). Fiziksel engellilik, bireylerin hareket veya koordinasyon yeteneklerinde kısıtlamalarla karakterize edilen bir durumdur. Yunus terapisi, bu bireyler için çeşitli avantajlar sunabilmektedir (Sefen, 2020).

Yunus terapisi, su içinde yapılan etkileşimler ve yunuslarla gerçekleştirilen aktiviteler aracılığıyla fiziksel engelli bireylerin hareket kabiliyetini artırmayı hedeflemektedir (Moreno Escobar vd., 2021). Yunuslarla yapılan su aktiviteleri, bireylerin eklem esnekliğini ve kas gücünü artırabilmektedir. Aynı zamanda, yunuslarla geçirilen zaman, bireylerin vücut koordinasyonunu geliştirebilmekte ve fiziksel becerilerini güçlendirebilmektedir (Granger ve Kogan, 2006).

Rehabilitasyon süreçlerinde, yunus terapisi motivasyonu artırabilmekte ve bireylerin tedaviye daha olumlu bir şekilde yaklaşmalarına yardımcı olabilmektedir (Nathanson vd., 1997). Yunuslarla gerçekleştirilen etkileşimler, bireylerin rehabilite olma sürecinde duygusal destek sağlayabilmektedir. Yunusların sakinleştirici etkisi, fiziksel engelli bireylerin stres seviyelerini azaltılabilmekte ve rehabilitasyon sürecini daha etkili hale getirebilmektedir (Yerbury ve Boyd, 2018).

2.5.4. Ruhsal Sağlık Sorunları

Yunus terapisi, ruhsal sağlık sorunlarının tedavisinde kullanılan alternatif bir yaklaşım olarak kullanılmaktadır (Antonioli ve Reveley, 2005). Yunuslarla yapılan etkileşimler ve su içindeki aktiviteler, ruhsal sağlık sorunları yaşayan bireyler üzerinde olumlu etkiler sağlayabilmektedir (Dominick, 2020). Yunus terapisi, bireyler arasında duygusal bağlar kurma potansiyeli taşıyan sosyal bir etkileşim formunu içermektedir (Breitenbach vd., 2009). Yunusların doğal olarak duygusal tepkileri tetiklemesi ve sakinleştirici etkisi, ruhsal sağlık sorunlarıyla başa çıkan bireylerin duygusal deneyimlerini güçlendirebilmektedir. Bu etkileşimler, bireylerin izolasyon hissini azaltabilmekte ve sosyal bağları güçlendirebilmektedir (Rames, 2016).

Yunus terapisi aynı zamanda stres azaltıcı bir etkiye sahip olabilmektedir. Yunuslarla gerçekleştirilen etkileşimler, bireylerin zihinsel ve duygusal rahatlama yaşamalarına yardımcı olabilmektedir (Cochrane, 2000). Yunusların sakinleştirici doğası, kaygı düzeylerini azaltabilmekte ve depresyon gibi ruhsal sağlık sorunlarıyla baş etmeye yardımcı olabilmektedir (Dominick, 2020).

Su içinde yapılan fiziksel aktiviteler de ruhsal sağlık üzerinde olumlu etkiler sağlayabilmektedir (Wutich vd., 2020). Yüzme gibi aktiviteler, endorfin salgılanmasını artırabilmekte ve genel ruh halini iyileştirebilmektedir (Berger ve Owen, 1983). Yunus terapisi, bireylerin fiziksel aktiviteye katılımını teşvik ederek, ruhsal sağlık sorunlarına karşı dayanıklılığı artırabilmektedir (Rames, 2016).

2.5.5. Öğrenme Güçlükleri

Yunus terapisi, öğrenme güçlükleri olan bireylerin tedavisinde potansiyel bir alternatif yaklaşım olarak öne çıkmaktadır (Candelieri, 2018). Öğrenme güçlükleri, bireylerin bilgiyi işleme, anlama ve öğrenme süreçlerinde zorluklar yaşadığı bir durumu ifade etmektedir (Carpenter vd., 2015). Yunus terapisi, bu bireylerin gelişimine çeşitli katkılarda bulunmayı amaçlamaktadır (Gaag ve Davies, 1994).

Yunuslarla gerçekleştirilen etkileşimler, öğrenme güçlüğü çeken bireyler arasında duygusal bağların kurulmasına yardımcı olabilmektedir (Breitenbach vd., 2009). Yunusların doğal olarak etkileyici ve ilgi çekici olmaları, öğrenme süreçlerini destekleyerek motivasyonu artırabilmekte ve öğrenme ortamında olumlu bir deneyim sunabilmektedir (Curtin, 2006).

Yunus terapisi, öğrenme güçlükleri olan bireylerin sosyal becerilerini geliştirmelerine de katkıda bulunabilmektedir (Griffioen ve Enders-Slegers, 2014). Yunuslarla yapılan etkileşimler, iletişim becerilerini artırabilmekte ve grup içinde uyum sağlama konusunda

destekleyici olabilmektedir (Breitenbach vd., 2009). Aynı zamanda, yunuslarla geçirilen zaman, bireylerin duygusal dengeyi korumalarına yardımcı olarak öğrenme süreçlerini olumlu yönde etkileyebilmektedir (Kuczaj ve Eskelinen, 2014).

Yunus terapisi, öğrenme güçlükleriyle başa çıkan bireylerin özgüvenlerini artırmaya da katkıda bulunabilmektedir (Sentoo, 2005). Yunuslarla gerçekleştirilen aktiviteler, başarı duygusunu tetikleyebilmekte ve bireylerin kendi yeteneklerine olan inançlarını güçlendirebilmektedir (Cochrane, 2000).

2.5.6. Fiziksel Ağrı ve Rehabilitasyon

Yunus terapisi, fiziksel ağrı yönetimi ve rehabilitasyonunda alternatif bir yaklaşım olarak kullanılmaktadır (Nathanson vd., 1997). Fiziksel ağrı, birçok nedenle ortaya çıkabilen ve yaşam kalitesini olumsuz etkileyen bir durumdur. Yunus terapisi, bu ağrıları hafifletmeye ve rehabilitasyon sürecini desteklemeye yönelik potansiyel avantajlar sunabilmektedir (Koukourikos vd., 2019).

Yunuslarla yapılan etkileşimlerin, fiziksel ağrı üzerinde olumlu bir etkisi olabilmektedir (Dominick, 2020). Yunusların doğal olarak sakinleştirici ve terapötik etkileri, ağrı seviyelerini azaltmada yardımcı olabilmektedir (Cochrane, 2000). Su içinde gerçekleştirilen aktiviteler ve yunuslarla yapılan etkileşimler, kasların gevşemesine ve gerginliğin azalmasına katkıda bulunabilmektedir (Webb ve Drummond, 2001).

Rehabilitasyon süreçlerinde, yunus terapisi bireylerin hareket yeteneklerini artırabilmektedir. Yunuslarla gerçekleştirilen su aktiviteleri, eklemlerin esnekliğini artırabilmekte ve genel fiziksel dayanıklılığı güçlendirebilmektedir. Bu, özellikle yaralanma sonrası rehabilitasyon süreçlerinde önemli bir faktör olabilmektedir (Nathanson vd., 1997).

Yunus terapisi aynı zamanda psikolojik etkileriyle de fiziksel ağrının yönetimine katkıda bulunabilmektedir (Kreivinien ve Alijo, 2021). Yunuslarla geçirilen zaman, bireylerin stres seviyelerini düşürebilmekte, ruhsal iyilik hallerini artırabilmekte ve genel yaşam kalitesini yükseltebilmektedir (Yerbury ve Boyd, 2018).

2.5.7. Gelişimsel Gecikmeler

Yunus terapisi, gelişimsel gecikmelerin tedavisinde potansiyel bir alternatif yaklaşım olarak değerlendirilmektedir (Nathanson vd., 1997). Gelişimsel gecikmeler, bireylerin tipik olarak beklenen kilometre taşlarına ulaşmada geri kalmaları anlamına gelmektedir. Yunus terapisi, bu bireylerin gelişimine çeşitli yollarla katkıda bulunmayı amaçlamaktadır (Breitenbach vd., 2009).

Yunuslarla gerçekleştirilen etkileşimler, gelişimsel gecikmeler yaşayan bireylerle duygusal bağlar kurma potansiyeli taşımaktadır (MdYusof ve Chia, 2012). Yunusların sosyal ve oyunbaz doğası, bireylerin iletişim becerilerini güçlendirebilmekte ve sosyal etkileşimlerde gelişimlerine destek olabilmektedir (Yerbury ve Boyd, 2018).

Yunus terapisi, motor beceri gelişimini desteklemede etkili olabilmektedir (Hernandez-Espeso vd., 2021). Yunuslarla yapılan su aktiviteleri, bireylerin kas tonusunu artırabilir, koordinasyonlarını geliştirebilir ve motor becerilerini güçlendirebilir. Özellikle suyun direnci, bireylerin fiziksel güçlerini artırabilmektedir (Kreiviniene ve Mockeviciene, 2020).

Yunuslarla geçirilen zamanın, bireylerin duygusal dengeyi korumalarına yardımcı olabileceği düşünülmektedir (Cochrane, 2000). Yunusların sakinleştirici etkisi, stresi azaltabilir ve gelişimsel gecikmelerle başa çıkma sürecini olumlu yönde etkileyebilmektedir (Kreiviniene vd., 2019).

2.5.8. Sosyal İzolasyon ve Sosyal Becerilerin Geliştirilmesi

Yunus terapisi, sosyal izolasyonun ve sosyal becerilerin geliştirilmesinin amaçlandığı bir bağlamda alternatif bir tedavi yöntemi olarak kullanılmaktadır (Chitic vd., 2012). Sosyal izolasyon, bireylerin sosyal etkileşimlerden uzak kalarak kendilerini izole hissetmeleri durumudur. Yunus terapisi, bu izolasyonu azaltmayı ve sosyal becerileri geliştirmeyi hedeflemektedir (Breitenbach vd., 2009).

Yunuslarla yapılan etkileşimler, sosyal izolasyonu azaltmada önemli bir rol oynayabilmektedir (Yerbury ve Boyd, 2018). Yunusların oyunbaz ve ilgi çekici doğası, bireyleri sosyal etkileşimlere teşvik edebilmektedir (Kuczaj ve Eskelinen, 2014). Yunus terapisi, sosyal bağların kurulmasına yardımcı olarak bireylerin sosyal izolasyon hissini azaltabilmektedir (Cochrane, 2000).

Yunuslarla gerçekleştirilen su aktiviteleri, grup içinde çalışma ve işbirliği becerilerini güçlendirebilmektedir. Bu tür aktiviteler, bireyler arasında güven oluşturarak sosyal becerilerin geliştirilmesine katkıda bulunabilmektedir (Yerbury ve Boyd, 2018). Aynı zamanda, yunuslarla geçirilen zaman, empati ve duygusal bağ kurma yeteneklerini artırabilmektedir (Sickler vd., 2006).

Yunus terapisi, bireylerin iletişim becerilerini de destekleyebilmektedir (Hernandez-Espeso vd., 2021). Yunuslarla yapılan etkileşimler, sözlü olmayan iletişim yollarını keşfetmeye teşvik edebilmektedir (Griffioen vd., 2019). Yunusların tepkileri, bireylerin

duygusal ifadeleri anlamalarına ve ifade etmelerine yardımcı olabilmektedir (Kreivinine ve Zilvinas, 2017).

2.5.9. Yaşlılık ve Demans

Yunus terapisi, yaşlılık ve demans gibi nörodejeneratif durumların tedavisinde yardımcı olarak kullanılabilir (Akiyama vd., 2005). Yaşlılıkla birlikte gelen fiziksel ve zihinsel zorluklarla başa çıkmak için yunus terapisi uygulanabilmektedir (Moreno Escobar vd., 2021). Yunuslarla yapılan etkileşimler, yaşlı bireylerde duygusal bağların güçlenmesine katkıda bulunabilmektedir. Yunusların sakin ve oyunbaz doğası, yaşlı bireylerde pozitif duygusal deneyimleri tetikleyebilir ve bu da genel yaşam kalitesini artırabilmektedir (Yerbury ve Lukey, 2021).

Yunus terapisi, demans gibi nörodejeneratif durumlarla başa çıkarken bilişsel fonksiyonları artırmaya yönelik potansiyel avantajlar sunabilmektedir. Yunuslarla gerçekleştirilen etkileşimler, bellek, dikkat ve bilişsel yeteneklerde iyileşme sağlamaya yardımcı olabilmektedir (Koukourikos vd., 2019). Bu tür terapi, demanslı bireylerin sosyal ve zihinsel uyarıcılarla etkileşimde bulunmalarına olanak tanıyabilmektedir (Akiyama vd., 2005).

Yunuslarla geçirilen zamanın, yaşlı bireylerin fiziksel sağlıklarını desteklemede de olumlu etkileri olabilmektedir (Webb ve Drummond, 2001). Su içinde yapılan aktiviteler, eklemlerin esnekliğini artırabilir, kas tonusunu güçlendirebilir ve yaşlı bireylerin fiziksel bağımsızlıklarını sürdürmelerine yardımcı olabilir (Lord vd., 2006).

2.6. Yunus Destekli Terapi İle İlgili Eleştiriler ve Sorunlar

Yunus destekli terapi, çeşitli eleştirilere ve sorunlara maruz kalmış bir uygulamadır. Bu eleştiriler ve sorunlar şu şekilde sıralanabilir:

- *Etik Sorunlar:* Yunus destekli terapinin temel eleştirilerinden biri, beraberinde getirdiği etik sorunlardır (Candelieri, 2018). Yunuslar, doğal yaşam ortamlarından alınıp kapalı havuzlarda insanlarla etkileşime girmeye zorlanmaktadır. Bu durum, yunusların doğal davranışlarını sergileme yeteneklerini kısıtlayabilir ve hayvan refahını olumsuz etkileyebilmektedir. Yunusların bu tür etkinliklerde kullanılması, hayvan hakları savunucuları ve bazı bilim insanları tarafından sıkça eleştirilmektedir (Curtin ve Wilkes, 2007; Jaakkola, 2023).
- *Bilimsel Belirsizlik:* Yunus destekli terapinin bilimsel temeli konusunda çeşitli belirsizlikler bulunmaktadır. Bu terapinin nasıl işlediği ve sağlık üzerindeki

etkileri hakkında yeterli bilimsel kanıt eksikliği göze çarpmaktadır. Yunus destekli terapinin tıbbi bir tedavi olarak kabul edilmesi için daha fazla bilimsel araştırmaya ihtiyaç duyulmaktadır. Şu anki durumda, uygulamanın etkili olup olmadığına dair güvenilir bir bilimsel temel oluşturulamamıştır, bu da terapinin potansiyel risklerini ve faydalarını değerlendirmeyi zorlaştırmaktadır (Marino ve Lilienfeld, 2021; Rossman, 2008).

- *Hayvan Refahı:* Yunus destekli terapide kullanılan yunusların bakımı ve yaşam koşulları, hayvan refahı açısından ciddi endişelere neden olmaktadır. Yunuslar, genellikle kapalı havuzlarda yaşamaya zorlanmakta, bu da hayvanların fiziksel ve duygusal ihtiyaçlarını karşılamada önemli zorluklara yol açabilmektedir. Bu yapay ortamlar, yunusların doğal davranışlarını sergileme, geniş alanlarda yüzmeye ve sosyal etkileşimde bulunma yeteneklerini kısıtlayabilmektedir (Taylor ve Carter, 2020). Yunusların bu tür terapötik etkinliklerde kullanılması, hayvanların doğal yaşam ortamlarından uzaklaştırılarak, karmaşık sosyal yapılarından mahrum bırakılmalarına ve stresle başa çıkmakta zorlanmalarına neden olabilmektedir. Bu durum, uzun vadede hayvanların genel sağlığını olumsuz etkileyebilmektedir. Dolayısıyla, yunus destekli terapinin hayvan refahı açısından değerlendirilmesi ve iyileştirilmesi gereken önemli bir konu olarak öne çıkmaktadır (Cochrane, 2000).
- *Düzensizlik ve Standartlar:* Yunus destekli terapi merkezleri arasında standartlar ve düzenlemeler yetersizdir. Bu düzensizlik ve standart eksikliği, yunus destekli terapisinin uygulandığı merkezlerde güvenliği, etkinliği ve etik normlara uygunluğu konusunda ciddi endişelere neden olabilmektedir. Yetersiz düzenlemeler, yunus destekli terapi uygulanan merkezlerde standart prosedürlerin ve uygun bakım standartlarının eksikliğine işaret etmektedir. Bu durum, hem insanların hem de yunusların sağlığını ve güvenliğini riske atabilmektedir (Marino ve Lilienfeld, 2021). Ayrıca, etik normlara uygun uygulamaların olmaması, yunus terapisi sırasında hayvanların nasıl kullanıldığı ve insanlarla etkileşime girdiği konusunda belirsizliklere yol açabilmektedir. Bu nedenle, yunus destekli terapi alanında standartların belirlenmesi, düzenlemelerin güçlendirilmesi ve merkezler arasında tutarlılığın sağlanması, hem insanların hem de yunusların güvenliği ve refahı açısından kritik bir öneme sahiptir (Marino, 2013).

- *Ticarileşme:* Yunus destekli terapi endüstrisinin hızla popüler hale gelmesi, ticarileşme eğilimlerini artırmıştır. Bu durum, uygulamanın popülerliğinden finansal kazanç sağlamayı amaçlayan kuruluşların ortaya çıkmasına ve bu alandaki düzenlemelerin yetersiz kalmasına yol açabilmektedir. Hızla büyüyen talep, yunus destekli terapi merkezlerinin sayısında artışa sebep olurken, bu merkezlerin işletme pratiği ve etik standartları konusunda geniş bir çeşitlilik ortaya çıkmasına neden olmaktadır (Curtin ve Wilkes, 2007). Bu ticarileşme eğilimi, bazı kuruluşların yunusları sadece birer eğlence aracı veya turistik cazibe noktası olarak görmesine ve hayvanların refahını ikinci plana atmalarına neden olabilmektedir. Ayrıca, finansal kazanç hedefleyen merkezlerin, etik normlara uygun olmayan uygulamalara yönelebileceği endişesini artırabilir. Bu durum, yunus destekli terapi endüstrisinin sadece popüler bir eğlence biçimi olarak algılanmasına ve hayvanların ihtiyaçlarına uygun olmayan koşullarda tutulmalarına zemin hazırlayabilir (Benz-Schwarzburg, 2019). Bu bağlamda, yunus destekli terapi endüstrisinin etik ve işletme standartlarının sıkı bir şekilde belirlenmesi ve denetlenmesi, ticari amaçlarla kullanılan hayvanların refahını korumak ve uygulamanın doğru ve etik bir şekilde gerçekleştirilmesini sağlamak adına önem arz etmektedir.

Sonuç olarak, yunus destekli terapi, etik sorunlar, bilimsel belirsizlikler, hayvan refahı endişeleri, düzensizlik ve ticarileşme sorunları gibi çeşitli eleştirilere maruz kalmış bir tedavi yöntemidir. Bu eleştiriler, uygulamanın daha dikkatli bir şekilde değerlendirilmesi ve geliştirilmesi gerektiğini vurgulamaktadır.

2.7. Sağlık Turizmi Kapsamında Yunus Destekli Terapi

Sağlık turizmi, insanların sağlık hizmetlerini almak, iyileşmek veya sağlıklarını korumak amacıyla farklı bir ülkeye seyahat etmelerini ifade etmektedir (Smith ve Puczko, 2014). Yunus destekli terapi ise genellikle deniz parklarında yunuslarla yapılan bir tür terapidir (Taylor ve Carter, 2020). Bu terapi, yunusların sosyal ve duygusal etkileşimleri, suyun fiziksel özellikleri ve yunusların doğal eğilimleri üzerine dayanmaktadır (Antonioli ve Reveley, 2005).

Yunus destekli terapi, özellikle çeşitli fiziksel ve zihinsel sağlık sorunlarına sahip bireyler için önerilen bir terapi şeklidir (Kreivinien ve Alijo, 2021). Yunuslar, insanlarla etkileşime girmeyi seven sosyal hayvanlar olarak bilinirler ve bu özellikleri, yunus terapisinin terapötik etkilerine katkıda bulunabilmektedir (Hernandez-Espeso vd., 2021).

Sağlık turizmi kapsamında yunus destekli terapi, bir destinasyonun sağlık turizmi hizmetleri arasında yer alabilmektedir (Curtin, 2006). Özellikle deniz kıyısındaki bölgelerde bulunan tesisler, yunus destekli terapiyi turistlere sunarak hem sağlık hizmetleri almak isteyenlerin ilgisini çekebilir hem de terapötik etkilerinden faydalanmak isteyenlere hizmet sunabilir (Taylor ve Carter, 2020).

Ancak, yunus destekli terapinin etkinliği ve etik açıdan tartışmalar bulunmaktadır (Candelieri, 2018). Yunusların tutsak olarak tutulmaları, onların doğal yaşam alanlarından uzaklaştırılmaları ve terapi amaçlı kullanılmaları eleştirilere neden olmuştur. Bu nedenle, yunus terapisi sunan sağlık tesislerinin etik standartlara uyması ve yunusların iyi bakımını sağlaması önemlidir (Yerbury vd., 2017).

Sağlık turizmi kapsamında yunus destekli terapi sunan bir tesis seçerken, tesisin etik prensiplere uygunluğunu ve yunusların iyi bakımını sağlayıp sağlamadığını araştırmak önemlidir. Ayrıca, bu tür terapilerin bireylerin sağlık durumlarına nasıl etki ettiği konusunda sağlık profesyonellerinden danışmanlık almak da önemlidir (Cole, 2009).

2.8. Yunus Destekli Terapi İle İlgili Yapılan Çalışmalar

Aslım vd. (2020) Türkiye’de faaliyet veren yunus parklarını incelemiştir. Araştırmada mevzuat ve etik konularına odaklanmıştır. Haberler ve yasal düzenlemeler içerik analizi yapılmıştır. Sonuç olarak yunus parklarındaki yunusların doğal yaşam alanlarından uzakta tutsak tutulmasının yunusların psikolojik ve fiziksel sağlığına zarar verdiğini belirlemişlerdir. Ayrıca yasal düzenlemelerin az olmasını eleştirerek daha fazla yasal düzenlemelerin yapılmasını önermişlerdir.

Griffioen vd. (2019) yunus destekli terapi esnasında bir terapist ile beş otizm bozukluğu olan çocuktan veri toplamışlardır. Sonuçlar terapi sonrası çocukların hem yeteneklerinin hem de sözlü iletişimlerinin arttığını ortaya çıkarmıştır.

Kohn ve Oerter (2013) yunus destekli terapinin etkisi olup olmadığını araştırmıştır. Araştırma kapsamında İsrail ve ABD’de toplam 220 genç engelli hastaya yunus destekli terapi uygulanmıştır. Altı hafta ve altı ay sonra veri toplanmıştır. Sonuçlara göre yunus destekli terapi hastaların biliş, duygu, dikkat çeken davranış ve motor becerileri artmıştır.

Fiksdal vd. (2012) çeşitli bozuklukları olan çocuklar için gerçekleştirilen yunus destekli terapi üzerine çalışma gerçekleştirmişlerdir. Çalışmalarında yunus destekli terapinin psikolojik bozukluklara, fiziksel engellere, dikkat eksikliğine, otizme ve hiperaktiviteye faydalı olduğunu belirten çalışmalar olmasına rağmen, bu çalışmaların metodolojik olarak yetersiz olduğunu belirtmişlerdir.

MdYusof vd. (2012) otistik bozukluğu olan 15 çocuk ile ilgili çalışma yapmıştır. Veriler Singapur'daki Dolphin Lagoon'da 12 ay boyunca yunus destekli tedavi alanlardan elde edilmiştir. Sonuçlara göre katılımcıların stereotip davranışlarında önemli bir azalma ve sosyal ile iletişim etkileşimde önemli düzeyde iyileşme olmuştur.

Dilts vd. (2011) yunus destekli terapinin etkinliğini belirlemek için 37 gönüllü katılımcıdan veri toplayarak analizler yapmışlardır. İki haftalık beş tedavi programının ardından yunus destekli terapi alan çocukların olumlu davranış değişiklikleri gösterdiğini belirlemişlerdir.

Dilts (2008) çocukları Ukrayna'da 10 gün yunus destekli terapi alan 40 ebeveyn den veri toplayarak yunus destekli terapiyi incelemiştir. Sonuçlara göre yunus destekli tedavi sonrası çocukların davranışlarında iyileşme olmuştur.

Marino ve Lilienfeld (2007) son sekiz yılda yayınlanmış yunus destekli tedavi ile ilgili beş çalışmanın metodolojisini incelemiştir. Sonuç olarak makalelerin metodolojik olarak eksikliklere sahip olduğunu ve yapısal geçerliliklerinin kısıtlı olduğunu belirlemişlerdir. Ayrıca yunus destekli terapinin her ne kadar meşru olsa da terapilerde kullanılmasının kanıtlanmamış olduğunu ifade etmişlerdir.

Rugevicius vd. (2006) otistik sendromlu çocukların yunus destekli terapilerini incelemiştir. Otistik çocukların yunus destekli onuncu terapi sonrasında davranışlarında iyileşme gözlemlenmiştir. Onuncu seanstan sonra çocukların seanslara daha ilgi gösterdiği ve daha istekli olduğu sonucuna varılmıştır.

Breising ve Linke (2003) yunusların evcil hayvan olmamasında dolayı terapiler esasında sergilediği davranışları incelemiştir, çünkü yunusların fiziksel ve zihinsel engelle sahip bireylere karşı davranışlarının incelenmesi gerektiğini ifade etmiştir. ABD'nin Florida eyaletindeki bir yunus destekli terapi veren tesiste 83 seansı gözlemlemişlerdir. Sonuçlara göre yunusların yetişkinlere kıyasla çocukları daha çok tercih etmektedir. Bu sonucu yunusların yardımcı olma davranışı olarak değerlendirmişlerdir.

Nathanson (1998) çalışmasında yunus destekli terapinin uzun vadeli etkinliğine odaklanmıştır. Sekiz farklı ülkeden gelen ciddi engelli çocuklardan veri toplamıştır. Çocukların terapi sonrası bile uzun süre boyunca kazandığı becerileri sürdürdüğü sonucuna varmıştır. Ancak beyin hasarına sahip olan çocukların aldığı yunus terapi sonrası kazandıkları becerileri uzun vadede sürdüremediğini belirlemiştir. Ayrıca iki haftalık terapinin bir haftalığa kıyasla daha uzun vadeli etkilere sahip olduğunu tespit etmiştir.

Nathanson vd. (1997) altı aylık geleneksel fiziksel ve konuşma terapisi ile iki haftalık yunus destekli terapiyi karşılaştırmıştır. Geleneksel fiziksel terapi için 17 çocuktan ve

konuşma terapisi için 30 çocuktan veri toplamışlardır. Yunus destekli terapinin geleneksel tedaviye kıyasla daha hızlı etki ettiği ve yunus destekli terapinin daha maliyetli olduğu sonucuna varmışlardır.

Nathanson ve Faria (1993) yunus destekli terapi alan ve sadece su içinde terapi alan sekiz zihinsel engelli çocuğu kıyaslamıştır. Araştırma sonucunda yunus destekli terapi alan zihinsel engelli çocukların sadece su içinde terapi alan çocuklara kıyasla bilişsel olarak daha fazla tepkisel gelişme gösterdiği belirlenmiştir.

Webb ve Drummond (2001) insanların yunuslar ile yüzmek ile yunus olmadan denizde yüzmek arasındaki psikolojik etkileri keşfetmek amacıyla araştırma gerçekleştirilmiştir. Yunuslarla yüzenlerin anksiyetesinin azalttığı ve iyi oluş halini arttırdığı sonucuna varmışlardır.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

SİSTEMATİK LİTERATÜR TARAMASI

Bu bölümde araştırmanın amacı ve önemi, araştırma modeli, evren ve örneklem, veri toplama araçları, verilerin analizi ve araştırma bulguları verilmiştir.

3.1. Araştırmanın Amacı ve Önemi

Araştırmanın amacı, sağlık turizmi bağlamında yunus-destekli terapi üzerine yapılmış yayınları sistematik olarak incelemektir. Yunus-destekli terapi, özellikle çeşitli sağlık sorunlarına sahip bireylerin rehabilitasyon süreçlerinde kullanılan özgün bir terapi yöntemidir. Sağlık turizmi, yunus-destekli terapi gibi alternatif tedavi yöntemlerine olan ilgiyi artırmıştır. Bu çalışmanın temel amacı, yunus-destekli terapinin sağlık turizmi bağlamındaki bilimsel literatürdeki durumunu anlamak ve öne çıkan bulguları belirlemektir.

Yunus-destekli terapi, deniz memelileriyle etkileşim yoluyla gerçekleştirilen bir terapi türü olarak öne çıkmaktadır. Bu terapi yöntemi, özellikle fiziksel ve psikolojik rehabilitasyon süreçlerinde olumlu etkiler gösterdiği belirtilmektedir. Araştırmanın önemi, sağlık turizmi sektörünün genişlemesiyle birlikte yunus-destekli terapinin bu sektördeki rolünü anlamak ve gelecekteki sağlık turizmi planlamalarında bu terapi yönteminin nasıl entegre edilebileceğini değerlendirmektir. Ayrıca, mevcut literatürdeki bilgilerin sistematik bir şekilde derlenmesi, yunus-destekli terapinin etkileri konusundaki bilimsel anlayışı artıracak ve bu alanda daha fazla araştırma yapılmasını teşvik edecektir.

3.2. Araştırma Modeli

Araştırmada, nitel araştırma yöntemi kullanılmıştır. Sistematik literatür derlemesi modeli, araştırma deseni olarak benimsenmiştir. Nitel araştırmalar, insan hayatındaki karmaşık olgular ve gizemlerle başa çıkarken pozitivist yaklaşımın yetersiz kaldığı durumları ele almak amacıyla ortaya çıkmıştır. Bu tür araştırmaların kökenleri antropoloji, psikoloji ve sosyoloji bilimlerine dayanmaktadır ve zamanla sosyoloji ve antropolojiden başlayarak eğitim, iletişim gibi farklı disiplinlerde de yaygınlaşmıştır (Denzin ve Lincoln, 1998).

Nitel araştırma, gözlem, görüşme ve doküman analizi gibi çeşitli veri toplama tekniklerini içeren bir araştırma yöntemidir. Bu metodoloji, algıların ve olayların doğal ortamda gerçekçi ve bütünlük içinde sunulmasına olanak tanımaktadır. Nitel araştırma, sorunları kendi doğal ortamlarında sorgulayan, yorumlayan ve anlamaya çalışan bir yaklaşıma sahiptir (Guba ve Lincoln, 1994). Tarihsel süreç içinde nitel araştırma; konuyla ilgili öznel

görüşleri içermesi, derinlemesine çalışılması ve sosyal ortam içinde detaylı araştırma yapılması nedeniyle “doğal araştırma”, “yorumlayıcı araştırma” ve “alan araştırması” gibi tanımlamalarla anılmıştır (Baltacı, 2018).

Bu perspektifle, nitel araştırma araştırmacının olguları doğal olarak incelediği ve olayların tüm karmaşıklıklarını anlamaya çalıştığı bir yaklaşım olarak değerlendirilmektedir (Fraenkel ve Warren, 2000). Bu çalışma, sağlık turizmi bağlamında yunus-destekli terapi üzerine yapılmış yayınları sistematik bir biçimde derlenmesini amaçlamaktadır. Bu derleme, mevcut literatürdeki metodolojik yaklaşımları, bulguları ve önerileri inceleyerek, sağlık turizmi bağlamında yunus-destekli terapi alanında araştırmalara dayalı bilgilerin zenginleşmesine ve gelecekteki araştırmaların şekillenmesine katkı sağlamayı amaçlamaktadır.

Nitel araştırma, bilgi üretme sürecinin bir parçası olarak insanların kendi iç dünyalarını fark etmelerine, bu gizli dünyaların sırlarını açığa çıkarmalarına ve kendi çabalarıyla inşa ettikleri sosyal yapı ve sistemin derinliklerini keşfetmelerine yönelik bir yöntemdir. Nitel yöntemlerle tasarlanan bir çalışmada, incelenen olay veya olguyu derinlemesine anlama konusunda bir kararlılık bulunmaktadır (Morgan ve Smircich, 1980). Bu nedenle, nitel araştırma, bilgi geliştirmenin, gizli dünyaları ortaya çıkarmanın ve bireyin kendi çabalarıyla şekillendirdiği sosyal sistemin derinliklerini keşfetmenin bir aracı olarak öne çıkmaktadır (Özdemir, 2010).

Her ne kadar tüm nitel araştırmalarda ortak varsayımlar ve özellikler bulunsa da, disiplinlere göre nitel araştırmanın desenlenme şekli ve amaçları konusunda farklılıklar görülmektedir (Merriam, 2018). Bu araştırmada, sistematik literatür derlemesi deseni tercih edilmiştir.

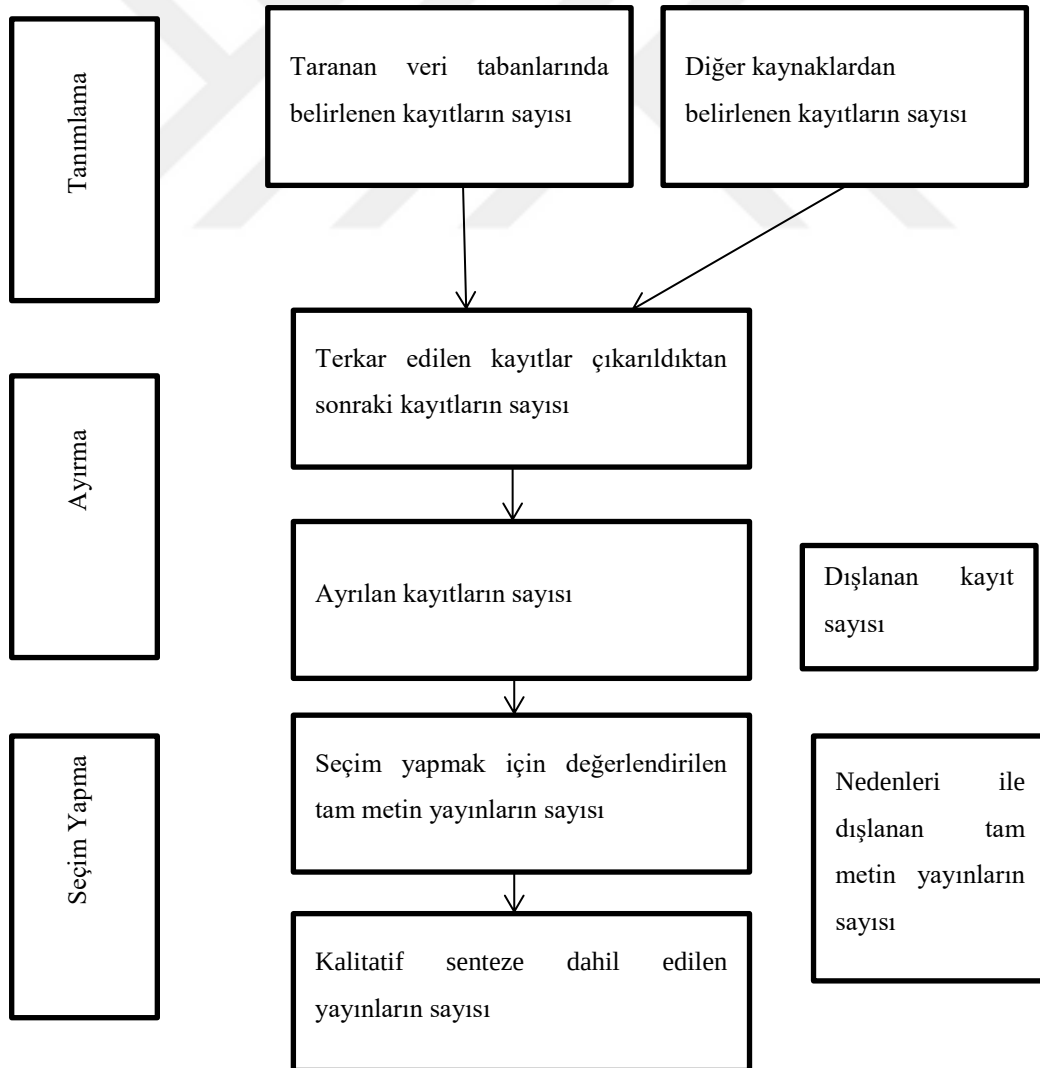
Sistematik literatür taraması, bir veya daha fazla araştırma sorusuna odaklanarak tüm ilgili ve kaliteli bireysel araştırma sonuçlarını belirleyip titizlikle değerlendirerek, bu sorunlara çözüm üretmeyi amaçlayan bir yöntemdir. İyi bir sistematik inceleme, aşağıdaki adımları başarıyla gerçekleştirebilir;

- Mevcut araştırmanın belirli bir soruna çözüm bulmak için ne kadar ilerlediğini belirlemek,
- Literatürdeki ilişkileri, çelişkileri, boşlukları ve tutarsızlıkları tanımlamak ve bunların nedenlerini araştırmak,
- Genel ifadeler veya kapsayıcı bir kavramsallaştırma formüle etmek,
- Teori hakkında yorum yapmak, değerlendirmek, genişletmek veya teoriyi geliştirmek,

- Bu süreçte çıkarımlar sağlamak,
- Gelecekteki araştırmaları yönlendirmek.

Bu nedenle, sistematik bir inceleme, kendi başına bir araştırma parçasıdır ve tek bir deneysel araştırmanın sınırlarını aşarak daha geniş soruları ele alabilir. Aslında, sistematik incelemeler, pratik uygulama açısından önemli katkılarda bulunma potansiyeline sahip oldukları için diğer tüm araştırma tasarımlarının üzerinde konumlanmaktadır (Baumeister ve Leary, 1997; Cooper, 2003).

Sistematik literatür incelemesi, bir sorunu çözmek veya bir soruya yanıt bulmak amacıyla belirli dahil etme ve dışlama kriterleri kullanarak o alandaki tüm yayınları kapsamlı bir şekilde tarayarak, araştırmaların kalitesini değerlendirerek hangi çalışmaların derleme dahil edileceğinin belirlenmesi ve derleme dahil edilen çalışmalardaki bulguların sentezlenmesidir (Karaçam, 2013). Sistematik incelemenin farklı evrelerinde bilgi akışı mevcuttur. Bu bilgi akışı, Şekil 3.1’de gösterildiği gibi ilerlemektedir.

Şekil 3.1. Sistematik İncelemenin Farklı Aşamalarında Bilgi Akışı
Kaynak: Karaçam, 2013: 30

Sistemantik literatür taraması, verilerin detaylı bir şekilde gözden geçirilmesini sağlamaktadır. Araştırılacak konuyla ilgili çalışmaları tanımlamak, seçmek, eleştirel bir şekilde değerlendirmek ve derlemeye dahil edilen araştırmalardan veri toplamak ve analiz etmek amacıyla sistemantik literatür taraması yöntemi kullanılmaktadır (Moher vd., 2009).

Sistemantik bir inceleme, belirli araştırma sorularını yanıtlamak üzere önceden belirlenmiş kriterlere göre tüm deneysel kanıtları toplamayı amaçlamaktadır. Seçilmiş net ve sistemantik yöntemler kullanarak önyargıyı en aza indirir, bu sayede daha güvenilir bulgular elde edilmesini ve kararların sağlam temellere dayanmasını hedeflemektedir (Cochrane Handbook for Systematic Reviews of Interventions, 2011). Bir incelemeyi “sistemantik” olarak sınıflandırmanın temel ölçütü, incelemeye dahil edilecek çalışmaların belirlenmesi, seçilmesi, seçilen çalışmalardan verilerin çıkarılması ve verilerin şeffaf ve standart bir şekilde sentezlenmesidir. Sistemantik incelemelerin iki ana hedefi vardır. Birincisi, tüm randomize çalışmaları tanımlamak ve özetlemek, böylece herhangi bir soruya cevap arayabilmek ve ikincisi bu çalışmaların sonuçlarını sentezlemek. Doğru bir sistemantik literatür derlemesi, araştırılan konuya dair en güvenilir cevapları sunacaktır. Sistemantik bir inceleme önceden belirlenmiş prosedürlere göre titizlikle gerçekleştirilmelidir. Sistemantik bir incelemenin hazırlık aşamaları şu şekilde özetlenebilir (Ata ve Urman, 2008: 234);

- Araştırma sorularının oluşturulması, katılım ve çıkarım kriterlerinin tanımlanması,
- Soruya cevap arayan çalışmaların literatür taraması ile tespit edilmesi,
- Tanımlanmış katılım ve çıkarım kriterleri uygulanarak tespit edilen araştırmalardan derlemeye katılacakların belirlenmesi,
- Derlemeye katılan primer araştırmaların özetlenmesi ve gerekli verilerin toplanması,
- Çalışmaların kalitesinin değerlendirilmesi,
- Verilerin analizi ve sentezi,
- Sonuçların yorumlanması.

3.3. Evren ve Örneklem

Çalışmanın kapsamı, yunus-destekli terapi konusunda gerçekleştirilen yayınları içermektedir. Araştırmanın örnekleme ise sağlık turizmi ile ilişkisi bulunan yunus-destekli terapi konusunda gerçekleştirilen yayınları içermektedir. İçerik analizi için dahil edilecek çalışmaları seçerken, aşağıdaki faktörlere özellikle dikkat edilmiştir.

- Araştırmanın hedefi doğrultusunda, tarih kısıtlamasına tabi tutulmadan sağlık turizmi ile ilişkisi bulunan yunus-destekli terapi konusunda gerçekleştirilen yayınlar gözden geçirilmiştir.
- Sağlık turizmi ile ilişkisi bulunan yunus-destekli terapi konusunda gerçekleştirilen yayınlar detaylı bir inceleme ve analiz yapılmıştır.
- Araştırmanın amacına odaklanarak, yayınlar çeşitli veri tabanlardan elde edilmiş ve bu kaynaklar üzerinde analizler gerçekleştirilmiştir.
- Raporlar ve yayınlar, araştırmanın kapsamına alınarak incelenmiş ve analiz edilmiştir.

Tablo 3.1’de, sağlık turizmi ile ilişkisi bulunan yunus-destekli terapi konusunda gerçekleştirilen yayınların örneklem dağılımı detaylı bir şekilde sunulmaktadır.

Tablo 3.1. Örneklem Dağılımı

Örneklem	f
Makale	7
Rapor	2
Bildiri	1
Kitap Bölümü	1
Toplam	11

Tablo 3.1’de verildiği gibi araştırmanın örnekleme 7 makale, 2 rapor, 1 bildiri ve 1 kitap bölümünden oluşmaktadır.

3.4. Verilerin Toplanması

Nitel araştırmada, üç farklı veri toplama tekniği bulunmaktadır. Bunlar; görüşmeler, gözlemler ve doküman incelemesidir. Araştırmanın kapsamında, konu ile ilgili yazılı belgelerin analiz edilmesi suretiyle veri elde edilmesine “doküman incelemesi” denilmektedir. Araştırma alanıyla ilgili pek çok bilgi, görüşme veya gözlem yapmadan önce doküman incelemesiyle elde edilebilir. Bu yöntemle, araştırmacılar zaman ve kaynak açısından tasarruf sağlayabilirler. Araştırma konusuna bağlı olarak, hangi belgelerin önemli olduğuna ve veri kaynağı olarak nasıl kullanılabileceğine dair kararlar alınmaktadır (Yıldırım ve Şimşek, 2008).

Bu nitel araştırmada, veri toplama aracı olarak araştırmacı tarafından oluşturulan akademik yayınları inceleme formu kullanılmıştır. Araştırmacı tarafından geliştirilen bu form, aşağıda belirtilen alt boyutları dikkate alarak incelenmiştir:

- İncelenen yayınların yayın türü,
- İncelenen yayınların yıllara göre dağılımı,
- İncelenen yayınların örneklem seçimi ve örneklem büyüklüğü,

- İncelenen yayınların uygulama süresi,
- İncelenen yayınların yöntemi/deseni,
- İncelenen yayınlarda kullanılan veri toplama araçları,
- İncelenen yayınlarda kullanılan değişkenler,
- İncelenen yayınların sonuçları,
- İncelenen yayınların önerileri.

Bu araştırmanın çalışma kapsamına alınacak literatürü belirlemek amacıyla doküman incelemesi gerçekleştirilmiştir. Araştırmaya dahil edilen çalışmaların seçiminde, YÖK Ulusal Tez Merkezi, Google Akademik, Web of Science ve Scopus veri tabanları üzerinde taramalar yapılmıştır. Tarama işlemi, araştırmanın amacına uygun olarak gerçekleştirilmiş ve “yunus terapi” ve “yunus-destekli terapi” anahtar kelimeleri kullanılarak elde edilen çalışmalar arasında ölçütleri karşılayanları içermiştir.

Araştırmaya dahil etme kriterleri, yayınların yayın tarihlerinden bağımsız olarak yunus-destekli terapi konusunda gerçekleştirilmiş olması ve sağlık turizmiyle ilişkisi bulunmasıdır. Bu kapsamda çalışmanın amacına uygun olan 11 yayın incelemeye alınmıştır.

3.5. Verilerin Analizi

Araştırmada, içerik analizi yöntemi benimsenmiştir. İçerik analizinin ana hedefi, toplanan verileri açıklamaya yardımcı olacak kavramlara ve ilişkilere ulaşmaktır. Bu yöntemin temel süreci, benzer verileri belirli kavramlar ve konular altında gruplandırmak ve bu bilgileri okuyucuların anlayabileceği bir şekilde ifade etmektir. İçerik analizi, metindeki belirli kelimelerin daha küçük içerik kategorilerine özetlendiği ve belirli kurallara göre kodlandığı sistematik ve tekrarlanabilir bir teknik olarak tanımlanmaktadır. İçerik analizi sosyal bilimlerde sıkça kullanılan önemli tekniklerden biridir (Yıldırım ve Şimşek, 2008).

Çalışmanın bulguları, frekans (f) ve yüzde (%) olarak ifade edilmiştir. Sistematik inceleme sonucunda analiz edilen çalışmaların künye bilgileri Ek-1’deki gibi kodlanmış ve bu kodlamalar, yayın türlerine göre Tablo 3.2’de verilmiştir.

Tablo 3.2. Yayınların Kodları ve Kısaltmaları

Yayın Türü	Kod	Kısaltma
Makale	M	M1, M2, M3, M4, M5, M6, M7
Rapor	R	R1, R2
Bildiri	B	B1
Kitap Bölümü	KB	KB1

Tablo 3.2’de gösterildiği gibi, incelemeye alınan çalışmalar yayın türlerine göre sınıflandırılarak kodlanmış ve kodlamadan sonra her çalışma, kullanılan kısaltmalarla ifade

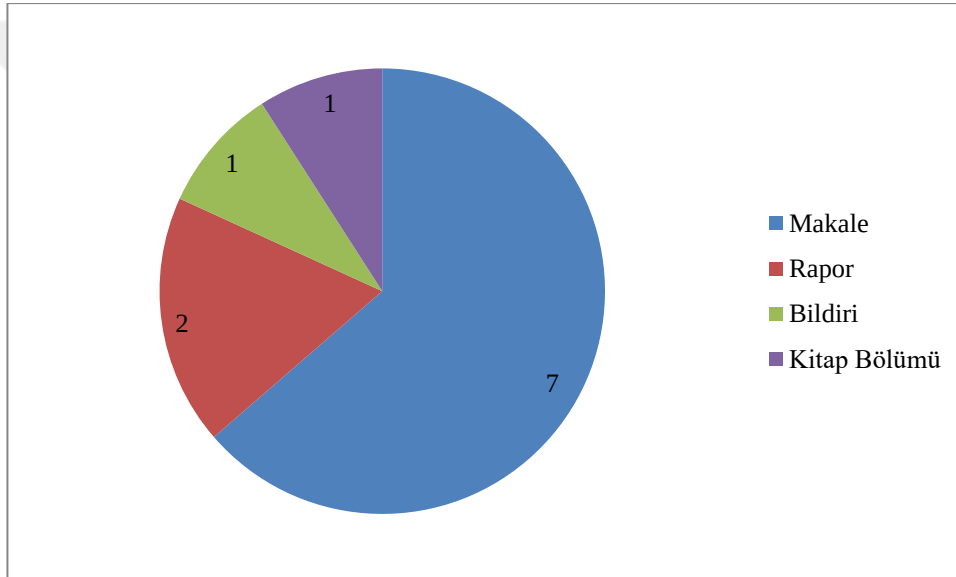
edilmiştir. Yayın türleri makale, rapor, bildiri ve kitap bölümü olarak kategorize edilmiş; makale (M), rapor (R), bildiri (B) ve kitap bölümü (KB) şeklinde kodlanmıştır.

3.6. Bulgular

Bulgular yayınların yayın türlerine, yıllarına, amaçlarına, örneklem seçimine, uygulama sürelerine, araştırma yöntemlerine, veri toplama araçlarına, kullanılan değişkenlere, sonuçlarına ve önerilerine göre incelenmiştir.

3.6.1. Yayınların Yayın Türlerine ve Yıllarına Göre Dağılımına Ait Bulgular

İncelenen yayınların 7'si makale, 2'si rapor, 1'i bildiri ve 1'i kitap bölümüdür. Yayın türü dağılımı Şekil 3.2'de verilmiştir.

Şekil 3.2. İncelenen Yayınların Türü

İncelenen yayınların yayın yılı ile ilgili bilgiler Tablo 3.3'te verilmiştir.

Tablo 3.3. Yayınların Yayın Yılı Dağılımı

Yayın Yılı	Dağılım
2003	2
2005	1
2007	1
2011	1
2013	1
2015	1
2018	2
2019	1
2021	1

Yıllara göre dağılıma baktığımızda, 2003 ve 2018 yılları 2'ser yayınla en yüksek dağılıma sahip olduğu görülmektedir. İlk yayın 2003 yılında yapılmıştır. Ancak yayın yılları kapsamında genelde birer yayın olduğu ve en son 2021 yılında bir yayın olduğu belirlenmiştir.

Yayınların kodları kapsamında yayın yılları ve yayınlanan dergi veya kitapevi bilgileri Tablo 3.4’de verilmiştir.

Tablo 3.4. Yayınların Kodlarına Göre Yayın Yılı Dağılımı

Yayın Yılı	Yayın Yılı	Yayın Yeri
M1	2013	Nauka I Studia
M2	2005	Anthrozoös
M3	2007	International Journal of Tourism Research
M4	2018	Advances in Hospitality and Tourism Research
M5	2018	Social & Cultural Geography
M6	2003	Journal of Theoretical Biology
M7	2003	Anthrozoös
R1	2019	Animal Welfare Institute
R2	2015	Delfines En Libertad
B1	2021	6th International Conference on Tourism, Economics, Accounting, Management, and Social Science
KB1	2011	Indiana University Press

Tablo 3.4’de görüldüğü üzere ilk iki yayın makale türünden yayındır. Raporlar ise biri 2015 biri ise 2019 yılında yayınlanmıştır. 2021 yılındaki son yayın ise bildiri türünden yayındır. Makalelerin ikisi turizm dergilerinde yayınlanmış olup, bildiri turizm kongresinde sunulmuştur.

3.6.2. Yayınların Amaçlarına Ait Bulgular

Yayınların amaçları Tablo 3.5’de verilmiştir. Araştırmaların genel amacı, yunus otellerinden başlayarak, yunus-destekli terapiye kadar geniş bir yelpazedeki konularda yapılan araştırmalar, insan-hayvan etkileşimi, turizm endüstrisinde hayvan hakları, yunus-destekli terapinin etkinliği ve yunuslarla yapılan turistik etkinliklerin etik boyutları gibi önemli konuları ele almaktadır. Bu çalışmaların genel hedefi, ilgili paydaşlar, turistler ve araştırmacılar için değerli bilgiler sunarak daha sağlıklı, etik ve sürdürülebilir uygulamaların geliştirilmesine katkıda bulunmaktır. Yayınların amaçları şu şekilde sentezlenebilir;

- *M1: Yunus Otellerinin Durumu ve Potansiyel Gelişme Fırsatları Analizi:* Ukrayna’daki yunus otellerinin mevcut durumunu analiz etmek. Yunus otellerinin kurulmasının nedenlerini belirlemek. Yunus terapisinin sağlık iyileştirmesi üzerindeki etkisini anlamak. Otel endüstrisinde yunuslarla iletişimin önemini vurgulamak.
- *M2: Yunusların İnsanlarla İletişimi ve Davranış Analizi:* Yunusların yetişkinlere ve çocuklara yönelik yüzme programları ve terapi seansları sırasında sergiledikleri davranışları incelemek. Yunusların davranışını, bu programlardaki insanlarla etkileşimin nasıl etkilendiğini belirlemek.

Tablo 3.5. Yayınların Amaçları

Yayın Kodu	Yayınların Amacı
M1	Araştırmanın hedefleri, Ukrayna'daki yunus otellerinin mevcut durumunu analiz etmek, potansiyel gelişme fırsatlarını keşfetmek ve yunus terapisinin sağlık iyileştirmesi üzerindeki etkisini anlamaktır. Bu araştırma, yunus otellerinin kurulmasının nedenlerini belirlemeyi ve otel endüstrisinde yunuslarla iletişimin önemini vurgulamayı amaçlamaktadır.
M2	Araştırmanın amacı, yunusların yetişkinlere ve çocuklara yönelik yüzme programları ve terapi seansları sırasında engelli çocuklara karşı sergiledikleri davranışları incelemektir. Araştırmacılar, bu programlardaki insanlarla etkileşimin yunusların davranışını nasıl etkilediğini belirlemeyi amaçlamaktadır.
M3	Çalışmanın amacı, yunus-destekli terapi programlara katılan bireylerin bakış açısından esaret altındaki yunuslarla yüzme deneyimini daha iyi anlamaktır. Araştırma, katılımcıların beklentilerini, deneyimlerini ve esaret altındaki yunuslarla etkileşimleri sonucunda ortaya çıkabilecek herhangi bir bilişsel uyumsuzluğu keşfetmeyi amaçlamaktadır.
M4	Egolojik turizmin hayvanlar üzerindeki etik sorunları ve olumsuz etkilerini tartışmak ve turizm endüstrisinde hayvan haklarının önemini vurgulamak amacıyla hazırlanmıştır. Yayın, yunus parkları, doğa turizmi ve gastronomik turizm gibi çeşitli turist faaliyetlerinde hayvanların kötü muamele görmesi ve ticarileştirilmesine dair farkındalığı artırmayı hedeflemektedir.
M5	Makale, yunus-destekli terapi bağlamında insan-yunus ilişkilerini keşfetme amacı taşımaktadır. Makale Curacao'daki bir yunus-destekli terapi örneği üzerinden, insanların, yunusların ve diğer etkenlerin bir araya gelerek karşılıklı terapi ve bakım alanları oluşturduğu karmaşık etkileşimleri anlamaya çalışmaktadır.
M6	Araştırmanın amacı, 2007'den günümüze kadar yayımlanan deneysel çalışmalarda yapı geçerliği ve iç geçerlikle ilgili potansiyel tehditleri inceleyerek yunus-destekli terapinin geçerliliğini değerlendirmektir. Araştırmacılar, yunus-destekli terapi çalışmalarında gözlenen etkilerin ne ölçüde amaçlanan tedaviye bağlı olduğunu değerlendirmeyi ve hipotez edilen nedensel çıkarımların sağlamlığını belirlemeyi amaçlamışlardır.
M7	Çalışmanın amacı, yunusların farklı ortamlarda, turistlerle yüzme programları ve hastalarla terapi seansları da dahil olmak üzere, temas ve mesafe davranışlarını gözlemlemek ve analiz etmektir. Araştırmacılar, yunusların insanlarla etkileşimlerine dair veri toplamayı amaçlayarak bu bağlamlardaki davranışlarını daha iyi anlamayı hedeflemişlerdir.
R1	Yayının amacı, özellikle yunus ve orka gibi deniz memelilerinin esaret ve refahıyla ilgili çeşitli yönleri tartışmak ve bilgi sağlamaktır. Yayın aynı zamanda deniz memelileri ile etkileşimde bulunurken sorumlu ve sürdürülebilir turizm uygulamalarına duyulan ihtiyacı da araştırmaktadır.
R2	Araştırmanın amacı, mevcut endüstri uygulamalarını değerlendirmek ve Meksika'daki yunuslarla yüzme parklarında bulunan yunuslar üzerindeki etkileri değerlendirmektir. Araştırma, tur operatörleri, tema parkları gibi ilgili taraflar ve tutsak ortamlarda yunuslarla yüzme hakkında daha fazla bilgi arayan turistler için bir kaynak ve referans noktası sağlamayı amaçlamaktadır.
B1	Araştırmanın amaçları, yunus izleme turlarına katılan turistlerin motivasyonunu, algısını, beklentisini ve genel memnuniyetini incelemektir. Çalışma, turistlerin yunus izleme turlarına yönelik bakış açılarını anlamayı ve deneyimlerini ile görüşlerini toplamayı amaçlamıştır.
KB1	Araştırmanın amacı, "katılımcı empati" kavramını keşfetmek ve insan-hayvan etkileşimi bağlamında ahlaki algıyı şekillendirmedeki rolünü ve motivasyonu anlamaktır.

- *M3: Yunuslarla Yüzme Deneyimi ve Bilişsel Etkilerin İncelemesi:* Yunus-destekli terapi programlarına katılan bireylerin bakış açısından esaret altındaki yunuslarla yüzme deneyimini anlamak. Katılımcıların beklentilerini, deneyimlerini ve yunuslarla etkileşimleri sonucunda ortaya çıkabilecek bilişsel uyumsuzlukları keşfetmek.
- *M4: Egolojik Turizm ve Hayvan Hakları:* Egolojik turizmin hayvanlar üzerindeki etik sorunları ve olumsuz etkilerini tartışmak. Yunus parkları, doğa

turizmi ve gastronomik turizm gibi turist faaliyetlerinde hayvan haklarının önemini vurgulamak.

- *M5: Yunus-Destekli Terapi Bağlamında İnsan-Yunus İlişkilerinin Keşfi:* Yunus-destekli terapi örneği üzerinden insan-yunus ilişkilerini keşfetmek. İnsanların, yunusların ve diğer etkenlerin bir araya gelerek karşılıklı terapi ve bakım alanları oluşturduğu karmaşık etkileşimleri anlamaya çalışmak.
- *M6: Yunus-Destekli Terapinin Geçerliliğinin Değerlendirilmesi:* Yunus-destekli terapinin geçerliliğini değerlendirmek için deneysel çalışmalarda yapı geçerliği ve iç geçerlikle ilgili potansiyel tehditleri incelemek.
- *M7: Yunusların İnsanlarla Etkileşim Davranışlarının Gözlemlenmesi:* Yunusların farklı ortamlarda, turistlerle yüzme programları ve hastalarla terapi seansları sırasında temas ve mesafe davranışlarını gözlemlemek ve analiz etmek.
- *R1: Deniz Memelilerinin Esaret ve Refahı Üzerine Çeşitli Yönlerin Tartışılması:* Deniz memelilerinin esaret ve refahıyla ilgili çeşitli yönleri tartışmak ve bilgi sağlamak. Deniz memelileri ile etkileşimde bulunurken sorumlu ve sürdürülebilir turizm uygulamalarına duyulan ihtiyacı araştırmak.
- *R2: Meksika'daki Yunuslarla Yüzme Parklarının Etkilerinin Değerlendirilmesi:* Meksika'daki yunuslarla yüzme parklarında bulunan yunuslar üzerindeki etkileri değerlendirmek. Tur operatörleri, tema parkları gibi ilgili taraflar ve turistler için bir kaynak ve referans noktası sağlamayı amaçlamak.
- *B1: Yunus İzleme Turlarına Katılan Turistlerin Motivasyonu ve Memnuniyeti:* Yunus izleme turlarına katılan turistlerin motivasyonunu, algısını, beklentisini ve genel memnuniyetini incelemek. Turistlerin yunus izleme turlarına yönelik bakış açılarını anlamak ve deneyimlerini paylaşmalarını amaçlamak.
- *KB1: Katılımcı Empati ve İnsan-Hayvan Etkileşimi:* “Katılımcı empati” kavramını keşfetmek. İnsan-hayvan etkileşimi bağlamında ahlaki algıyı şekillendirmedeki rolünü ve motivasyonu anlamak.

Bu amaçlar doğrultusunda yapılan araştırmalar, genel olarak insan-hayvan etkileşimi, turizm endüstrisinde hayvan hakları ve sağlık gibi kapsamlı konulara odaklanmaktadır. Yunus otellerinden yunus-destekli terapiye kadar olan araştırmalar, insan-hayvan etkileşimini mercek altına almaktadır. Bu etkileşim, turistlerin yunuslarla yüzme programlarından, terapi seanslarına kadar farklı bağlamlarda incelenmiştir. Yunus otelleri ve yunus-destekli terapi

programları, turistik etkinliklerin bir parçası olarak değerlendirilmekte ve turistlere yönelik hizmetler sunmaktadır. Sağlık turizmi, özellikle yunus-destekli terapi konsepti üzerinden, turistlerin sağlık iyileştirmesi ve terapi deneyimlerine odaklanmaktadır. Yunus otelleri, yunusların esaret altında bulunduğu bir ortam sunarken, bu durum hayvan hakları ve etik konularını gündeme getirmektedir. Turizm endüstrisinde hayvan haklarına yönelik farkındalığı artırmak, özellikle egzotik hayvanlarla yapılan etkileşimleri ve ticarileştirme uygulamalarını ele alarak bir amaç olarak öne çıkmaktadır. Yunuslarla yüzme deneyimlerini inceleyen araştırmalar, katılımcıların beklentilerini, deneyimlerini ve etkileşimleri üzerindeki etkileri değerlendirmeyi amaçlamaktadır. Bu noktada, sağlık turizmi bağlamında, katılımcı empati kavramı, turistlerin yunuslarla yüzme programlarına olan ilgilerini anlamak ve etik davranışlarını şekillendirmek için önemli bir rol oynamaktadır. Turizm endüstrisinde hayvanların kötü muamelesi ve ticarileştirilmesine dair farkındalığı artırmayı amaçlayan çalışmalar, turistik etkinliklerdeki etik endişelere odaklanmaktadır. Yunus-destekli terapi bağlamında, terapiye yönelik etik standartları belirleme ve sağlık turizmi etik kurallarını gözetme amacı taşımaktadır.

Bu sentez, yapılan araştırmaların genelde turizm endüstrisi, sağlık turizmi, insan-hayvan etkileşimi ve etik konuları kapsayan bir perspektife sahip olduğunu göstermektedir. Yunuslarla ilişkili turistik etkinliklerin, sürdürülebilir, etik ve insan sağlığına olumlu etkiler sağlamak üzere tasarlanması konusundaki çabalar bu çalışmaların ortak odak noktasını oluşturmaktadır.

3.6.3. Yayınların Örneklem Seçimine Ait Bulgular

Yayınların örneklemeleri Tablo 3.6'da verilmiştir. Tablo 3.6'da bulunan yayınların örneklemine yönelik sistematik bir analizi şu şekilde yapılabilir;

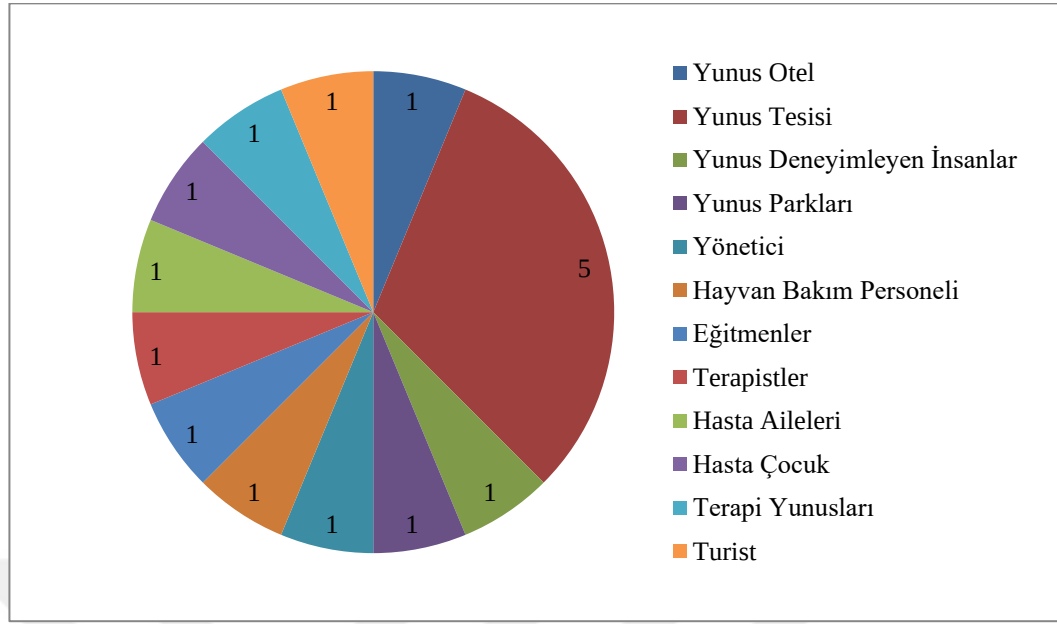
- *M1*: Ukrayna'daki bir yunus oteli. Örneklem bilgisi eksik olduğundan detaylı bir analiz yapılamamıştır.
- *M2*: ABD ve İsrail'deki yunus-terapi merkezlerinde gözlemlenen seanslardır. Veri kaynağı Dolphins Plus (ABD) ve Dolphin Reef (İsrail). Toplam 83 seans (Dolphins Plus) ve 37 seans (Dolphin Reef). Toplamda 5 yunus (belirtilmemiş tür) kullanılmıştır.
- *M3*: İngiltere'deki bir üniversitenin ilanına başvuran katılımcılar. Örneklem yöntemi amaçlı örneklemedir. Toplam 10 katılımcı (8 kadın, 2 erkek).
- *M4*: Yunus parkları. Örneklem bilgisi eksik olduğundan detaylı bir analiz yapılamamıştır.

- *M5*: Yarı yapılandırılmış mülakatlarla elde edilen örneklem. Toplam 29 mülakat. Katılımcılar; yöneticiler, hayvan bakım personeli, eğitmenler, terapistler ve hasta aileleridir. Toplamda 15 aile, 9 terapist, 4 eğitmen, 1 hayvan bakım personeli, 3 yönetici ile görüşmeler gerçekleştirilmiştir.
- *M6*: Geniş bir gelişimsel ve nörolojik bozukluğu olan 37 çocuk.
- *M7*: Meksika Körfezi'nde yakalanan beş yunus (Sarah, Bob, Isla, Samantha, Jessica). İki gruba ayrılmıştır: eğitilmiş antrenörlerin kontrolünde olan bir grup ve yüzücülerle spontane etkileşimde bulunan eğitimsiz bir grup.
- *R1*: 233 yunus mekanı. Örneklem bilgisi eksik olduğundan detaylı bir analiz yapılamamıştır.
- *R2*: Meksika'daki 16 tutsak tutulan yunusun olduğu tesis.
- *B1*: Endonezya'nın Bali adasındaki Lovina Plajı'ndan seçilen 21 turist. Örneklem seçimi gönüllü katılımlardan oluşmaktadır. Katılımcıların en az bir yunus tur deneyimine sahip olmaları şartı vardır.
- *KB1*: 2003 ile 2006 yılları arasında Florida, ABD ve Batı Avustralya'da gerçekleştirilen alan çalışması.

Tablo 3.6. Yayınların Örnekleme

Yayın Kodu	Yayınların Örnekleme
M1	Ukrayna'daki bir yunus oteli
M2	Veriler ABD'deki "Dolphins Plus," adlı yunus-terapi merkezinde beş yunusla 83 seans ve İsrail'deki "Dolphin Reef," adlı yunus-terapi merkezinde 13 yunusla 37 seans gözlemlenerek elde edilmiştir.
M3	Çalışmada kullanılan örnekleme yöntemi amaçlı örneklemedir. İngiliz bir üniversite websitesine bir ilan verilmiş ve tatilde esaret altındaki yunuslarla yüzen katılımcılardan geri dönüş alınması istenmiştir. Toplamda 10 katılımcı (8 kadın ve 2 erkek) örneklem olarak seçilmiştir.
M4	Yunus parkları
M5	Yirmi dokuz adet yarı yapılandırılmış, yüz yüze görüşmeye dayalı mülakat gerçekleştirilmiştir. Bu mülakatlar, yöneticiler, hayvan bakım personeli, eğitmenler, terapistler ve hasta aileleri ile yapılmıştır. Ayrıca, yunus-destekli terapinin gelişiminde rol oynayan terapistler ve önemli kişilerle üç e-posta tabanlı mülakat yapılmıştır. Toplam 15 aile, dokuz terapist, dört eğitmen, bir hayvan bakım personeli ve üç yönetici ile görüşmeler gerçekleştirilmiştir.
M6	Araştırmanın örneği, geniş bir gelişimsel ve nörolojik bozukluk yelpazesine sahip 37 çocuktan oluşmaktadır.
M7	Çalışmada kullanılan örneklem, beş yunustan oluşmaktadır: Sarah, Bob, Isla, Samantha ve Jessica. Bu yunuslar 13 ile 16 yaşları arasındadır ve Meksika Körfezi'nde yakalanmışlardır. İki gruba ayrılmışlardır: eğitilmiş antrenörlerin kontrolünde olan bir grup ve yüzücülerle spontane etkileşimde bulunan eğitimsiz bir grup.
R1	233 yunus mekanı
R2	Meksika'daki 16 tutsak tutulan yunusun olduğu tesis.
B1	Araştırma, çalışma için örneklem seçimi için amaçlı örnekleme tekniğini kullanılmıştır. Katılımcılar, gönüllü katılımları temel alınarak seçilmiş ve en az bir yunus tur deneyimine sahip olmaları şartı vardır. Toplamda 21 turist çalışmaya dahil edilmiştir. Katılımcılar, Endonezya'nın Bali adasındaki Lovina Plajı'ndan seçilmiştir.
KB1	Kitap bölümünün alan çalışması, 2003 ile 2006 yılları arasında Florida, ABD ve Batı Avustralya'da gerçekleştirilmiştir.

Yayınların örneklem dağılımı ile ilgili görsel Şekil 3.3’de verilmiştir.

Şekil 3.3. İncelenen Yayınların Örneklem Dağılımı

3.6.4. Yayınların Uygulama Sürelerine Ait Bulgular

İncelenen yayınların uygulama süreleri ile ilgili bulgular Tablo 3.7’de verilmiştir. İncelenen 11 yayının 6’sında uygulama süresi ile ilgili bilgi verilmemiştir.

Tablo 3.7. Yayınların Uygulama Süreleri

Yayın Kodu	Yayınların Uygulama Süreleri
M1	Bilgi yok.
M2	Araştırma uygulaması, her bir seansta 30 dakika sürmüştür; bu, yüzme seansları ve terapi programlarıyla aynı süredir. Toplamda 83 seansta kayıt yapılmıştır, bunlar arasında kontrol seansları, turistlerle yapılan yunus programları ve terapi seansları bulunmaktadır. Kayıtlar, sabah 9:30 ile öğlen 1:00 arasında gerçekleştirilmiştir.
M3	Bilgi yok.
M4	Bilgi yok.
M5	20 Haziran ile 19 Temmuz 2011 tarihleri arasında veri toplanmıştır.
M6	Bilgi yok.
M7	Bilgi yok.
R1	Bilgi yok.
R2	Kasım 2012’den Ocak 2015’e kadar sürede bilgi toplanmıştır.
B1	Araştırma, Mayıs ve Ekim 2021 tarihleri arasında uygulanmıştır.
KB1	Alan çalışması, 2003 ile 2006 yılları arasında Florida, ABD ve Batı Avustralya’da gerçekleştirilmiştir.

Yayında uygulama süresini belirten yayınların sistemli analizi şu şekildedir;

M2:

- Her bir seansta süre: 30 dakika.
- Toplam kayıt sayısı: 83.
- Kayıtlar arasında kontrol seansları, turist programları ve terapi seansları bulunmaktadır.
- Kayıtların gerçekleştirildiği saat aralığı: Sabah 9:30 ile öğlen 1:00.

M5:

- Veri toplama süresi: 20 Haziran - 19 Temmuz 2011.

R2:

- Veri toplama süresi: Kasım 2012 - Ocak 2015.

B1:

- Araştırma uygulama süresi: Mayıs - Ekim 2021.

KB1:

- Alan çalışması süresi: 2003 - 2006.

3.6.5. Yayınların Araştırma Yöntemlerine/Desenlerine Ait Bulgular

İncelenen yayınların araştırma yöntemleri ile ilgili bulgular Tablo 3.8’de verilmiştir. Tablo 3.8’de görüldüğü üzere incelenen çalışmaların tümü nitel araştırma yöntemini benimsemiştir.

Tablo 3.8. Yayınların Araştırma Yöntemleri

Araştırma Yöntemi	F	%
Nitel	0	0
Nitel	11	100
Karma	0	0

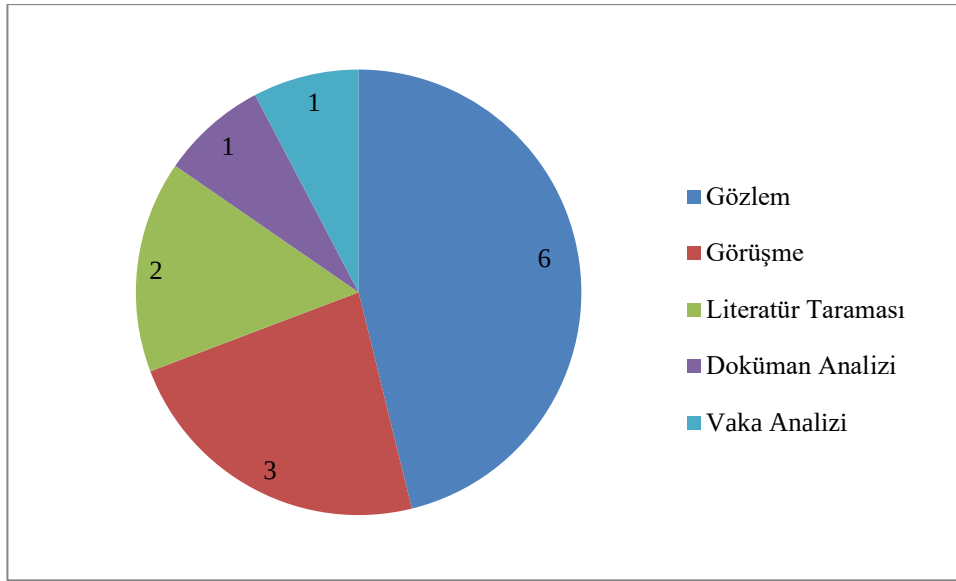
Çalışmaların hepsinin nitel yöntem benimsemesi yunus-destekli terapi literatüründe genellikle bahsedilen yunus-destekli terapi çalışmalarının metodolojik olarak eksik olması savını (Fiksdal vd., 2012) destekler niteliktedir. Çünkü nitel araştırmalar genellikle derinlemesine anlayış sağlar ancak genelleme ve temsil edilebilirlik konusunda sınırlamalara sahiptir. Bu durum, bulguların genellenmesini zorlaştırabilir (Polit ve Beck, 2010). Nitel yöntemler genellikle derinlemesine anlayış sağlar, ancak sayısal genelleme ve ölçüm sağlama konusunda sınırlamalara sahiptir (Gelo vd., 2008).

İncelenen yayınların araştırma desenleri ile ilgili bulgular Tablo 3.9’da verilmiştir.

Tablo 3.9. Yayınların Araştırma Desenleri

Araştırma Deseni	F	%
Gözlem	6	46
Görüşme	3	23
Literatür Taraması	2	15
Doküman Analizi	1	8
Vaka Analizi	1	8

Verilere göre, gözlem en yaygın kullanılan araştırma deseni olup çalışmaların %46’sını kapsamaktadır. Görüşme, literatür taraması, doküman analizi ve vaka analizi sırasıyla %23, %15, %8 ve %8 oranlarında temsil edilmektedir. Bu dağılım, araştırmacıların farklı metodolojik yaklaşımları benimsediğini ve çeşitli veri toplama tekniklerini kullandıklarını göstermektedir. Yayınların araştırma desen dağılımı ile ilgili görsel Şekil 3.4’de verilmiştir.

Şekil 3.4. İncelenen Yayınların Araştırma Deseni Dağılımı

Yayınların kodlarına göre araştırma yöntemi ve deseni Tablo 3.10’da verilmiştir.

Tablo 3.10. Yayınların Kodlarına Göre Araştırma Yöntemi ve Deseni

Yayın Kodu	Araştırma Yöntemi	Araştırma Deseni
M1	Nitel	Vaka Analizi
M2	Nitel	Gözlem
M3	Nitel	Görüşme
M4	Nitel	Literatür Taraması
M5	Nitel	Görüşme, Gözlem, Doküman Analizi
M6	Nitel	Literatür Taraması
M7	Nitel	Gözlem
R1	Nitel	Gözlem
R2	Nitel	Gözlem
B1	Nitel	Görüşme
KB1	Nitel	Gözlem

3.6.6. Yayınlarda Kullanılan Veri Toplama Araçlarına Ait Bulgular

Yayınlarda kullanılan veri toplama araçları ile ilgili bulgular Tablo 3.11’de verilmiştir.

Tablo 3.11. Yayınlarda Kullanılan Veri Toplama Araçları

Veri Toplama Aracı	f	%
İnceleme Formu	2	18
Kamera	2	18
Görüşme Formu	3	27
Gözlem	2	18
Doküman Analizi	1	9
Literatür Taraması	1	9

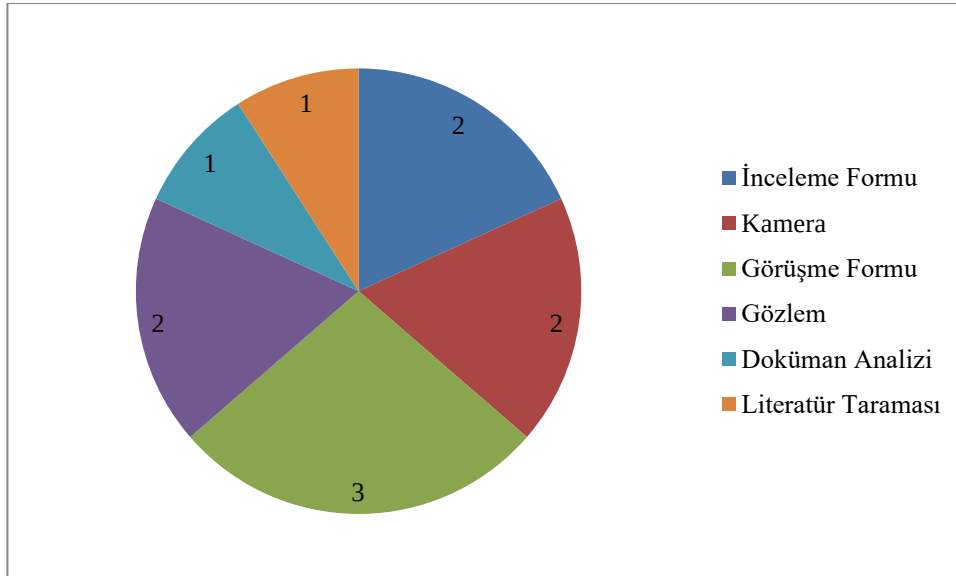
Görüşme formu, %27’lik oranıyla en sık kullanılan araç olmuştur, ardından inceleme formu ve kamera %18’lik oranlarla gelmektedir. Gözlem, doküman analizi ve literatür taraması ise sırasıyla %18, %9 ve %9 oranlarında kullanılmıştır. Bu sonuçlar, araştırmacıların çeşitli veri toplama araçlarını benimsediğini ve bu araçları araştırma sorularını yanıtlamak, verileri derlemek ve analiz etmek amacıyla seçtiklerini göstermektedir. Görüşme formlarının

daha yaygın olarak tercih edilmesi, araştırmacıların katılımcılarla etkileşim kurarak derinlemesine veri elde etmeye odaklandıklarını yansıtmaktadır.

Tablo 3.12. Yayınların Kodlarına Göre Veri Toplama Araçları

Yayın Kodu	Araştırma Yöntemi
M1	İnceleme Formu
M2	Kamera
M3	Görüşme Formu
M4	Yok
M5	Görüşme Formu, Gözlem, Doküman Analizi
M6	Literatür Taraması
M7	Kamera
R1	İnceleme Formu
R2	Gözlem
B1	Görüşme Formu
KB1	Gözlem

Tablo 3.12'deki yayın kodlarına göre belirlenen veri toplama araçları, incelenen yayınların çeşitli metodolojik yaklaşımlar benimsediğini göstermektedir. İnceleme formu, kamera, görüşme formu, gözlem, doküman analizi, literatür taraması gibi farklı araştırma yöntemleri ve desenleri kullanılmıştır. Öne çıkan noktalardan biri, çeşitli yayınların farklı araştırma yöntemlerini bir arada kullanmış olmasıdır. Örneğin, M5 kodlu yayın, görüşme formu, gözlem ve doküman analizi yöntemlerini bir araya getirmiştir. Bu, araştırmacıların konuyu çok yönlü bir şekilde ele alarak derinlemesine anlayış elde etmeye çalıştıklarını gösterir. Buna ek olarak, M4 kodlu yayında belirli bir araştırma yönteminin eksik olduğu görülmektedir. Yayınların veri toplama araçları dağılımı ile ilgili görsel Şekil 3.5'de verilmiştir.

Şekil 3.5. İncelenen Yayınların Veri Toplama Araçları Dağılımı

3.6.7. Yayınlarda Kullanılan Değişkenlere Ait Bulgular

İncelenen yayınlarda kullanılan değişkenler Tablo 3.13'de verilmiştir.

Tablo 3.13. Yayınların Kodlarına Göre Kullandıkları Değişkenler

Yayın Kodu	Kullanılan Değişkenler
M1	Yok
M2	Hız, dalış derinliği, solunum frekansı ve yunuslar ile yüzücüler arasındaki mesafe.
M3	Cinsiyet, yaş, özel yapılmış akvaryumların konumu, yunuslarla yüzmek ve görüşme arasındaki zaman geçişi, katılımcıların esaret altındaki yunuslarla yüzme deneyimleri ve algıları.
M4	Yok
M5	Yok
M6	Plasebo etkileri, yenilik etkileri, yapı karışıklığı, talep özellikleri.
M7	Mesafe, hız farkı, temas sıklığı ve temas süresi.
R1	Yok
R2	Yok
B1	Turistlerin algısı, motivasyonu, beklentisi ve memnuniyeti.
KB1	Yok

Yayın kodlarına göre kullanılan değişkenleri incelediğimizde, M2 kodlu yayında yunuslar ile yüzücüler arasındaki etkileşimi ölçmek amacıyla hız, dalış derinliği, solunum frekansı ve mesafe gibi fiziksel değişkenlere odaklanılmıştır. M3 kodlu yayın ise cinsiyet, yaş, akvaryum konumu, yunuslarla etkileşim süreçleri, esaret altındaki yunuslarla yüzme deneyimleri ve algıları gibi daha geniş bir yelpazede sosyo-psikolojik ve çevresel değişkenleri içermektedir. M6 kodlu yayında ise plasebo etkileri, yenilik etkileri, yapı karışıklığı ve talep özellikleri gibi değişkenler, terapi programlarındaki psikolojik etkileşimleri değerlendirmek amacıyla ele alınmıştır. M7 kodlu yayında mesafe, hız farkı, temas sıklığı ve temas süresi gibi fiziksel etkileşim değişkenleri öne çıkmaktadır. Son olarak, B1 kodlu yayında turistlerin algısı, motivasyonu, beklentisi ve memnuniyeti gibi turistik etkinliklerin subjektif değerlendirmelerini içeren sosyal-psikolojik değişkenlere odaklanılmıştır. Diğer yayın kodları için ise kullanılan değişkenlere dair spesifik bilgi verilmemiş veya bu kodlara özgü değişken bulunmamıştır.

3.6.8. Yayınların Sonuçlarına Ait Bulgular

İncelenen yayınların sonuçları veri formuna işlenmiş ardından sonuçlar sistematik olarak incelenmiştir. Öncelikle kategoriler çerçevesinde sonuçlar genel olarak değerlendirilmiş ve ardından sağlık turizmi kapsamında ilişkilendirilmiştir. İncelenen yayınların genel sonuçları kategori olarak aşağıdaki şekilde gruplandırılmıştır.

Ukrayna’da Yunus Otel ve Turistik Aktiviteler: Ukrayna’da yunus oteli geliştirmek, 2012’den beri Avrupa’da benzersiz bir konsepte sahip olan Harkiv’deki “Nemo” oteli ile dikkat çekmektedir. Otel, bir dizi turistik aktiviteyi bir araya getirerek, yunus gösteri merkezi, yunus terapi merkezi, okyanusarium, restoran ve sağlık merkezini içermektedir. Bu kompleks, romantik tatillerden aile tatillerine kadar geniş bir turist kitlesine hitap etmektedir.

Yunuslarla İlgili Turistik Aktiviteler ve İzleme Turları: Turistik aktivitelerde yunus kullanımı ve yunus izleme turları, turistlerin demografik profillerini ve algılarını etkileyen önemli faktörleri ortaya koyulmaktadır. İnsanların dinamik doğa temelli aktivitelere katılımını motive eden algılar, bu tür turistik faaliyetlerin popülerliğini etkilemektedir.

Sektör Analizi ve Şeffaflık Eksikliği: Yunus turizmi sektörü, şeffaflık eksikliği nedeniyle gerçek analizde zorluklar yaşamaktadır. Yunus envanterinin doğruluğu belirsizdir ve turistler, etik nedenlerden dolayı yunusların tutsaklığına izin verilmeyen ülkelere gitmektedir. Turistik siteler arasında kurumsal görünümlü ancak ticari hissettirmeyen “Dolphins Plus” öne çıkmaktadır.

Yunuslarla Etkileşim ve Sağlık: Araştırmalar, yunuslarla yapılan etkileşimlerin yunus aktivitelerinde artışa neden olabileceğini göstermektedir. Ancak, bu etkileşimlerin spontan olmadığı ve yunuslar üzerinde sosyal bozulmalara ve stres yaratma potansiyeline sahip olduğu vurgulanmaktadır. Yunuslarla yüzme programları, yunusların davranışları ve sağlığı üzerinde olumsuz etkilere neden olabileceği konusunda endişe yaratmaktadır.

Esaret Altındaki Yunuslar ve Etik Sorunlar: Araştırmalar, esaret altındaki yunusların tutulduğu mekanların çoğunlukla beton tanklarda olduğunu ve birçoğunun güneş ışığı veya doğal hava koşullarını hiç deneyimlemediğini ortaya koymaktadır. Bu durum, yunus etkileşimleri ve yunuslarla yüzme programlarının etik açıdan sorgulanabilir olduğunu göstermektedir. Ayrıca, finansal maliyetler ve olumsuz etkileri de değerlendirmek gerekmektedir.

Yunus-Destekli Terapi ve Araştırma Zayıflıkları: Yunus-destekli terapi konusundaki çalışmalar, metodolojik zayıflıklara ve geçerlilik tehditlerine sahiptir. Bu terapinin etkilerini değerlendiren araştırmalarda plasebo etkileri, yenilik etkileri, yapı karışıklığı gibi faktörlerin dikkate alınması gerekmektedir. Ayrıca, araştırmalar yunus-destekli terapi ve diğer yunuslarla yüzme paketlerinin finansal maliyetleri ve olumsuz etkileri konusunda bilgi sağlanmaktadır.

Yunusların Davranışları ve İnsan Gruplarına Tepkileri: Yunusların farklı insan gruplarına olan davranışları üzerine yapılan araştırmalar, mesafe, hız farkı, temas sıklığı ve süresi gibi parametrelerin analiz edilerek farklılık gösterdiğini ortaya koymaktadır. Bu, yunusların çeşitli insan gruplarıyla etkileşimlerinin özelleştirilmiş olduğunu göstermektedir.

Sonuçlar arasındaki ortak noktalar:

- Yunus turizmi, turistik aktiviteler ve terapilerde etik sorunları beraberinde getirebilmektedir.
- Yunuslarla yapılan etkileşimlerin spontan olmaması ve sağlık üzerindeki olumsuz etkileri endişe yaratmaktadır.

- Esaret altındaki yunusların yaşam koşulları ve finansal maliyetler konularında ciddi endişeler bulunmaktadır.
- Yunuslarla yapılan araştırmalarda metodolojik zayıflıklar ve geçerlilik tehditleri vardır.
- Sektörün şeffaflık eksikliği, gerçek analizin sektöre uğramış olduğunu göstermektedir.

Sonuçların sağlık turizmi kapsamında ilişkilendirilmesi şu şekildedir;

Ukrayna’da Yunus Oteli ve Turistik Aktiviteler: Ukrayna’da geliştirilen yunus oteli, turistik sektörde benzersiz bir cazibe merkezi oluşturmaktadır. Otel kompleksi, romantik tatillerden aile tatillerine kadar geniş bir turist kitlesine hitap eden çeşitli hizmetleri bir araya getirmektedir. Yunus gösteri merkezi ve terapi merkezi gibi özellikler, sağlık turizmi açısından özellikle çekici olabilmektedir.

Yunuslarla İlgili Turistik Aktiviteler ve Sağlık Turizmi: Yunuslarla yapılan turistik aktiviteler, turistlerin sağlık turizmi tercihlerini etkileyebilmektedir. Yunuslarla yapılan etkileşim programlarının sağlık üzerinde olumsuz etkileri olduğuna dair araştırma sonuçları, turistlerin bu tür aktivitelere katılımlarını etkileyebilir ve sağlık odaklı tatil tercihlerini etkileyebilir.

Sektör Analizi ve Sağlık Turizmi: Yunus turizmi sektörünün şeffaflık eksikliği ve esaret altındaki yunuslarla ilgili etik sorunlar, sağlık turizmi açısından bir destinasyonun sürdürülebilirliğini ve turist memnuniyetini etkileyebilir. Turistler, sağlık turizmi destinasyonu seçerken etik standartlara duyarlılık gösterme eğiliminde olabilirler.

Yunuslarla Etkileşim ve Sağlık Turizmi: Yapılan araştırmalar, yunuslarla etkileşim programlarının yunusların aktivite ve metabolizma hızlarını artırabileceğini, ancak bu etkileşimlerin yunuslar üzerinde sosyal bozulmalara ve stres oluşturabileceğini ortaya koymaktadır. Sağlık turizmi açısından, bu etkileşimlerin olumsuz sağlık etkileri, turistlerin bu tür programlara katılımını sorgulamalarına neden olabilir.

Esaret Altındaki Yunuslar ve Etik Sorunlar: Esaret altındaki yunuslarla ilgili sorunlar, turistik sektördeki etik endişeleri de beraberinde getirmektedir. Yunusların tutulduğu mekanların çoğunlukla kapalı tanklarda olduğu ve birçoğunun güneş ışığı veya doğal hava koşullarını hiç deneyimlemediği düşünüldüğünde, turistlerin bu tür tesislere duyarlılık göstermesi muhtemeldir.

Yunus-Destekli Terapi ve Sağlık Turizmi: Yunus-destekli terapi konsepti, sağlık turizmi kapsamında ele alındığında, yapılan araştırmaların metodolojik zayıflıkları ve geçerlilik tehditleri, turistlerin bu tür terapilere yönelik güvenilirliklerini etkileyebilir. Yunus-

destekli terapinin sağlık yararları konusundaki iddiaların incelenmesi, sağlık turizmi açısından kritik bir öneme sahiptir.

Yunusların Davranışları ve İnsan Gruplarına Tepkileri: Yunusların farklı insan gruplarına olan davranışları, turistik aktivitelerin sağlık turizmi açısından özelleştirilmiş olabileceğini göstermektedir. Bu durum, özellikle sağlık turizmi hedef kitlesine uygun programların geliştirilmesinde rehberlik edebilir.

3.6.9. Yayınların Önerilerine Ait Bulgular

İncelenen yayınların sonuçları veri formuna işlenmiş ardından sonuçlar sistematik olarak incelenmiştir. Öncelikle kategoriler çerçevesinde sonuçlar genel olarak değerlendirilmiş ve ardından sağlık turizmi kapsamında ilişkilendirilmiştir. İncelenen yayınların genel sonuçları kategori olarak aşağıdaki şekilde gruplandırılmıştır.

- *Ukrayna’da Yunus Otellerinin Geliştirilmesi ve Turizm Endüstrisine Katkısı:* Ukrayna’da yunus otellerinin geliştirilmesi, turistik cazibe merkezleri oluşturarak ülkenin turizm endüstrisine önemli katkılarda bulunabilir. Yunus terapisi aracılığıyla konaklama ve iyileşme imkanı sunma amacıyla bu otellerin sayısını artırmak, psiko-duygusal dengeleme ve gelişimsel bozukluğu olan çocuklara yardımcı olma potansiyelini taşır.
- *Sorumlu Turizm ve Yunusların Refahı:* Turizm endüstrisinin hayvanları sadece bir ürün olarak görmek yerine, doğal yaşam alanlarını koruma amacı gütmeli ve sorumlu turizmi desteklemelidir. Yunus destekli terapi ve benzeri etkinliklerin etik sonuçları, sektörde eleştirel bir değerlendirme gerektirir.
- *Turistik Deneyim ve Etik İpuçları:* Turistik deneyimlerde, yunuslarla etik türler arası etkileşim çabalarına odaklanılmalı ve turistlere vücut hareketleri ve etik kurallar hakkında detaylı bilgi verilmelidir.
- *İnsan-Yunus Etkileşimi ve Güvenli Barınma Koşulları:* Yunuslarla gerçekleşen etkileşimlerin güvenli olabilmesi için barınma ve işleme koşullarına dair belirlenmiş yönergeler ve kurallar oldukça önemlidir. Bu, turistik aktivitelerin etik sonuçları ve eğitimsel değeri açısından önemli bir faktördür.
- *Yunuslarla Yüzme Programlarının Eğitimsel ve Etik Değerlendirmesi:* Yunuslarla yüzme programlarına dair yapılan çalışmalar, bu programların eğitimsel değerinin sınırlı olduğunu ve uzun vadeli olarak hatırlanmadığını öne sürmektedir. Turistlerin, yunuslarla etkileşim programlarına katılırken bu etik ve eğitimsel sorunları göz önünde bulundurmaları önerilmektedir.

- *Yunus-Destekli Terapi ve Etik İnceleme:* Yunus-destekli terapi konseptinin etik boyutları, daha sıkı ve metodolojik olarak sağlam çalışmalarla incelenmeli ve bu terapinin etkili olup olmadığını belirlemek için daha fazla araştırmaya ihtiyaç vardır.
- *Yunusların Tutsaklığının Önlenmesi İçin Standartlar ve Düzenlemeler:* Yunus tutsaklığını önlemek amacıyla daha yüksek standartlar ve sıkı düzenlemeler derhal uygulanmalıdır. Yunusları stresten korumak için koruma alanları ve tampon bölgeleri oluşturulmalı, gürültü seviyeleri düzenli olarak izlenmelidir.
- *Yunus-Destekli Terapi ve Diğer Hayvan Destekli Terapilerin Karşılaştırılması:* Yunus-destekli terapinin diğer hayvan destekli terapilere göre daha fazla fayda sağlayıp sağlamadığını belirlemek için daha fazla araştırmaya ihtiyaç vardır.
- *Gelecekteki Araştırmalar ve Yunus İzleme Turları:* Gelecekteki araştırmalar, daha sürdürülebilir ve çevre dostu yunus izleme turları için uygulama kuralları setinin geliştirilmesini inceleyebilir.
- *Yunus-Destekli Terapi ve Otizm Spektrum Bozukluğu (OSB) Üzerine Güvenilir Araştırmalar:* Yunus-destekli terapinin OSB ve diğer gelişimsel bozukluklara yönelik bir tedavi olarak etkililiğini belirlemek için daha sıkı ve metodolojik olarak sağlam çalışmalar yapılmalıdır.

Önerileri sağlık turizmi kapsamında değerlendirildiğinde, Ukrayna’da yunus otellerinin geliştirilmesinin sağlık turizmi açısından önemli potansiyele sahip olduğunu söyleyebiliriz. Yunus otelleri, yunus terapisi aracılığıyla konaklama ve iyileşme imkanı sunarak, bireylerin psiko-duygusal durumunu dengelemeye ve gelişimsel bozukluğu olan çocuklara yardımcı olmaya yönelik bir alternatif sunmaktadır. Bu, sadece aile eğlencesine değil, aynı zamanda sağlıkla ilgili turizmin artan talebine cevap vermek için sağlık iyileştirmeye ve terapötik faaliyetlere odaklanmak anlamına gelmektedir.

Ancak, önerilerin bir diğer yönü de yunuslarla etkileşimde bulunan turistlerin ve tesislerin etik ve sorumlu bir şekilde hareket etmelerinin vurgulanmasıdır. Bu, barınma ve işleme koşulları için belirlenen yönergeler ve kuralların yanı sıra yunusların doğal yaşam ortamlarında izlenmelerini teşvik eden bir yaklaşımı içermektedir. Yunuslarla etkileşim programlarının eğitimsel değeri, etik sonuçları ve hayvan refahı üzerindeki etkileri daha sıkı bir şekilde değerlendirilmelidir. Ayrıca, yunus destekli terapi gibi uygulamaların etik sonuçları konusunda eleştirel bir değerlendirme yapılması ve daha sürdürülebilir bir yunus izleme turu pratiğinin geliştirilmesi önerilmektedir.

Son olarak, yunus destekli terapinin diğ er hayvan destekli terapilere göre daha fazla faydasının henüz kanıtlanmadığı ve daha fazla araştırmaya ihtiyaç olduğu belirtilmektedir. Yunusların tutsaklıkta yaşadığı sıkıntıyı önlemek için ise daha yüksek standartlar ve sıkı düzenlemeler uygulanması önerilmektedir. Bu, gürültü seviyelerinin izlenmesi, koruma alanları ve tampon bölgelerinin oluşturulması gibi önlemleri içermektedir. Sonuç olarak, önerilerin sağlık turizmi açısından potansiyeli olduğu kadar, etik, sorumlu turizm ve hayvan refahı gibi önemli konuları da ele aldığını söyleyebiliriz.

SONUÇ

İncelenen yayınların türlerine ve yıllarına yönelik yapılan analizler, belirli bir zaman diliminde yunus-destekli terapi konusunda artan bir akademik ilgi olduğunu göstermektedir. İlk yayın 2003 yılında yapılmış olup, genelde 2003 ile 2018 yılları arasında yoğunlaşan bir yayın gözlenmiştir. Özellikle turizm dergilerinde ve kongrelerinde yapılan yayınlar, bu alandaki araştırmaların geniş bir kitleye ulaşmayı amaçladığını göstermektedir. Sonraki çalışmalarda, yunus-destekli terapi konusundaki araştırmaların daha geniş bir metodoloji yelpazesıyla ele alınması ve farklı disiplinlerden gelen araştırmacıların işbirliği yapması önerilebilir. Ayrıca, yunus-destekli terapinin etkileri, sürdürülebilirlik, etik sorunlar ve turizm endüstrisindeki rolü gibi konularda daha fazla derinlemesine araştırma yapılması önemli olacaktır. Bu, yunus-destekli terapi alanındaki bilgi birikimini zenginleştirerek, hem akademik dünyada hem de uygulama alanında daha etkili ve bilinçli yaklaşımların geliştirilmesine katkı sağlayabilir. Sağlık turizmi açısından yunus-destekli terapinin potansiyeli büyük bir önem taşımaktadır. Yunuslarla gerçekleştirilen terapi programları, doğa ile etkileşim, stres azaltma ve ruhsal iyileşme gibi sağlık turistlerinin ilgisini çekebilecek çeşitli faydalar sunmaktadır. Bu bağlamda, gelecekte yapılacak araştırmalarda, sağlık turizminin dinamiklerini anlamak ve turistlerin yunus-destekli terapi hizmetlerine yönelik taleplerini değerlendirmek amacıyla kapsamlı yayınlar yapılmalıdır.

Bulgulara dayanarak, yapılan çalışmaların çeşitliliği ve kapsamının sağlık turizmi bağlamında önemli fırsatlar sunabileceği görülmektedir. M1 ve M3, yunus otellerinin mevcut durumunu analiz ederek ve yunus-destekli terapi programlarına katılan bireylerin deneyimlerini inceleyerek, sağlık turizmi destinasyonlarında potansiyel gelişme alanlarını ve taleplerini anlamak açısından önemlidir. M5 ve M7, yunus-destekli terapi bağlamında insan-yunus ilişkilerini ve yunusların insanlarla etkileşim davranışlarını keşfetmeyi amaçlamaktadır. Bu çalışmalar, turistlerle yüzme programları ve terapi seanslarının nasıl tasarlanacağı konusunda önemli bilgiler sağlayarak, sağlık turizmi destinasyonlarının programlarını zenginleştirebilir. R2 ve B1, yunuslarla etkileşimde bulunan turistlerin motivasyonunu, algısını ve memnuniyetini değerlendirmeyi amaçlamaktadır. Bu çalışmalar, sağlık turizmi endüstrisi için yunus-destekli terapinin popülerliğini ve turist beklentilerini anlamak adına önemli bir perspektif sunabilir. Sonuç olarak, yunus-destekli terapi çalışmalarının sağlık turizmi bağlamında daha fazla keşif ve derinlemesine analiz ile desteklenmesi, turistlerin bu tür deneyimlere olan taleplerini anlamak ve destinasyonların bu talepleri karşılayacak şekilde gelişim göstermesine katkı sağlayabilir.

Sistemak inceleme, yapılan araştırmaların genel olarak turizm endüstrisi, sağlık turizmi, insan-hayvan etkileşimi ve etik konuları üzerine odaklandığını ortaya koymaktadır. Yunus otellerinden yunus-destekli terapiye kadar geniş bir yelpazede incelenen konular, turistik etkinliklerin sürdürülebilir, etik ve insan sağlığına olumlu etkiler sağlamak üzere tasarlanması konusundaki çabaları vurgulamaktadır. Yunus otelleri ve yunus-destekli terapi programları, turistlere yönelik hizmetler sunmakta ve turizm endüstrisinde önemli bir yer tutmaktadır. Yunus otellerinin yunusların esaret altında bulunduğu bir ortam sunduğu durum, hayvan hakları ve etik konularını gündeme getirmektedir. Bu bağlamda, turizm endüstrisinde hayvan haklarına yönelik farkındalığı artırmak, özellikle egzotik hayvanlarla yapılan etkileşimleri ve ticarileştirme uygulamalarını ele alarak bir amaç olarak öne çıkmaktadır. Yunus-destekli terapi bağlamında yapılan çalışmalar, terapiye yönelik etik standartları belirleme ve sağlık turizmi etik kurallarını gözetme amacı taşımaktadır. Sağlık turizmi bağlamında, yunus-destekli terapi konsepti, turistlerin sağlık iyileştirmesi ve terapi deneyimlerine odaklanmaktadır. Yunuslarla yüzme deneyimlerini inceleyen araştırmalar, katılımcıların beklentilerini, deneyimlerini ve etkileşimleri üzerindeki etkileri değerlendirmeyi amaçlamaktadır. Bu noktada, katılımcı empati kavramı, turistlerin yunuslarla yüzme programlarına olan ilgilerini anlamak ve etik davranışlarını şekillendirmek için önemli bir rol oynamaktadır. Sonuç olarak, yunus-destekli turistik etkinliklerin, sürdürülebilir, etik ve insan sağlığına olumlu etkiler sağlamak üzere planlanması ve yönetilmesine dair çabalar, incelenen araştırmaların ortak odak noktasını oluşturmaktadır.

İncelenen yayınların örneklem bilgileri, farklı coğrafiyalarda ve çeşitli bağlamlarda gerçekteştirilen yunus-destekli terapi çalışmalarının geniş bir yelpazesini yansıtmaktadır. Örneklem büyüklükleri ve örnekleme yöntemleri arasındaki çeşitlilik, yunuslarla etkileşim üzerine yapılan araştırmalarda dikkate alınması gereken önemli faktörleri ortaya koymaktadır. Ancak, bazı çalışmalarda örneklem bilgisi eksik olduğundan, bu noktada daha fazla detaylı analizler yapılmasına ihtiyaç duyulmaktadır. Sonuç olarak, yunus-destekli terapi alanındaki literatürdeki bu örneklem çeşitliliği, gelecekteki araştırmaların tasarımında ve sonuçlarının değerlendirilmesinde rehberlik edici olabilir. Özellikle örneklem seçimi ve büyüklüğü, çalışmaların genelleme yeteneğini etkileyebileceğinden, bu konuda daha dikkatli ve sistematik bir yaklaşım benimsemek önemlidir. Ayrıca, gelecekte yapılacak yunus-destekli terapi çalışmalarında, örneklem seçimi sürecine daha fazla vurgu yapılması ve bu konuda rehberlik edecek standart prosedürlerin oluşturulması önerilebilir. Bu, araştırmacıların çalışmalarını daha güçlü ve güvenilir kılabilir, aynı zamanda farklı kültürlerde ve koşullarda elde edilen verilerin karşılaştırılmasını sağlayabilir.

11 yayından 6'sında uygulama süreleri hakkında herhangi bir bilgiye rastlanmamıştır. Uygulama süresine dair bilgi sunan yayınlar arasında özellikle M2, M5, R2, B1 ve KB1 kodlu yayınlar ön plana çıkmaktadır. Bu yayınlarda belirtilen uygulama süreleri, 30 dakikadan başlayarak, bir seansta gerçekleştirilen toplam kayıt sayısı ve veri toplama tarih aralıkları gibi çeşitli detayları içermektedir.

İncelenen çalışmalarda tamamen nitel araştırma yönteminin benimsenmiş olması, yunus-destekli terapi alanındaki araştırmalara dair metodolojik bir eksiklik iddiasını güçlendirebilir. Ancak, bu savın doğruluğu genellikle tartışmalıdır ve birçok durumda, nitel yöntemlerin derinlemesine anlayış sağlamadaki gücü nedeniyle tercih edilmiş olabilir. Nitel araştırmalar, özellikle karmaşık insan-hayvan etkileşimleri ve deneyimleri hakkında zengin bilgiler sağlayabilir. Bununla birlikte, bu bulgu, yapılan çalışmaların genellenmesini zorlaştırabileceğini ve kapsamlarını belirli bir bağlamla sınırlı tutabileceğini işaret etmektedir. Gelecekteki araştırmalarda hem nitel hem de nicel yöntemlerin kombinasyonu, daha kapsamlı ve genelleme potansiyeli yüksek sonuçlar elde etmeye yardımcı olabilir. Araştırma desenleri üzerinde yapılan analizde gözlemin en yaygın olarak kullanılan araştırma deseni olduğu belirtilmiştir. Ancak, bu durumun nedenleri ve olası avantajları veya dezavantajları hakkında daha fazla bilgi verilmediği için bu bulguyu değerlendirmek zordur. Ayrıca, farklı araştırma desenlerinin seçimindeki motivasyonlar ve bu seçimlerin sonuçlara olan etkileri daha ayrıntılı bir şekilde incelenebilir ve açıklanabilir. Sonuç olarak, gelecekteki araştırmalarda hem nitel hem de nicel yöntemlerin dengeli bir şekilde kullanılması ve araştırma deseni seçiminde daha açıklayıcı bir yaklaşım benimsemek, yunus-destekli terapi alanındaki araştırmalara metodolojik bir zenginlik kazandırabilir.

Verilere göre, görüşme formu %27'lik oranla en sık tercih edilen araç olarak öne çıkmaktadır. İnceleme formu ve kamera ise %18'lik oranlarla takip etmektedir. Gözlem, doküman analizi ve literatür taraması ise sırasıyla %18, %9 ve %9 oranlarında kullanılmıştır. Bu bulgular, araştırmacıların araştırma sorularına yanıt bulmak, veri derlemek ve analiz etmek amacıyla çeşitli veri toplama araçlarını seçtiklerini göstermektedir. Özellikle, görüşme formlarının daha yaygın olarak tercih edilmesi, araştırmacıların katılımcılarla etkileşim kurarak derinlemesine veri elde etmeye odaklandıklarını yansıtmaktadır. M5 kodlu yayın, görüşme formu, gözlem ve doküman analizi yöntemlerini bir araya getirmiştir. Bu, araştırmacıların konuyu çok yönlü bir şekilde ele alarak derinlemesine anlayış elde etmeye çalıştıklarını göstermektedir. Ancak, M4 kodlu yayında belirli bir araştırma yönteminin eksik olduğu gözlemlenmiştir. Bu durum, gelecekteki araştırmalarda metodolojik eksikliklerin giderilmesi ve daha kapsamlı yöntem kombinasyonlarına odaklanması konusunda bir fırsat

sunabilir. Araştırmacılar, metodolojik yaklaşımlarını daha dengeli bir şekilde seçerek, elde edilecek verilerin kapsamını genişletebilir ve yunus-destekli terapi alanındaki bilgi birikimini artırabilirler.

İncelenen yayın kodlarına göre, yunus-destekli terapi çalışmalarında çeşitli değişkenlere odaklanılmıştır. Fiziksel etkileşimleri ölçen M2, sosyo-psikolojik faktörlere vurgu yapan M3, terapi programlarındaki psikolojik etkileşimleri değerlendiren M6, objektif ölçümleri içeren M7 ve turistik etkinliklerin sübjektif değerlendirmelerine odaklanan B1 kodlu yayınlar, geniş bir perspektif sunmaktadır. Ancak, bazı çalışmalarda spesifik değişkenlere dair bilgi eksikliği göze çarpmaktadır.

Ukrayna’da geliştirilen “Nemo” oteli, yunus gösteri merkezi, terapi merkezi, okyanusarium, restoran ve sağlık merkezini bir araya getirerek geniş bir turist kitlesine hitap etmektedir. Yunuslarla yapılan turistik aktivitelerin, turistlerin demografik profillerini ve algılarını etkileyen önemli faktörleri ortaya koyduğu görülmektedir. Ancak, sektördeki şeffaflık eksikliği, gerçek analizin zorluğuna neden olmaktadır. Yunuslarla yapılan etkileşimlerin sağlık üzerindeki olumsuz etkileri ve esaret altındaki yunusların yaşam koşulları konusundaki endişeler, turistlerin etik standartlara duyarlılık göstermelerine etki edebilir. Yunus-destekli terapi konseptinin sağlık turizmi açısından değerlendirilmesinde, araştırmalardaki zayıflıkların ve geçerlilik tehditlerinin turist güvenini etkileyebileceği göz önünde bulundurulmalıdır. Yunusların farklı insan gruplarına tepkileri, özelleştirilmiş sağlık turizmi programlarının geliştirilmesine katkı sağlayabilir.

İncelenen yayınların sonuçları, Ukrayna’da yunus otellerinin geliştirilmesinin turizm endüstrisine önemli katkılarda bulunabileceğini ortaya koymaktadır. Yunus otelleri, sağlık turizmi açısından potansiyel bir alternatif sunarak bireylerin psiko-duygusal dengeleme ihtiyacını karşılayabilir. Ancak, vurgulanan bir diğer önemli nokta, yunuslarla etkileşimde bulunan turistlerin ve tesislerin etik ve sorumlu bir şekilde hareket etmelerinin gerekliliğidir. Yunusların doğal yaşam ortamlarında izlenmesini teşvik etmek ve eğitimsel değeri, etik sonuçları ve hayvan refahını daha sıkı bir şekilde değerlendirmek, sağlık turizminde sürdürülebilirliği artırabilir. Ayrıca, yunus izleme turları için daha çevre dostu uygulama kuralları setinin geliştirilmesi, gelecekteki araştırmaların odak noktalarından biri olabilir.

KAYNAKÇA

- Akiyama, J., Sugimoto, K. ve Mitsuaki, O. H. (2005). "Effects of the Interaction with Dolphins on Physical and Mental Conditions of the Elderly". *Journal of Azabu University*, 9: 11-16.
- Allison, M. ve Ramaswamy, M. (2016). "Adapting Animal-assisted Therapy Trials to Prison-Based Animal Programs". *Public Health Nursing*, 33(5): 472-480.
- Ambrosi, C., Zaiontz, C., Peragine, G., Sarchi, S. ve Bona, F. (2019). "Randomized Controlled Study on the Effectiveness of Animal-assisted Therapy on Depression, Anxiety, and Illness Perception in Institutionalized Elderly". *Psychogeriatrics*, 19(1): 55-64.
- Anderson, M. K., Friend, T. H., Evans, J. W. ve Bushong, D. M. (1999). "Behavioral Assessment of Horses in Therapeutic Riding Programs". *Applied Animal Behaviour Science*, 63(1): 11-24.
- Antonioli, C. ve Reveley, M. A. (2005). "Randomised Controlled Trial of Animal Facilitated Therapy with Dolphins in the Treatment of Depression". *BMJ*, 331(7527): Makale No 1231.
- Arendt, M., Cairns, K. M., Ballard, J. W. O., Savolainen, P. ve Axelsson, E. (2016). "Diet Adaptation in Dog Reflects Spread of Prehistoric Agriculture". *Heredity*, 117(5): 301-306.
- Artz, B. ve Bitler Davis, D. (2017). "Green Care: A Review of the Benefits and Potential of Animal-assisted Care Farming Globally and in Rural America". *Animals*, 7(4): Makale No 31.
- Aslım, G., Yiğit, A., Sinmez, Ç. Ç. ve Yaşar, A. (2020). "Türkiye’de Yunus Parkları Üzerine Bir Değerlendirme" . *Veterinary Journal of Mehmet Akif Ersoy University*, 5(3): 124-130.
- Ata, B. ve Urman, B. (2008). "Sistemik Derlemelerin Kritik Analizi". *Jinekoloji ve Obstetrik Derneği Dergisi*, 5(4): 233-240.
- Aydin, G. ve Karamahmet, B. (2017). "Factors Affecting Health Tourism and International Health-care Facility Choice". *International Journal of Pharmaceutical and Healthcare Marketing*, 11(1): 16-36.
- Bachi, K. (2012). "Equine-facilitated Psychotherapy: The Gap between Practice and Knowledge". *Society & Animals*, 20(4): 364-380.

- Bachi, K. (2013a). "Application of Attachment Theory to Equine-facilitated Psychotherapy". *Journal of Contemporary Psychotherapy*, 43: 187-196.
- Bachi, K. (2013b). "Equine-facilitated Prison-based Programs within the Context of Prison-based Animal Programs: State of the Science Review". *Journal of Offender Rehabilitation*, 52(1): 46-74.
- Bachi, K. ve Parish-Plass, N. (2017). Animal-assisted psychotherapy: A unique relational therapy for children and adolescents. *Clinical Child Psychology and Psychiatry*, 22(1), 3-8.
- Balasubramanian, G., & Paul, P. (2018). "On Implementation of Animal-assisted Therapy (AAT) in a School for Children with Special Needs". *ZENITH International Journal of Multidisciplinary Research*, 8(11): 182-193.
- Baltacı, A. (2018). "Nitel Araştırmalarda Örnekleme Yöntemleri ve Örnek Hacmi Sorunsalı Üzerine Kavramsal Bir İnceleme". *Bitlis Eren Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 7(1): 231-274.
- Basil, B. ve Mathews, M. (2005). "Human and Animal Health: Strengthening the Link: Methodological Concerns about Animal Facilitated Therapy with Dolphins". *British Medical Journal*, 331(7529): Makale No 1407.
- Bass, M. M., Duchowny, C. A. ve Llabre, M. M. (2009). "The Effect of Therapeutic Horseback Riding on Social Functioning in Children with Autism". *Journal of Autism and Developmental Disorders*, 39: 1261-1267.
- Baumeister, R. F. ve Leary, M. R. (1997). "Writing Narrative Literature Reviews". *Review of General Psychology*, 3: 311-320.
- Becker, J. L., Rogers, E. C. ve Burrows, B. (2017). "Animal-assisted Social Skills Training for Children with Autism Spectrum Disorders". *Anthrozoös*, 30(2): 307-326.
- Beetz, A. M. (2017). "Theories and Possible Processes of Action in Animal Assisted Interventions". *Applied Developmental Science*, 21(2): 139-149.
- Beetz, A., Uvnas-Moberg, K., Julius, H. ve Kotrschal, K. (2012). "Psychosocial and Psychophysiological Effects of Human-animal Interactions: The Possible Role of Oxytocin". *Frontiers in Psychology*, 3: Makale No 234.
- Beggs, S. ve Townsend, R. (2021). "The Role of Connection in the Efficacy of Animal-assisted Therapies: A Scoping Review". *Aotearoa New Zealand Social Work*, 33(3): 34-47.
- Bellwood, P. (2023). *First Farmers: The Origins of Agricultural Societies*. John Wiley & Sons, New Jersey.

- Benz-Schwarzburg, J. (2019). Kinship and Responsibility: the Discrepancy between Ethical Demands and the Status Quo. İçinde M. Susana (Eds.), *Cognitive Kin, Moral Strangers? Linking Animal Cognition, Animal Ethics & Animal Welfare* (ss. 253-322). Brill, Boston.
- Benz-Schwarzburg, J., Monso, S. ve Huber, L. (2020). "How Dogs Perceive Humans and How Humans should Treat Their Pet Dogs: Linking Cognition with Ethics". *Frontiers in Psychology*, 11: Makale No 3587.
- Berg, E. L. ve Causey, A. (2014). "The Life-changing Power of the Horse: Equine-assisted Activities and Therapies in the US". *Animal Frontiers*, 4(3): 72-75.
- Berger, B. G. ve Owen, D. R. (1983). "Mood Alteration with Swimming - Swimmers Really do Feel Better". *Psychosomatic Medicine*, 45(5): 425-433.
- Berget, B. ve Braastad, B. O. (2011). "Animal-assisted Therapy with Farm Animals for Persons with Psychiatric Disorders". *Annali dell'Istituto Superiore di Sanita*, 47: 384-390.
- Berget, B. ve Ihlebak, C. (2011). Animal-assisted Interventions: Effects on Human Mental Health - A Theoretical Framework. İçinde U. Toru (Eds.), *Psychiatric Disorders-Worldwide Advances* (ss. 121-138). InTech, Çin.
- Berk, F. M. (2020). "Göç Fenomeni: Tarihsel Perspektif Bağlamında İlk İnsan Göçleri". *Uluslararası Eskiçağ Tarihi Araştırmaları Dergisi*, 2(2): 115-134.
- Bert, F., Gualano, M. R., Camussi, E., Pieve, G., Voglino, G. ve Siliquini, R. (2016). "Animal Assisted Intervention: A Systematic Review of Benefits and Risks". *European Journal of Integrative Medicine*, 8(5): 695-706.
- Boissy, A., Manteuffel, G., Jensen, M. B., Moe, R. O., Spruijt, B., Keeling, L. J. ve Aubert, A. (2007). "Assessment of Positive Emotions in Animals to Improve Their Welfare". *Physiology & Behavior*, 92(3): 375-397.
- Breitenbach, E., Stumpf, E., Fersen, L. V. ve Ebert, H. V. (2009). "Dolphin-assisted Therapy: Changes in Interaction and Communication between Children with Severe Disabilities and Their Caregivers". *Anthrozoös*, 22(3): 277-289.
- Breensing, K. ve Linke, K. (2003). "Behavior of Dolphins towards Adults and Children during Swim-with-dolphin Programs and Towards Children with Disabilities During Therapy Sessions". *Anthrozoös*, 16(4): 315-331.
- Breensing, K., Linke, K. ve Todt, D. (2003) "Can Dolphins Heal by Ultrasound?" *Journal of Theoretical Biology*, 225(1): 99-105.

- Brooks, H. L., Rushton, K., Lovell, K., Bee, P., Walker, L., Grant, L. ve Rogers, A. (2018). "The Power of Support from Companion Animals for People Living with Mental Health Problems: A Systematic Review and Narrative Synthesis of the Evidence". *BMC Psychiatry*, 18(1): 1-12.
- Busch, C., Tucha, L., Talarovicova, A., Fuermaier, A. B., Lewis-Evans, B. ve Tucha, O. (2016). "Animal-assisted Interventions for Children with Attention Deficit/Hyperactivity Disorder: A Theoretical Review and Consideration of Future Research Directions". *Psychological Reports*, 118(1): 292-331.
- Butler, K. (2004). *Therapy Dogs Today: Their Gifts, Our Obligation*. Dogwise Publishing, Washington.
- Buzel, A. H. (2016). *Beyond Words: The Healing Power of Horses: Bridging the Worlds of Equine Assisted Therapy and Psychotherapy*. AuthorHouse, Hindistan.
- Calvo, P., Fortuny, J. R., Guzman, S., Macías, C., Bowen, J., García, M. L. ve Fatjo, J. (2016). "Animal Assisted Therapy (AAT) Program as a Useful Adjunct to Conventional Psychosocial Rehabilitation for Patients with Schizophrenia: Results of a Small-scale Randomized Controlled Trial". *Frontiers in Psychology*, 6(7): Makale No 631.
- Candelieri, I. (2018). "Healing and Caring in Dolphin-assisted Therapy: Criticisms of Effectiveness and Ethical Issues". *Gestalt Theory*, 40(3): 323-335.
- Carpenter, B., Egerton, J., Cockbill, B., Bloom, T., Fotheringham, J., Rawson, H. ve Thistlethwaite, J. (2015). *Engaging Learners with Complex Learning Difficulties and Disabilities: A Resource Book for Teachers and Teaching Assistants*. Routledge, Oxfordshire.
- Cevizci, S., Sen, H. M., Güneş, F. ve Karaahmet, E. (2013). Animal Assisted Therapy and Activities in Alzheimer Disease. İçinde I. Zerr (Eds.), *Understanding Alzheimer's Disease* (ss. 303-325). InTech Publishing, Hırvatistan.
- Chandler, C. K. (2018). "Human-animal Relational Theory: A Guide for Animal-assisted Counseling". *Journal of Creativity in Mental Health*, 13(4): 429-444.
- Chandler, C. K., Portrie-Bethke, T. L., Barrio Minton, C. A., Fernando, D. M. ve O'Callaghan, D. M. (2010). "Matching Animal-assisted Therapy Techniques and Intentions with Counseling Guiding Theories". *Journal of Mental Health Counseling*, 32(4): 354-374.
- Charry-Sánchez, J. D., Pradilla, I. ve Talero-Gutierrez, C. (2018). "Effectiveness of Animal-assisted Therapy in the Pediatric Population: Systematic Review and Meta-analysis of

- Controlled Studies”. *Journal of Developmental & Behavioral Pediatrics*, 39(7): 580-590.
- Chatters, J. C. (1987). “Hunter-gatherer Adaptations and Assemblage Structure”. *Journal of Anthropological Archaeology*, 6(4): 336-375.
- Chitic, V., Rusu, A. S. ve Szamoskozi, S. (2012). “The Effects of Animal Assisted Therapy on Communication and Social Skills: A Meta-analysis”. *Transylvanian Journal of Psychology*, 13(1): 1-17.
- Cochrane Handbook for Systematic Reviews of Interventions (2011). <https://handbook-5-1.cochrane.org/>. (erişim tarihi: 28/02/2021).
- Cochrane, A. (2000). *Dolphins and Their Power to Heal*. Inner Traditions/Bear & Co, Rochester.
- Cole, M. (2009). *Literature Review and Manual: Animal-assisted Therapy*. Yayınlanmamış Doktora Tezi, University of Lethbridge, Lethbridge.
- Compitus, K. (2021). “The Process of Integrating Animal-assisted Therapy into Clinical Social Work Practice”. *Clinical Social Work Journal*, 49(1): 1-9.
- Cooper, H. M. (2003). “Psychological Bulletin: Editorial”. *Psychological Bulletin*, 129(1): 3-9.
- Coren, S. (2006). *The Intelligence of Dogs: A Guide to the Thoughts, Emotions, and Inner Lives of Our Canine Companions*. Simon and Schuster, New York.
- Corleto, D. (2018). “Prison Rehabilitation: The Sociological, Physiological, and Psychological Effects of Animal-assisted Interventions”. *Themis: Research Journal of Justice Studies and Forensic Science*, 6(1), Makale Numarası 8.
- Crossman, M. K. (2017). “Effects of Interactions with Animals on Human Psychological Distress”. *Journal of Clinical Psychology*, 73(7): 761-784.
- Cummins, B. D. (2013). *Our Debt to the Dog: How the Domestic Dog Helped Shape Human Societies*. Carolina Academic Press, New York.
- Curtin, S. (2006). “Swimming with Dolphins: A Phenomenological Exploration of Tourist Recollections”. *International Journal of Tourism Research*, 8(4): 301-315.
- Curtin, S. ve Wilkes, K. (2007). “Swimming with Captive Dolphins: Current Debates and Post-experience Dissonance”. *International Journal of Tourism Research*, 9(2): 131-146.
- Çakıcı, A. ve Kök, M. (2020). “Animal Assisted Therapy”. *Psikiyatride Güncel Yaklaşımlar*, 12(1): 117-130.

- Çalışkan, N., Aydın, M. ve Aslander, M. (2014). "Empati ve Hayvanlarla İletişim". *Ahi Evran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 1(1): 29-42.
- Dell, C., Chalmers, D., Stobbe, M., Rohr, B. ve Husband, A. (2019). "Animal-assisted Therapy in a Canadian Psychiatric Prison". *International Journal of Prisoner Health*, 15(3): 209-231.
- Denzer-Weiler, C. ve Hreha, K. (2018). "The Use of Animal-assisted Therapy in Combination with Physical Therapy in an Inpatient Rehabilitation Facility: A Case Report". *Complementary Therapies in Clinical Practice*, 32: 139-144.
- Denzin, N. K. ve Lincoln, Y. S. (1998). Introduction: Entering the Field of Qualitative Research. İçinde K. Norman ve S. Lincoln (Eds.), *Strategies of Qualitative Inquiry* (ss 1-35). Sage Publications, Thousand Oaks.
- Dickman, M. B. (2013). *Teaching Rabbit Care, Empathy, and Responsibility*. Yayınlanmamış Doktora Tezi, California State University, Northridge.
- Dilts, R. M. (2008). "A Summative Evaluation of a Dolphin Assisted Therapy Program for Children with Special Needs". *Revista Argentina de Clínica Psicológica*, 4: 292-307.
- Dilts, R., Trompisch, N. ve Bergquist, T. M. (2011). "Dolphin-assisted Therapy for Children with Special Needs: A Pilot Study". *Journal of Creativity in Mental Health*, 6(1): 56-68.
- Dominick, W. (2020). *The Impact of Dolphins on Children's Mental Health: Longitudinal Analyses of Three Interaction Programs*. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Oakland University.
- Driessen, B. (2017). "Fundamental Animal Rights in European Law". *European Public Law*, 23(3): 547-585.
- Endenburg, N. ve Van Lith, H. A. (2011). "The Influence of Animals on the Development of Children". *The Veterinary Journal*, 190(2): 208-214.
- Faye, E. (2003). *The Effects of Dolphin Interactions with Children Diagnosed with Posttraumatic Stress Disorder (PTSD)*. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Chicago School of Professional Psychology, Chicago.
- Feng, Y., Lin, Y., Zhang, N., Jiang, X. ve Zhang, L. (2021). "Effects of Animal-assisted Therapy on Hospitalized Children and Teenagers: A Systematic Review and Meta-Analysis". *Journal of Pediatric Nursing*, 60: 11-23.
- Fiksdal, B. L., Houlihan, D. ve Barnes, A. C. (2012). "Dolphin-assisted Therapy: Claims Versus Evidence". *Autism Research and Treatment*, 2012: Makale No 839792.

- Fine, A. H. (2010). Incorporating Animal-assisted Therapy into Psychotherapy: Guidelines and Suggestions for Therapists. İçinde A. H. Fine (Eds.), *Handbook on Animal-assisted Therapy* (ss. 169-191). Academic Press, Cambridge.
- Fine, A. H. (2019). *Handbook on Animal-assisted Therapy: Foundations and Guidelines for Animal-assisted Interventions*. Academic Press, Cambridge.
- Firmin, M. W., Brink, J. E., Firmin, R. L., Grigsby, M. E. ve Trudel, J. F. (2016). "Qualitative Perspectives of An Animal-assisted Therapy Program". *Alternative and Complementary Therapies*, 22(5): 204-213.
- Flynn, E., Ganderberger, J., Mueller, M. K. ve Morris, K. N. (2020). "Animal-assisted Interventions as An Adjunct to Therapy for Youth: Clinician Perspectives". *Child and Adolescent Social Work Journal*, 37: 631-642.
- Flynn, E., Motiff, M., Taeckens, A., Mueller, M. K., McWilliams, S., Shenefield, S. J. ve Morris, K. N. (2023). "Promoting Youth Social-emotional Development through Animal-assisted Interventions: A Qualitative Analysis of Special Education Students' Perspectives". *Applied Developmental Science*, 1-15. Doi: 10.1080/10888691.2023.2235265
- Flynn, E., Zoller, A. G., Ganderberger, J. ve Morris, K. N. (2022). "Improving Engagement in Behavioral and Mental Health Services through Animal-Assisted Interventions: A Scoping Review". *Psychiatric Services*, 73(2): 188-195.
- Fournier, A. K., Geller, E. S. ve Fortney, E. V. (2007). "Human-animal Interaction in a Prison Setting: Impact on Criminal Behavior, Treatment Progress, and Social Skills". *Behavior and Social Issues*, 16: 89-105.
- Fox, K. C. R. (2020). "The Social Cetaceans". *Inference: International Review of Science*, 5(3): 1-7.
- Fraenkel, J. R. ve Wallen, N. E. (2000). *How to Design and Evaluate Research in Education*. McGraw-Hill, Boston.
- Franklin, A. (1999). *Animals and Modern Cultures: A Sociology of Human-animal Relations in Modernity*. SagePub, Thousand Oak.
- Fraser, D. (1999). "Animal Ethics and Animal Welfare Science: Bridging the Two Cultures". *Applied Animal Behaviour Science*, 65(3): 171-189.
- Fraser, D. (2001). "Farm Animal Production: Changing Agriculture in a Changing Culture". *Journal of Applied Animal Welfare Science*, 4(3): 175-190.

- Fredrickson-MacNamara, M. ve Butler, K. (2010). Animal Selection Procedures in Animal-assisted Interaction Programs. İçinde H. Fine (Ed.), *Handbook on Animal-assisted Therapy* (ss. 111-134). Academic Press, Cambridge.
- Friedrich, J. A. (2019). *The Role of Animal-assisted Interventions in Communication Skills of Children with Autism*. Yayımlanmamış Doktora Tezi, Walden University, Washington.
- Frohoff, T. G. ve Packard, J. M. (1995). "Human Interactions with Free-ranging and Captive Bottlenose Dolphins". *Anthrozoös*, 8(1): 44-53.
- Fuhrman, N. E. ve Rubenstein, E. D. (2017). "Teaching with Animals: The Role of Animal Ambassadors in Improving Presenter Communication Skills". *Journal of Agricultural Education*, 58(1): 223-235.
- Fung, S. C. ve Leung, A. S. M. (2014). "Pilot Study Investigating the Role of Therapy Dogs in Facilitating Social Interaction among Children with Autism". *Journal of Contemporary Psychotherapy*, 44: 253-262.
- Furst, G. (2006). "Prison-based Animal Programs: A National Survey". *The Prison Journal*, 86(4): 407-430.
- Gaag, A. ve Davies, P. (1994). "Following the Dolphins: An Ethnographic Study of Speech and Language Therapy with People with Learning Difficulties". *International Journal of Language & Communication Disorders*, 29(2): 203-223.
- Geist, T. S. (2011). "Conceptual Framework for Animal Assisted Therapy". *Child and Adolescent Social Work Journal*, 28: 243-256.
- Gelo, O., Braakmann, D. ve Benetka, G. (2008). "Quantitative and Qualitative Research: Beyond the Debate". *Integrative Psychological and Behavioral Science*, 42: 266-290.
- Gnanavel, S., Sharma, P., Kaushal, P. ve Hussain, S. (2019). "Attention Deficit Hyperactivity Disorder and Comorbidity: A Review of Literature". *World Journal of Clinical Cases*, 7(17): Makale Numarası 2420.
- Gocheva, V., Hund-Georgiadis, M. ve Hediger, K. (2018). "Effects of Animal-assisted Therapy on Concentration and Attention Span in Patients with Acquired Brain Injury: A Randomized Controlled Trial". *Neuropsychology*, 32(1): 54-64.
- Gorman, R. ve Cacciatore, J. (2023). "Exploring the Effects of the Human-Animal Relationship on Care-Farms in the Context of Trauma Histories". *Anthrozoös*, 36(2): 163-177.
- Grandgeorge, M. ve Hausberger, M. (2011). "Human-animal Relationships: From Daily Life to Animal-assisted Therapies". *Annali dell'Istituto Superiore di Sanita*, 47: 397-408.

- Grandin, T., Fine, A. H., O'Haire, M. E., Carlisle, G. ve Bowers, C. M. (2015). The Roles of Animals for Individuals With Autism Spectrum Disorder. İçinde H. Fine (Ed.), *Handbook on Animal-assisted Therapy* (ss. 225-236). Academic Press, Cambridge.
- Granger, B. P. ve Kogan, L. R. (2006). Characteristics of Animal-assisted Therapy/Activity in Specialized Settings. İçinde H. Fine (Ed.), *Handbook on Animal-assisted Therapy* (ss. 263-285). Academic Press, Cambridge.
- Griffioen, R. E., & Enders-Slegers, M. J. (2014). The effect of dolphin-assisted therapy on the cognitive and social development of children with Down syndrome. *Anthrozoös*, 27(4), 569-580.
- Griffioen, R., van der Steen, S., Cox, R. F., Verheggen, T. ve Enders-Slegers, M. J. (2019). "Verbal Interactional Synchronization between Therapist and Children with Autism Spectrum Disorder during Dolphin Assisted Therapy: Five Case Studies". *Animals*, 9(10): Makale Numarası 716.
- Grigore, A. A. ve Rusu, A. S. (2014). "Interaction With a Therapy Dog Enhances the Effects of Social Story Method in Autistic Children". *Society & Animals*, 22(3): 241-261.
- Guba, E. G. ve Lincoln, Y. S. (1994). "Competing Paradigms in Qualitative Research". *Handbook of Qualitative Research*, 2(105): 163-194.
- Halm, M. A. (2008). "The Healing Power of the Human-animal Connection". *American Journal of Critical Care*, 17(4): 373-376.
- Hammer, M., Bonow, M. ve Petersson, M. (2017). "The Role of Horse Keeping in Transforming Peri-urban Landscapes: A Case study From Metropolitan Stockholm, Sweden". *Norsk Geografisk Tidsskrift-Norwegian Journal of Geography*, 71(3): 146-158.
- Han, T. M., Gandenberger, J., Flynn, E., Sharma, J. ve Morris, K. N. (2021). "Empowerment Theory and Prison-based Dog Training Programs". *Journal of Social Work*, 21(6): 1360-1376.
- Hart, L. A. (2010). Positive Effects of Animals for Psychosocially Vulnerable People: A Turning Point for Delivery. İçinde H. Fine (Ed.), *Handbook on Animal-assisted Therapy* (ss. 59-84). Academic Press, Cambridge.
- Hassink, J., De Bruin, S. R., Berget, B. ve Elings, M. (2017). "Exploring the Role of Farm Animals in Providing Care at Care Farms". *Animals*, 7(6): Makale Numarası 45.
- Hausberger, M., Roche, H., Henry, S. ve Visser, E. K. (2008). "A Review of the Human-Horse Relationship". *Applied Animal Behaviour Science*, 109(1): 1-24.

- Herman, L. M. (2012). "Body and Self in Dolphins". *Consciousness and Cognition*, 21(1): 526-545.
- Hernandez-Espeso, N., Martinez, E. R., Sevilla, D. G. ve Mas, L. A. (2021). "Effects of Dolphin-assisted Therapy on the Social and Communication Skills of Children with Autism Spectrum Disorder". *Anthrozoös*, 34(2): 251-266.
- Herzog, H. (2011). "The Impact of Pets on Human Health and Psychological Well-being: Fact, Fiction, or Hypothesis?". *Current Directions in Psychological Science*, 20(4): 236-239.
- Higgs, E. S. ve Jarman, M. R. (1969). "The Origins of Agriculture: A Reconsideration". *Antiquity*, 43(169): 31-41.
- Hlusickova, T. ve Gardianova, I. (2014). "Farming Therapy for Therapeutic Purposes". *Kontakt*, 16(1): 51-56.
- Horowitz, S. (2010). "Animal-assisted Therapy for Inpatients: Tapping the Unique Healing Power of the Human-animal Bond". *Alternative and Complementary Therapies*, 16(6): 339-343.
- Humphries, T. L. (2003). "Effectiveness of Dolphin-assisted Therapy as a Behavioral Intervention for Young Children with Disabilities". *Bridge*, 1: 1-9.
- Hyson, M. T. ve Newland, P. (2003). "Dolphins, Therapy & Autism". *Cognition*, 16: 129-219.
- Iannuzzi, D. ve Rowan, A. N. (1991). "Ethical Issues in Animal-assisted Therapy Programs". *Anthrozoös*, 4(3): 154-163.
- İncazlı, S. B., Özer, S. ve Yıldırım, Y. (2016). "Rehabilitasyon Hemşireliğinde Hayvan Destekli Uygulamalar". *Balıkesir Sağlık Bilimleri Dergisi*, 5(2): 88-93.
- Jaakkola, K. (2023). "Are Dolphins Kept in Impoverished Environments?". *Animals*, 13(17): Makale Numarası 2707.
- Jain, B., Hafford-Letchfield, T., Ellmers, T., Chandra, C., Billings, B., Teacher, R. ve Clancy, C. (2021). "Dog-assisted Interventions in Care Homes: A Qualitative Exploration of the Nature, Meaning and Impact of Interactions for Older People". *Health & Social Care in the Community*, 29(5): 1450-1460.
- Jalongo, M. R. ve Guth, L. J. (2023). "Animal-assisted Counseling for Young Children: Evidence Base, Best Practices, and Future Prospects". *Early Childhood Education Journal*, 51(6): 1035-1045.
- Jasperson, R. A. (2013). "An Animal-assisted Therapy Intervention with Female Inmates". *Anthrozoös*, 26(1): 135-145.

- Johnson, A. W. ve Earle, T. K. (2000). *The Evolution of Human Societies: From Foraging Group to Agrarian State*. Stanford University Press, Standford.
- Jones, M. G., Rice, S. M. ve Cotton, S. M. (2019). "Incorporating Animal-assisted Therapy in Mental Health Treatments for Adolescents: A Systematic Review of Canine Assisted Psychotherapy". *PloS One*, 14(1): Makale Numarası e0210761.
- Jorgenson, J. (1997). "Therapeutic Use of Companion Animals in Health Care". *Image: The Journal of Nursing Scholarship*, 29(3): 249-254.
- Joy, M. (2020). *Why We Love Dogs, Eat Pigs, and Wear Cows: An Introduction to Carnism*. Red Wheel, Newburyport.
- Julius, H., Beetz, A., Kotrschal, K., Turner, D. ve Uvnas-Moberg, K. (2012). *Attachment to Pets: An Integrative View of Human-animal Relationships with Implications for Therapeutic Practice*. Hogrefe Publishing GmbH, Germany.
- Kara, N. (2022). *İnsan-doğa İlişkisinde Yaşanan Değişimler ve Sanata Yansımaları*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Işık Üniversitesi, İstanbul.
- Karaçam, Z. (2013). "Sistemik Derleme Metodolojisi: Sistemik Derleme Hazırlamak İçin Bir Rehber", *Dokuz Eylül Üniversitesi Hemşirelik Fakültesi Elektronik Dergisi*, 6(1): 26-33.
- Kaya, H. ve Bektaş, M. (2019). "Çalışan Bireylerin Evcil Hayvanlara Bağlanma Nedenlerine İlişkin Nitel Bir Çalışma". *Mediterranean Journal of Humanities*, 9(2): 401-417.
- Kellert, S. R. (2012). *Building for Life: Designing and Understanding the Human-Nature Connection*. Island Press, Washington.
- Kelly, R. L. (2013). *The Lifeways of Hunter-Gatherers: The Foraging Spectrum*. Cambridge University Press, Cambridge.
- Kerr, N. C., Ashby, S., Gerardi, S. M. ve Lane, S. J. (2020). "Occupational Therapy for Military Personnel and Military Veterans Experiencing Post-Traumatic Stress Disorder: A Scoping Review". *Australian Occupational Therapy Journal*, 67(5): 479-497.
- Kim, O., Hong, S., Lee, H. A., Chung, Y. H. ve Lee, S. J. (2015). "Animal Assisted Intervention for Rehabilitation Therapy and Psychotherapy". *Complementary Therapies for the Body, Mind and Soul*, 6: 147-161.
- Kohn, N. ve Oerter, R. (2013). "Dolphin Assisted Therapy Works: Scientific Findings from Eilat and Florida". *International Journal of Clinical Psychiatry*, 1(1): 1-16.
- Koloğlu, D. (2013). *Günümüz Sanatında Renk ve Işığın Dramatik Etkileşimi*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Işık Üniversitesi, İstanbul.

- Koukourikos, K., Georgopoulou, A., Kourkouta, L. ve Tsaloglidou, A. (2019). "Benefits of Animal Assisted Therapy in Mental Health". *International Journal of Caring Sciences*, 12(3): 1898-1905.
- Kreiviniene, B. ve Alijo, E. (2021). "Psychosocial and Neuro-Sensory Effect of Complex Dolphin Assisted Therapy for Children with Psychiatric and Behavioral Disorders". *Revista Argentina de Clinica Psicologica*, 30(1): Makale Numarası 174.
- Kreiviniene, B. ve Mockeviciene, D. (2020). "Dolphin Assisted Therapy: Evaluation of the Impact in Neuro-Sensory-Motor Functions of Children with Mental, Behavioural and Neurodevelopmental Disorders". *Revista Argentina de Clinica Psicologica*, 29(4): Makale Numarası 292.
- Kreiviniene, B. ve Zilvinas, K. (2017). "Subjective Approach Towards Welfare Understanding in the Dolphin Assisted Therapy: Experiences of Families in Pilot Eesearch". *Social Welfare: Interdisciplinary Approach*, 7(1): 142-157.
- Kreiviniene, B., Mockeviciene, D., Kleiva, Z. ve Vaisvilaite, V. (2019). The Psychosocial Effect of Therapeutic Activities with Dolphins for Children with Disabilities. İçinde *Proceedings of the International Scientific Conference* (ss. 94-106).
- Kruger, K. A. ve Serpell, J. A. (2010). Animal-assisted Interventions in Mental Health: Definitions and Theoretical Foundations. İçinde H. Fine (Ed.), *Handbook on Animal-assisted Therapy* (ss. 33-48). Academic Press, Cambridge.
- Kuczaj, S. A. ve Eskelinen, H. C. (2014). "Why Do Dolphins Play". *Animal Behavior and Cognition*, 1(2): 113-127.
- Kwong, M. J. ve Bartholomew, K. (2011). "Not Just a Dog: An Attachment Perspective on Relationships with Assistance Dogs". *Attachment & Human Development*, 13(5): 421-436.
- Laskowski, B., Winkle, M. Y. ve Lucas Molitor, W. (2019). "The Meaning and Motivation of Children Participating in Animal-assisted Therapy: A Pilot Study". *People and Animals: The International Journal of Research and Practice*, 2(1): 1-13.
- Leconstant, C. ve Spitz, E. (2022). "Integrative Model of Human-animal Interactions: A One Health-one Welfare Systemic Approach to Studying HAI". *Frontiers in Veterinary Science*, 9: Makale Numarası 656833.
- Lee, P. T. ve Makela, C. (2015). "Horses' Roles in Equine-assisted Psychotherapy: Perspectives of Mental Health Practitioners". *Journal of Psychology and Behavioral Science*, 3(1): 78-95.

- Lessard, G., Vincent, C., Gagnon, D. H., Belleville, G., Auger, E., Lavoie, V. ve Beland, E. (2018). "Psychiatric Service Dogs As a Tertiary Prevention Modality for Veterans Living with Post-traumatic Stress Disorder". *Mental Health & Prevention*, 10: 42-49.
- Levinson, B. M. (1984). "Human/Companion Animal Therapy". *Journal of Contemporary Psychotherapy*, 14(2): 131-144.
- Lilly, J. C. (1963). "Productive and Creative Research with Man and Dolphin". *Archives of General Psychiatry*, 8(2): 111-116.
- Little, M. A. ve Blumler, M. A. (2015). Hunter-Gatherers. İçinde P. Michael (Ed.), *Basics in Human Evolution* (ss. 323-335). Elsevier/Academic Press, London.
- Little, S. (2011). *The Cat: Clinical Medicine and Management*. Elsevier Health Sciences, London.
- Lobato Rincon, L. L., Rivera Martin, B., Medina Sanchez, M. A., Villafaina, S., Merellano-Navarro, E. ve Collado-Mateo, D. (2021). "Effects of Dog-assisted Education on Physical and Communicative Skills in Children with Severe and Multiple Disabilities: A Pilot Study". *Animals*, 11(6), Makale Numarası 1741.
- Lord, S. R., Matters, B., St George, R., Thomas, M., Bindon, J., Chan, D. K. ve Haren, L. (2006). "The Effects of Water Exercise on Physical Functioning in Older People". *Australasian Journal on Ageing*, 25(1): 36-41.
- Loukaki, K., Koukoutsakis, P. ve Kostomitsopoulos, N. (2010). "Animal Welfare Issues on the Use of Rabbits in An Animal Assisted Therapy Program for Children". *Journal of the Hellenic Veterinary Medical Society*, 61(3): 220-225.
- Löfgren, O. (1985). "Our Friends in Nature: Class and Animal Symbolism". *Ethnos*, 50(3-4): 184-213.
- Maciel, C. T. ve Bock, B. (2013). "Modern Politics in Animal Welfare: The Changing Character of Governance of Animal Welfare and the Role of Private Standards". *The International Journal of Sociology of Agriculture and Food*, 20(2): 219-235.
- Mallon, G. P. (1994). "Cow As Co-therapist: Utilization of Farm Animals as Therapeutic Aides with Children in Residential Treatment". *Child and Adolescent Social Work Journal*, 11: 455-474.
- Marino, L. (2013). Humans, Dolphins, and Moral Inclusivity. İçinde R. Corbey ve A. Lanjouw (Eds.), *The Politics of Species: Reshaping Our Relationships With Other Animals* (ss. 95-105). Cambridge University Press, Cambridge.
- Marino, L. ve Lilienfeld, S. O. (2007). "Dolphin-assisted Therapy: More Flawed Data and More Flawed Conclusions". *Anthrozoös*, 20(3): 239-249.

- Marino, L. ve Lilienfeld, S. O. (2021). "Third Time's the Charm or Three Strikes You're Out? An Updated Review of the Efficacy of Dolphin-assisted Therapy for Autism and Developmental Disabilities". *Journal of Clinical Psychology*, 77(6): 1265-1279.
- Markley, B. (2023). *Animal-Assisted Therapy: Exploring Practitioners' Perspectives and Experiences*. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Cleveland State University, Cleveland.
- Martin, F. ve Farnum, J. (2002). "Animal-assisted Therapy for Children with Pervasive Developmental Disorders". *Western Journal of Nursing Research*, 24(6): 657-670.
- Mason, J. (2005). *Civilized Creatures: Urban Animals, Sentimental Culture, and American Literature, 1850-1900*. JHU Press, Martland.
- Matamoros, O. M., del Villar, E. Y. A. ve Padilla, R. T. (2022). "Analysis of EEG Signals in a Patient with Spastic Cerebral Palsy Undergone Dolphin Assisted Therapies". *International Journal of Advanced Computer Science and Applications*, 13(12): 918-929.
- Maujean, A., Pepping, C. A. ve Kendall, E. (2015). "A Systematic Review of Randomized Controlled Trials of Animal-assisted Therapy on Psychosocial Outcomes". *Anthrozoös*, 28(1): 23-36.
- McCullough, A., Jenkins, M. A., Ruehrdanz, A., Gilmer, M. J., Olson, J., Pawar, A. ve O'Haire, M. E. (2018). "Physiological and Behavioral Effects of Animal-assisted Interventions on Therapy Dogs in Pediatric Oncology Settings". *Applied Animal Behaviour Science*, 200: 86-95.
- McKinney, A., Dustin, D. ve Wolff, R. (2001). "The Promise of Dolphin-assisted Therapy". *Parks and Recreation*, 36: 46-50.
- MdYusof, M. S. B., ve Chia, N. K. H. (2012). "Dolphin Encounter for Special Children (DESC) Program: Effectiveness of Dolphin-Assisted Therapy for Children with Autism". *International Journal of Special Education*, 27(3): 54-67.
- Mercer, J., Gibson, K. ve Clayton, D. (2015). "The Therapeutic Potential of A Prison-based Animal Programme in the UK". *Journal of Forensic Practice*, 17(1): 43-54.
- Meregillano, G. (2004). "Hippotherapy". *Physical Medicine and Rehabilitation Clinics*, 15(4): 843-854.
- Merkies, K., McKechnie, M. J. ve Zakrajsek, E. (2018). "Behavioural and Physiological Responses of Therapy Horses to Mentally Traumatized Humans". *Applied Animal Behaviour Science*, 205: 61-67.
- Merriam, S. B. (2018). *Nitel Araştırma (Desen ve Uygulama İçin Bir Rehber)*. Nobel Yayınevi, Ankara.

- Millis, D. L. (2015). Physical Therapy and Rehabilitation in Dogs. İçinde S. Gaynor ve W. Huir (Eds.), *Handbook of Veterinary Pain Management* (ss. 383-421). Mosby, Missouri.
- Moher, D., Liberati, A., Tetzlaff, J., Altman, D. G. ve The PRISMA Group. (2009). "Preferred Reporting Items for Systematic Reviews and Meta-Analyses: The PRISMA Statement". *British Medical Journal*, 339: 332-336.
- Moreno Escobar, J. J., Morales Matamoros, O., Aguilar del Villar, E. Y., Tejeida Padilla, R., Lina Reyes, I., Espinoza Zambrano, B. ve Calderon Morfin, V. H. (2021). "Non-Parametric Evaluation Methods of the Brain Activity of a Bottlenose Dolphin During An Assisted Therapy". *Animals*, 11(2): Makale Numarası 417.
- Morgan, G. ve Smircich, L. (1980). "The Case for Qualitative Research". *Academy of Management Review*, 5(4): 491-500.
- Morrison, M. L. (2007). "Health Benefits of Animal-assisted Interventions". *Complementary Health Practice Review*, 12(1): 51-62.
- Mueller, M. K. (2014). "Human-animal Interaction As a Context for Positive Youth Development: A Relational Developmental Systems Approach to Constructing Human-animal Interaction Theory and Research". *Human Development*, 57(1): 5-25.
- Muñoz-Lasa, S., Ferriero, G., Valero, R., Gomez-Muñiz, F., Rabini, A. ve Varela, E. (2011). "Effect of Therapeutic Horseback Riding on Balance and Gait of People with Multiple Sclerosis". *Giornale Italiano di Medicina del Lavoro ed Ergonomia*, 33(4): 462-467.
- Nathanson, D. E. (1998). "Long-term Effectiveness of Dolphin-assisted Therapy for Children with Severe Disabilities". *Anthrozoös*, 11(1): 22-32.
- Nathanson, D. E. ve de Faria, S. (1993). "Cognitive Improvement of Children in Water with and Without Dolphins". *Anthrozoös*, 6(1): 17-29.
- Nathanson, D. E., de Castro, D., Friend, H. ve McMahon, M. (1997). "Effectiveness of Short-term Dolphin-assisted Therapy for Children with Severe Disabilities". *Anthrozoös*, 10(2-3): 90-100.
- Nicholas, R. F. ve Gullone, E. (2001). "Cute and Cuddly and A Whole Lot More? A Call for Empirical Investigation into the Therapeutic Benefits of Human-animal Interaction for Children". *Behaviour Change*, 18(2): 124-133.
- O'Conner-Von, S. (2022). Animal-Assisted Therapy. İçinde R. Lindquist, M. Fran ve M. Snyder (Eds.), *Complementary Therapies in Nursing: Promoting Integrative Care* (ss. 249-272). Springer Publishing Company, New York.

- O'Haire, M. (2010). "Companion Animals and Human Health: Benefits, Challenges, and the Road Ahead". *Journal of Veterinary Behavior*, 5(5): 226-234.
- O'Haire, M. E., Tedeschi, P., Jenkins, M., Braden, S. R. ve Rodriguez, K. E. (2019). "The Impact of Human-animal Interaction in Trauma Recovery". *New Direct Human Animal Bond*, 15: 15-53.
- Olex, N. E. (2003). *Therapists' Perceptions of the Role Animals Play Promoting Client Empathy*. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Massachusetts School of Professional Psychology, Massachusetts.
- Ökten, E. S. (2022). *Canlı Merkezci Çevre Etiği Çerçevesinde Küresel Isınma ve Hayvan Hakları*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Hitit Üniversitesi, Çorum.
- Özdemir, M. (2010). "Nitel Veri Analizi: Sosyal Bilimlerde Yöntembilim Sorunsalı Üzerine Bir Çalışma". *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 11(1): 323-343.
- Pamuk, D. (2015). "Yaşlı Bireylerin Yaşamında Evcil Hayvanların Rolü". *Mediterranean Journal of Humanities*, 2: 297-306.
- Parish-Plass, N. (2008). "Animal-assisted Therapy with Children Suffering from Insecure Attachment Due to Abuse and Neglect: A Method to Lower the Risk of Intergenerational Transmission of Abuse?". *Clinical Child Psychology and Psychiatry*, 13(1): 7-30.
- Parish-Plass, N. (2021). "Animal-assisted Psychotherapy for Developmental Trauma through the Lens of Interpersonal Neurobiology of Trauma: Creating Connection with Self and Others". *Journal of Psychotherapy Integration*, 31(3): 302-325.
- Parsons, A. (2011). *Young Children and Nature: Outdoor Play and Development, Experiences Fostering Environmental Consciousness, and the Implications on Playground Design*. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Virginia Tech, Virginia.
- Paulekas, R. ve Haussler, K. K. (2009). "Principles and Practice of Therapeutic Exercise for Horses". *Journal of Equine Veterinary Science*, 29(12): 870-893.
- Petrie, P. (2011). *Communication Skills for Working with Children and Young People: Introducing Social Pedagogy*. Jessica Kingsley Publishers, USA.
- Pitheckoff, N., McLaughlin, S. J. ve de Medeiros, K. (2018). "Calm... satisfied... comforting: The Experience and Meaning of Rabbit-assisted Activities for Older Adults". *Journal of Applied Gerontology*, 37(12): 1564-1575.
- Polit, D. F. ve Beck, C. T. (2010). "Generalization in Quantitative and Qualitative Research: Myths and Strategies". *International Journal of Nursing Studies*, 47(11): 1451-1458.

- Prydie, D. ve Hewitt, I. (2015). *Practical Physiotherapy for Small Animal Practice*. John Wiley & Sons, New Jersey.
- Purewal, R., Christley, R., Kordas, K., Joinson, C., Meints, K., Gee, N. ve Westgarth, C. (2017). "Companion Animals and Child/Adolescent Development: A Systematic Review of The Evidence". *International Journal of Environmental Research And Public Health*, 14(3), Makale Numarası 234.
- Rames, A. E. (2016). *Playing with Dolphins and Calling It Research: A Mixed-Methods Study Investigating Human Emotional Well-Being and Experiential Responses to Interacting with Dolphins*. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Sofia University, Sofia.
- Ratcliffe, E., Gatersleben, B. ve Sowden, P. T. (2013). "Bird Sounds and Their Contributions to Perceived Attention Restoration and Stress Recovery". *Journal of Environmental Psychology*, 36: 221-228.
- Reif, J. S., Schaefer, A. M., Bossart, G. D. ve Fair, P. A. (2017). "Health and Environmental Risk Assessment Project for bottlenose dolphins Tursiops Truncatus from the Southeastern USA". *Diseases of Aquatic Organisms*, 125(2): 155-166.
- Reyes-Garcia, V. ve Pyhala, A. (2017). *Hunter-gatherers in a Changing World*. Springer International Publishing, Switzerland.
- Rigby, B. R. ve Grandjean, P. W. (2016). "The Efficacy of Equine-assisted Activities and Therapies on Improving Physical Function". *The Journal of Alternative and Complementary Medicine*, 22(1): 9-24.
- Robino, A. E. (2019). *The Human-animal Bond and Attachment in Animal-assisted Interventions in Counseling*. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Virginia Tech, Virginia.
- Rossman, A. J. (2008). "Reasoning About Informal Statistical Inference: One Statistician's View". *Statistics Education Research Journal*, 7(2): 5-19.
- Rugevicius, M., Kirkutis, A., Zakaitiene, A., Sostakiene, N. ve Kirkutyte, I. (2006). "Dolphin Therapy for Autistic Children: Educational Effects". *Changing Education in a Changing Society*, 1: 100-105.
- Sams, M. J., Fortney, E. V. ve Willenbring, S. (2006). "Occupational Therapy Incorporating Animals For Children With Autism: A Pilot Investigation". *The American Journal of Occupational Therapy*, 60(3): 268-274.
- Samuels, A. ve Bejder, L. (2004). "Chronic Interaction between Humans and Free-ranging Bottlenose Dolphins Near Panama City Beach, Florida". *Journal of Cetacean Research and Management*, 6(1): 69-77.

- Santaniello, A., Dice, F., Claudia Carratu, R., Amato, A., Fioretti, A. ve Menna, L. F. (2020). "Methodological and Terminological Issues in Animal-assisted Interventions: An Umbrella Review of Systematic Reviews". *Animals*, 10(5): Makale Numarası 759.
- Santaniello, A., Garzillo, S., Cristiano, S., Fioretti, A. ve Menna, L. F. (2021). "The Research of Standardized Protocols for Dog Involvement in Animal-assisted Therapy: A Systematic Review". *Animals*, 11(9): Makale Numarası 2576.
- Sarkar, R. ve Bhadra, A. (2022). "How Do Animals Navigate the Urban Jungle? A Review of Cognition in Urban-adapted Animals". *Current Opinion in Behavioral Sciences*, 46: Makale Numarası 101177.
- Scherr, J. F., Kryszak, E. M., & Mulick, J. A. (2019). Autism Spectrum. İçinde H. Stephen (Eds.), *Pseudoscience in Child and Adolescent Psychotherapy: A Skeptical Field Guide* (ss. 28-49). Cambridge University Press, Cambridge.
- Schuck, S. E., Johnson, H. L., Abdullah, M. M., Stehli, A., Fine, A. H. ve Lakes, K. D. (2018). "The Role of Animal Assisted Intervention on Improving Self-esteem in Children with Attention Deficit/Hyperactivity Disorder". *Frontiers in Pediatrics*, 6: Makale Numarası 300.
- Scopa, C., Contalbrigo, L., Greco, A., Lanatà, A., Scilingo, E. P. ve Baragli, P. (2019). "Emotional Transfer in Human-horse Interaction: New Perspectives on Equine Assisted Interventions". *Animals*, 9(12): Makale Numarası 1030.
- Sefen, J. A. N., Al-Salmi, S., Shaikh, Z., AlMulhem, J. T., Rajab, E. ve Fredericks, S. (2020). "Beneficial Use and Potential Effectiveness of Physical Activity in Managing Autism Spectrum Disorder". *Frontiers in Behavioral Neuroscience*, 14: Makale Numarası 587560.
- Sentoo, G. S. (2005). *The Influence of Animal-assisted Play Therapy on the Self-esteem of Adolescents with Special Needs*. Yayınlanmamış Doktora Tezi, University of Pretoria, Johannesburg.
- Serpell, J. A., Coppinger, R., Fine, A. H. ve Peralta, J. M. (2010). Welfare Considerations in Therapy and Assistance Animals. İçinde H. Fine (Ed.), *Handbook on Animal-assisted Therapy* (ss. 481-503). Academic Press, Cambridge.
- Servais, V. (2020). Enchanting Dolphins: An Analysis of Human-dolphin Encounters. İçinde J. Knight (Eds.), *Animals in Person* (ss. 211-229). Routledge, Oxfordshire.
- Sickler, J., Fraser, J., Gruber, S., Boyle, P., Webler, T. ve Reiss, D. (2006). *Thinking About Dolphins Thinking*. Wildlife Conservation Society Working Paper Number 27.

- Silcox, D., Castillo, Y. A. ve Reed, B. J. (2014). "The Human Animal Bond: Applications for Rehabilitation Professionals". *Journal of Applied Rehabilitation Counseling*, 45(3): 27-37.
- Smith, M., & Puczko, L. (2014). *Health, Tourism and Hospitality: Spas, Wellness and Medical Travel*. Routledge, Oxfordshire.
- Sokal, L., Bartel, B. ve Martin, T. (2021). "Effects of Touch on Students' Stress, Happiness, and Well-being During Animal-assisted Activities". *Journal of Education and Development*, 5(1): 111-122.
- Spatini, L., Mattei, G., Raisi, F., Ferrari, S., Pingani, L. ve Galeazzi, G. M. (2018). "Efficacy of Animal Assisted Therapy on People with Mental Disorders: An Update on the Evidence". *Minerva Psichiatrica*, 59(1): 54-66.
- Speth, J. D. (2012). *Paleoanthropology and Archaeology of Big-game Hunting*. Springer, New York.
- Srinivasan, S. M., Pescatello, L. S. ve Bhat, A. N. (2014). "Current Perspectives on Physical Activity and Exercise Recommendations for Children and Adolescents with Autism Spectrum Disorders". *Physical Therapy*, 94(6): 875-889.
- Stefanini, M. C., Martino, A., Bacci, B. ve Tani, F. (2016). "The Effect of Animal-assisted Therapy on Emotional and Behavioral Symptoms in Children and Adolescents Hospitalized for Acute Mental Disorders". *European Journal of Integrative Medicine*, 8(2): 81-88.
- Stergiou, A., Tzoufi, M., Ntzani, E., Varvarousis, D., Beris, A. ve Ploumis, A. (2017). "Therapeutic Effects of Horseback Riding Interventions: A Systematic Review and Meta-analysis". *American Journal of Physical Medicine & Rehabilitation*, 96(10): 717-725.
- Sternberg, E. M. (2009). *Healing Spaces: The Science of Place and Well-being*. Harvard University Press, Harvard.
- Swabe, J. (2002). *Animals, Disease and Human Society: Human-animal Relations and the Rise of Veterinary Medicine*. Routledge, Oxfordshire.
- Sweeney, J. (2020). "Genesis and Benefits of Human/Dolphin Interactions Leading to Dolphin Interaction Programs: Personal Observations from 1969 to 2020." *Aquatic Mammals*, 46(4): 418-429.
- Şahin, S., Kose, B. ve Zarif, M. (2018). Animal-assisted Therapy in Occupational Therapy. İçinde H. Meral (Eds.), *Occupational Therapy: Therapeutic and Creative Use of Activity* (ss. 91-106). IntechOpen, London.

- Şahin, Y. G. ve Çimen, F. M. (2011). "An Interactive Attention Board: Improving the Attention of Individuals with Autism and Mental Retardation". *Turkish Online Journal of Educational Technology*, 10(1): 24-35.
- Taylor, C. S. ve Carter, J. (2020). "Care in the Contested Geographies of Dolphin-Assisted Therapy". *Social & Cultural Geography*, 21(1): 64-85.
- Tedeschi, P., Sisa, M. L., Olmert, M. D., Parish-Plass, N. ve Yount, R. (2015). Treating Human Trauma with the Help of Animals: Trauma Informed Intervention for Child Maltreatment and Adult Post-traumatic Stress. İçinde H. Fine (Ed.), *Handbook on Animal-assisted Therapy* (ss. 305-319). Academic Press, Cambridge.
- Teletchea, F. (2019). *Animal Domestication: A Brief Overview*. IntechOpen, London.
- Tepfer, A., Ross, S., MacDonald, M., Udell, M. A., Ruaux, C. ve Baltzer, W. (2017). "Family Dog-assisted Adapted Physical Activity: A Case Study". *Animals*, 7(5): Makale Numarası 35.
- Urichuk, L. J. ve Anderson, D. L. (2003). *Improving Mental Health through Animal-assisted Therapy*. Chimo Project, Edmonton.
- Velde, B. P., Cipriani, J. ve Fisher, G. (2005). "Resident and Therapist Views of Animal-assisted Therapy: Implications for Occupational Therapy Practice". *Australian Occupational Therapy Journal*, 52(1): 43-50.
- Villafaina-Domínguez, B., Collado-Mateo, D., Merellano-Navarro, E. ve Villafaina, S. (2020). "Effects of Dog-based Animal-assisted Interventions in Prison Population: A Systematic Review". *Animals*, 10(11): Makale Numarası 2129.
- Von Essen, E., Lindsjö, J. ve Berg, C. (2020). "Instagramimal: Animal Welfare and Animal Ethics Challenges of Animal-based Tourism". *Animals*, 10(10): Makale Numarası 1830.
- Walsh, F. (2009a). "Human-Animal Bonds I: The Relational Significance of Companion Animals". *Family Process*, 48(4): 462-480.
- Walsh, F. (2009b). "Human-Animal Bonds II: The Role of Pets in Family Systems and Family Therapy". *Family process*, 48(4): 481-499.
- Webb, N. L. ve Drummond, P. D. (2001). "The Effect of Swimming with Dolphins on Human Well-being and Anxiety". *Anthrozoös*, 14(2): 81-85.
- Weldon, T. D. (2017). *An Evaluation of Human-Horse Interactions, Children's Attachment, and Trust*. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Northcentral University, Minneapolis.
- Wemelsfelder, F. (2007). "How Animals Communicate Quality of Life: The Qualitative Assessment of Behaviour". *Animal Welfare*, 16(1): 25-31.

- White-Lewis, S. (2020). "Equine-assisted Therapies Using Horses as Healers: A Concept Analysis". *Nursing Open*, 7(1): 58-67.
- Wilkes, J. K. (2009). *The Role of Companion Animals in Counseling and Psychology: Discovering Their Use in the Therapeutic Process*. Charles C Thomas Publisher, Springfield.
- Williams, T. M., Kendall, T. L., Richter, B. P., Ribeiro-French, C. R., John, J. S., Odell, K. L. ve Stamper, M. A. (2017). "Swimming and Diving Energetics in Dolphins: A Stroke-by-Stroke Analysis for Predicting the Cost of Flight Responses in Wild Odontocetes". *Journal of Experimental Biology*, 220(6): 1135-1145.
- Wutich, A., Brewis, A. ve Tsai, A. (2020). "Water and Mental Health". *Wiley Interdisciplinary Reviews: Water*, 7(5): Makale Numarası e1461.
- Yerbury, R. M. (2020). Human-marine Mammal Interactions: Connectedness and Wellbeing. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Southern Cross University, Avustralya.
- Yerbury, R. M. ve Boyd, W. E. (2018). "Human-dolphin Interactions: Relationships, Connections, and the Reinforcement of An Ongoing Nature Relationship". *Anthrozoös*, 31(4): 443-458.
- Yerbury, R. M. ve Lukey, S. J. (2021). "Human-animal Interactions: Expressions of Wellbeing through A Nature Language". *Animals*, 11(4): Makale Numarası 950.
- Yerbury, R., Boyd, W., Lloyd, D. ve Brooks, A. (2017). "Right to Leisure? Refocusing on the Dolphin". *Annals of Leisure Research*, 20(3): 368-385.
- Yeşilkayalı, E. ve Ofluoğlu, A. (2018). "Animal Assisted Interventions in Social Work Practices". *Journal of Human Sciences*, 15(4): 1874-1892.
- Yıldırım, A. ve Şimşek, H. (2008). *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*. Seçkin Yayınları, Ankara.
- Yorke, J., Adams, C. ve Coady, N. (2008). "Therapeutic Value of Equine-human Bonding in Recovery from Trauma". *Anthrozoös*, 21(1): 17-30.
- Zilcha-Mano, S. (2013). Animal-assisted Psychotherapy From An Attachment Perspective. İçinde P. Nancy (Eds.), *Animal-assisted Psychotherapy: Theory, Issues, and Practice* (ss. 111-143). Purdue University Press, Purdue.
- Zilcha-Mano, S., Mikulincer, M. ve Shaver, P. R. (2011). "Pet in the Therapy Room: An Attachment Perspective on Animal-assisted Therapy". *Attachment & Human Development*, 13(6): 541-561.
- Zinsstag, J., Kaiser-Grolimund, A., Heitz-Tokpa, K., Sreedharan, R., Lubroth, J., Caya, F. ve de la Rocque, S. (2023). "Advancing One Human-Animal-Environment Health for

Global Health Security: What Does the Evidence Say?”. *The Lancet*, 401(10376): 591-604.

EK 1-Sistematik Literatür Taramasında Kullanılan Yayınlar

Kod	Künye
M1	Riabokon, T. (2013). “Dolphinarium Hotel as Innovative Type of Health Centre”. <i>Nauka I Studia</i> , 41(109): 71-74.
M2	Brensing, K., Linke, K., Busch, M., Matthes, I. ve van der Woude, S. E. (2005). “Impact of Different Groups of Swimmers on Dolphins in Swim-with-the-Dolphin Programs in Two Settings”. <i>Anthrozoös</i> , 18(4): 409-429.
M3	Curtin, S. ve Wilkes, K. (2007). “Swimming with Captive Dolphins: Current Debates and Post-Experience Dissonance”. <i>International Journal of Tourism Research</i> , 9(2): 131-146.
M4	Taşpınar, O. (2018). “A New Concept Generated by Commoditizing Animals: Egological tourism”. <i>Advances in Hospitality and Tourism Research (AHTR)</i> , 6(1): 111-118.
M5	Taylor, C. S., ve Carter, J. (2020). “Care in the Contested Geographies of Dolphin-Assisted Therapy”. <i>Social & Cultural Geography</i> , 21(1): 64-85.
M6	Marino, L., ve Lilienfeld, S. O. (2021). “Third Time's the Charm or Three Strikes You're Out? An Updated Review of the Efficacy of Dolphin-assisted Therapy for Autism and Developmental Disabilities”. <i>Journal of Clinical Psychology</i> , 77(6): 1265-1279.
M7	Brensing, K., ve Linke, K. (2003). “Behavior of Dolphins Towards Adults and Children During Swim-with-dolphin Programs and Towards Children with Disabilities During Therapy Sessions”. <i>Anthrozoös</i> , 16(4): 315-331.
R1	Behind the Smile: The Multibillion-Dollar Dolphin Entertainment Industry. World Animal Protection. Animal Welfare Institute.
R2	Martinez, M.G. (2015). Report on Captive Dolphins in Mexico. <i>Delfines En Libertad</i> .
B1	Trianasari, T., Rahmawati, P. I., Andiani, N. D., Nugraha, I. G. P., ve Andayani, N. L. H. (2021, November). Dolphin Watching Tour from the Tourists’ Perspective. In 6th International Conference on Tourism, Economics, Accounting, Management, and Social Science (TEAMS 2021) (pp. 268-274). Atlantis Press.
KB1	Warkentin, T. (2011). Interspecies Etiquette in Place: Ethical Affordances in Swim-with-dolphins Programs. In <i>Ethics & the Environment</i> , ss. 99-122.

ÖZGEÇMİŞ

Adı ve SOYADI	Mustafa Mahmudov
EĞİTİM DURUMU	
Mezun Olduğu Lise	Sumgait Private Turkish High School
Lisans Diploması	Akdeniz Üniversitesi, İ.İ.B.F., İşletme Akdeniz Üniversitesi, Turizm Fakültesi, Seyahat İşletmeciliği
Yüksek Lisans Diploması	
Tez Konusu	
Yabancı Dil	İngilizce, Fransızca, Almanca, Arapça, Rusca
BİLİMSEL FAALİYETLER	
Bilimsel Makale	
İŞ DENEYİMİ	
Çalıştığı Kurum	Karain Emlak Bilişim Ltd. Şti. Founder, Owner